

تاجیکستان

دیوار آشنا

دکتر علی رمضان پاجا

www.baresang.com

تیرستان به نام خدا

www.tabarestan.info

تبرستان

www.tabarestan.info

تاجیکستان آراشنا

تیرستان

www.tabarestan.info

دکتر علی رضانی پاچی

سرشناسه: رمضان‌پاچی، علی، ۱۳۵۰ -
عنوان و نام پدیدآور: تاجیکستان دیار آشنا / علی رمضان‌پاچی.
مشخصات نشر: تهران: رسانش، ۱۳۹۰.
مشخصات ظاهری: ۱۸۳ص.
شابک: ۷-۶۴-۵۰۱۱-۶۰۰-۹۷۸
یادداشت: کتاب‌نامه.
موضوع: تاجیکستان
رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۰ د ۹۸۴ / DK ۹۳۳
رده‌بندی دیوبی: ۹۵۸/۶
شماره کتاب‌شناسی ملی: ۲۵۵۹۴۳۵

تهران - بهار شمالی - کوچه شکبیا - نبش شیرازی - پلاک ۷ - واحد ۲
تلفن: ۰۹۱۳۱۰۹۱۳۱۳۰۹۱۲۱۳۰ تلفکس: ۷۷۵۳۰۵۳۶ rasanesh.pub@gmail.com

تاجیکستان دیار آشنا

دکتر علی رمضان‌پاچی

امور گرافیک: علیرضا علی‌نژاد
طرح جلد: اویس خلیلی
صفحه‌آرایی: شهرام موساپور
ناشر: نشر رسانش
لیتوگرافی: فیلم گرافیک
چاپ: متین
صحافی: مؤمن
نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۰
شمارگان: ۱۱۰۰ نسخه
شابک: ۷-۶۴-۵۰۱۱-۶۰۰-۹۷۸
قیمت: ۵۵۰۰ تومان

فهرست

۹	پیش‌گفتار به سیریلیک
۱۱	پیش‌گفتار
۱۳	اطلاعات عمومی
۱۳	موقعیت جغرافیایی
۱۳	آب و هوا
۱۴	یخچال‌ها
۱۴	سدها و آب‌بندان‌ها
۱۴	رودخانه‌ها (دریاها)
۱۵	آب‌های شفافبخش (آب‌های معدنی)
۱۵	گیاهان
۱۶	حیوانات
۱۶	معادن (ثروت‌های طبیعی)
۱۷	تاریخ
۱۸	استان خودمختار بدخشان
۱۹	استان سغد
۱۹	استان ختلان
۲۱	پامیر
۲۵	ناحیه‌های تابع جمهوری
۲۶	شهر دوشنبه
۲۷	مقامات جمهوری تاجیکستان
۲۷	مجلس ملی
۲۸	ریاست جمهور
۲۸	پرچم ریاست جمهور
۲۹	نشان ریاست جمهور
۳۰	مقامات وابسته به رئیس جمهوری
۳۰	هیئت دولت
۳۰	وزارت‌خانه‌های
۳۰	کمیته‌های دولتی
۳۰	اداره‌های وابسته به حکومت
۳۱	قانون اساسی
۳۱	پرچم دولتی
۳۱	نشان دولتی

۳۱	..... رهبران
۳۳	..... تاجیکستان و جهان
۳۳	..... عضویت در نهادهای بین‌المللی
۳۴	..... روی دادهای مهم تاریخی
۳۶	..... جشن‌های مهم
۳۶	..... روزهای مهم
۳۹	..... سرود ملی
۴۰	..... زنان
۴۱	..... قهرمانان
۴۱	..... عنوان‌های افتخار، جایزه‌های دولتی و دیگر جایزه‌ها
۴۳	..... جمعیت
۴۴	..... دین
۴۴	..... حزب‌ها
۴۵	..... اقتصاد
۴۵	..... صنایع
۴۵	..... کشاورزی
۴۶	..... صادرات و واردات
۴۷	..... علم و هنر
۴۷	..... مؤسسات عالی تخصصی شهر دوشنبه
۴۸	..... دانشگاه ملی
۴۹	..... دانشگاه دولتی آموزگاری (تربیت معلم)
۴۹	..... دانشگاه تکنیکی عاصمی
۵۰	..... دانشگاه دولتی پزشکی ابوعلی سینا
۵۱	..... دانشگاه اسلاو روسیه و تاجیکستان
۵۱	..... دانشگاه کشاورزی
۵۲	..... دانشکده مالیات و حقوق
۵۲	..... دانشگاه دولتی تجارت
۵۳	..... دانشگاه تکنولوژی
۵۳	..... دانشکده صاحبکاری (کارفرمایی) و سرویس
۵۴	..... دانشکده دولتی زبان‌ها
۵۴	..... دانشکده نقلیات
۵۴	..... دانشگاه بین‌المللی علوم انسانی
۵۵	..... دانشکده دولتی هنرهای زیبا به نام ترسون زاده
۵۵	..... هنرستان عالی موسیقی
۵۵	..... دانشکده تربیت بدنی
۵۵	..... مدارس عالی تخصصی در استان سغد

۵۶.....	دانشگاه دولتی حقوق، تجارت و سیاست.....
۵۶.....	دانشگاه پنجکینت.....
۵۷.....	دانشکده معادن و متالوژی (چکالوف).....
۵۷.....	شعبه دانشگاه تکنولوژی (خجند).....
۵۷.....	شعبه دانشگاه تکنیکی عاصمی (خجند).....
۵۸.....	مجتمع واحد آموزشی دانشگاه دولتی (خجند).....
۵۸.....	مدارس عالی تخصصی در استان ختلان.....
۵۸.....	دانشگاه دولتی ناصر خسرو (قرغان تپه).....
۵۹.....	دانشگاه دولتی شهر کولاب.....
۵۹.....	دانشکده انرژی تاجیکستان.....
۶۰.....	مدرسه تحصیلات عالی ولایت بدخشان.....
۶۰.....	دانشگاه دولتی شهر خاروغ.....
۶۰.....	بهداشت.....
۶۱.....	ادبیات.....
۶۴.....	مطبوعات.....
۶۵.....	رادیو و تلویزیون.....
۶۶.....	سینما.....
۶۷.....	تئاتر.....
۶۹.....	نقاشی.....
۶۹.....	کتابخانه‌ها.....
۷۰.....	آثار خانه‌ها (موزه‌ها).....
۷۰.....	انتشارات.....
۷۱.....	اتحادیه‌های فرهنگی.....
۷۱.....	ورزش.....
۷۲.....	گردشگری.....
۷۳.....	آثار تاریخی - فرهنگی.....
۷۳.....	شهرها و شهرک‌های باستانی.....
۷۸.....	قلعه‌ها.....
۸۴.....	مناره‌ها.....
۸۶.....	مدرسه‌ها.....
۸۸.....	مسجدها.....
۹۶.....	زیارتگاه‌ها.....
۹۶.....	مقبره‌ها.....
۱۰۴.....	مزارها.....
۱۰۷.....	مکان‌های دیدنی شهر دوشنبه.....
۱۰۹.....	بازارهای شهر دوشنبه.....

۱۱۰.....	پول تاجیکستان.....
۱۱۱.....	زبان، فرهنگ و آداب و رسوم.....
۱۱۱.....	خط تاجیکی.....
۱۱۶.....	ضرب‌المثل‌ها.....
۱۱۸.....	اصطلاحات.....
۱۲۱.....	آداب و رسوم.....
۱۲۲.....	آداب خاک‌سپاری.....
۱۲۴.....	آداب عروسی.....
۱۲۶.....	مراسم تولد اولین فرزند.....
۱۲۶.....	موسیقی تاجیک.....
۱۲۷.....	شش‌مقام.....
۱۳۰.....	نکاتی برای اقامت در شهر دوشنبه.....
۱۳۱.....	مقررات سفر به تاجیکستان.....
۱۳۳.....	روابط دوجانبه ایران با تاجیکستان.....
۱۳۶.....	ارزش‌یابی مدارک تحصیلی.....
۱۳۷.....	انجمن اسلامی دانشجویان ایرانی مقیم تاجیکستان.....
۱۳۷.....	مراکز آموزش عالی.....
۱۳۸.....	نظام آموزشی.....
۱۴۳.....	دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی مورد تایید وزارت علوم.....
۱۵۲.....	مدارک مورد نیاز ثبت نام دورهٔ دکترای.....
۱۵۳.....	مدارک مورد نیاز برای دریافت تاییدیه وک.....
۱۵۳.....	چگونگی گرفتن شهادت نامه.....
۱۵۴.....	چگونگی ثبت نام.....
۱۵۵.....	چگونگی برگزاری امتحانات.....
۱۵۶.....	چگونگی نوشتن رسالهٔ دکتری.....
۱۵۶.....	چگونگی دفاع.....
۱۵۹.....	فهرست منابع.....
۱۶۱.....	عکس‌ها.....

Пешгуфтор

Аносири пайвандиъандаи миллатъо ва ақвом бисёранд, аз моъимтарини он забон ва нажод аст. Сокинони Хуросони бузурги гузашта (њамзабон ва њамнажодон), имрӯз дар чанд кишвар, аз љумла Тољикистон зиндагӣ мекунанд. Њаммонандии бисёре байни сокинони Хуросони бузург, эронӣён ва тољикон, вуљуд дорад, ки албатта бар касе пӯшида нест. Мардуми ин ду сарзамин меросдори забони форсӣ њастанд, оӣинӣои мазъабӣ, одоб ва русуми мардумӣ, хулқу хуй иљтимоӣ, суннатӣои зиндагии хонаводагӣ ва бисёре аз масоили фаръангии байни онон њаммонандӣ вуљуд дорад. Бо вуљуди марзӣои сиёсӣ ва љуѓрофӣӣ мардуми Эрон ва Тољикистон аз якдигар бегона нестанд ва ин нуктаро њар сафаркарда ба Тољикистон ба осонӣ дармеёбад.

Китоби њозир маљмӯае дар бораи Тољикистон аст ва барои касоне, ки ба ин кишвар сафар мекунанд, ба вижа довталабони таъсил дар он диёр роњкушо хоњад буд.

Бар худ фарз медорам дар гирдоварии ин маљмӯа аз заъамоти коркунони Сафорати Љумњурии Ислонии Эрон дар Тољикистон, ба вижа сафири мӯътарам љаноби оқоидоктор Алиасғари Шеърдӯст ва масъулини кунсулгарӣ ба вижа оқои Аббос Нурмуњаммадӣ ва оқои

Тоъирӣ, анълумани исломии донишљўёни эронии муқими Тољикистон, раиси ин анълуман љаноби оқои Ђиммат Муъаммаднажд ва аз устодони тољик доктор Абдулқанъор Расулиён, доктор Абдулқанъор Саидов, доктор Ђамза Камол, доктор Ђоким Қаландаров, доктор Шамсиддин Муъаммадиев, доктор Алӣ Муъаммадии Хуросонӣ, доктор Анзурат Маликова (дар шаъри Душанбе) ва доктор Нуралӣ Нурзод ва доктор Матлубаи Хуљандӣ (дар шаъри Хуљанд) ва оқоён доктор Диловар Бузургниё, доктор Ђамиди Тавассули, доктор Исмоил Гурлӣ (фориѓуттаъсилони донишгоњои Тољикистон) ва низ аз Саид Муъаммади Рукнӣ саркорхоним Аъзам Хуршедӣ ва Хадича Номдор камоли ташаккур ва ќадрдониро дорам. Зимнан аз доктор Зайналобиддини Даргоњи ба хотири ёдоварињои нуқотӣ барои такмили матлаб сипосгузорам.

بوی جوی مولیان آید همی
یاد یار مهربان آید همی (رودکی)

تبرستان

www.tabarestan.info

پیش‌گفتار

عناصر پیوند دهنده‌ی ملت‌ها و اقوام بسیارند، از مهم‌ترین آن‌ها زبان و نژاد است. ساکنان خراسان بزرگ گذشته (هم‌زبان و هم‌نژاد)، امروز در چند کشور از جمله تاجیکستان زندگی می‌کنند. همانندی بسیاری بین ساکنان خراسان بزرگ، ایرانیان و تاجیکان وجود دارد که البته بر کسی پوشیده نیست. مردم این دو سرزمین (و نیز افغانستان) میراث‌دار زبان فارسی هستند، آیین‌های مذهبی، آداب و رسوم مردمی، خلق و خوی اجتماعی، سنت‌های زندگی خانوادگی و بسیاری از مسائل فرهنگی بین آنان همانندی وجود دارد. با وجود مرزهای سیاسی و جغرافیایی، مردم ایران و تاجیکستان از یکدیگر بیگانه نیستند و این نکته را هر سفر کرده به این دو سرزمین به آسانی درمی‌یابد.

کتاب حاضر مجموعه‌ای درباره تاجیکستان است و برای کسانی که به این کشور سفر می‌کنند به ویژه داوطلبان تحصیل در آن دیار راه‌گشا خواهد بود.

بر خود لازم می‌دانم که در شکل‌گیری این مجموعه از زحمات کارکنان سفارت جمهوری اسلامی ایران در تاجیکستان به ویژه سفیر

محترم جناب آقای دکتر علی اصغر شعر دوست و کنسول‌گری به ویژه آقایان عباس نورمحمدی و آقای طاهری، انجمن اسلامی دانشجویان ایرانی مقیم تاجیکستان، رئیس این انجمن جناب آقای همت محمدنژاد و از استادان تاجیک دکتر عبدالقهار رسولیان، دکتر عبدالقهار سیداف، دکتر حمزه کمال، دکتر حاکم قلندر، دکتر شمس‌الدین محمدی، دکتر انظورت ملکزاد و دکتر نورعلی نورزاد و دکتر مطلوبه خجندی (در شهرهای دوشنبه و خجند) و آقایان دکتر دلاور بزرگ‌نیا، دکتر حمید توسلی، اسماعیل گرجی (فارغ‌التحصیلان دانشگاه‌های تاجیکستان) و نیز از سید محمد رکنی و سرکار خانم اعظم خورشیدی و خدیجه نامدار کمال تشکر و قدردانی را داشته باشم. ضمناً از دکتر زین‌العابدین درگاهی به خاطر یادآوری‌های ارزنده برای تکمیل مطالب سپاس‌گزارم.

اطلاعات عمومی

موقعیت جغرافیایی

جمهوری تاجیکستان با مساحت ۱/۱۴۳ هزار کیلومتر در بین ۴۰°۳۶' و ۴۱°۵' عرض شمالی و ۶۷°۳۱' و ۷۵°۱۴' طول شرقی در آسیای مرکزی واقع شده است. مرزهای آن ۳۰۰۰ کیلومتر است. در جنوب با افغانستان (۱۰۳۰ کیلومتر)، در غرب و شمال با ازبکستان (۹۱۰ کیلومتر) و قرقیزستان (۶۳۰ کیلومتر) و در شرق با چین (۴۳۰ کیلومتر) مرز مشترک دارد. حدود ۹۳٪ خاک تاجیکستان را سلسله کوه‌های تیانشان، حصار، آلی و پامیر تشکیل داده است. بلندترین قله‌های تاجیکستان عبارتند از: اسماعیل سامانی (۷۴۹۵ متر بالاتر از سطح دریا)، ابوعلی ابن سینا (۷۱۳۴ متر)، کارژینیوسکیه (۷۱۰۵ متر)، استقلال (۶۹۷۴ متر)، مسکو (۶۷۸۵ متر)، کارل مارکس (۶۷۲۶ متر)، گرما (۶۵۹۵ متر)، افسران شوروی (۶۲۳۳ متر)، انگلس (۶۵۱۰ متر) و ودار (۶۱۳۲ متر) (عکس شماره ۱).

آب و هوا

سرزمین تاجیکستان در منطقه گرمسیری قرار دارد و با داشتن کوه‌های بلند، معتدل و سرد است. در دشت و مناطق کوهپایه‌ای تا بلندی ۵۰۰ متر حرارت متوسط در ماه ژانویه (حدود بهمن) از $1-3^{\circ}\text{C}$ و در ماه جولای (حدود تیر) $23^{\circ}\text{C}-30^{\circ}\text{C}$ است؛ بارش‌های سالانه آن به ۱۵۰-۳۰۰ میلی‌متر می‌رسد. سردترین نقطه تاجیکستان بولونکول (Bolonkol) و گرم‌ترین نقطه آن ایوج (Aewag) است (عکس شماره ۲).

یخچال‌ها

در سراسر تاجیکستان یخچال‌های کوچک و بزرگ زیادی وجود دارد. ۱۰۸۵ یخچال در پامیر هست که منبع اصلی آب را تشکیل می‌دهند. بزرگ‌ترین یخچال‌های تاجیکستان عبارتند از: «فیدچینکا» (Fiodhnka)^۱ با مساحت ۱۵۶ کیلومتر مربع و حجم ۶/۹۳ مترمکعب، «گرما» با مساحت ۱۱۴/۶ مترمربع، «ویتکوفسکی» (witkofesky)^۲ با مساحت ۵۰/۲ کیلومتر مربع و حجم ۶/۸۸۲ مترمکعب، «آکادمی علوم» با مساحت ۴۸ کیلومتر مربع و حجم ۲۴۲/۵ مترمکعب، «نلیوکین» (Navyowkin) با مساحت ۴۵/۲ کیلومتر مربع و حجم ۵۸۸/۸ مترمکعب (عکس شماره ۳).

سدها و آب‌بندان‌ها

تاجیکستان حدود ۲۰۰۰ دریاچه و آب‌بندان کوچک و بزرگ دارد. از بزرگ‌ترین سدها و آب‌بندان‌های کشور «قراکول» با مساحت ۳۸۰ کیلومتر مربع، «سرریز» با مساحت ۷۹/۶۴ کیلومتر مربع، «قیراقم» با مساحت ۵۲۰ کیلومتر مربع و حجم ۴۱۶۰ میلیون مترمکعب، «نارک» با مساحت ۱۰۶ کیلومتر مربع و حجم ۱/۵۰۰ میلیون مترمکعب را می‌توان نام برد. یشیلکول، رنگول، اسکندرکول، سربند، مؤمن‌آباد، بایغازی، سیلبور، کتسای، فرهاد و دهنسای از دیگر سدها و آب‌بندان‌های مهم تاجیکستان هستند (عکس شماره ۴، ۵).

رودخانه‌ها (دریاها)^۳

در تاجیکستان ۹۷۴ رودخانه در مسافتی جاری است. طول عمومی آن‌ها به ۲۸۵۰۰ کیلومتر می‌رسد. طولانی‌ترین رودخانه‌های کشور عبارتند از: «سر»

۱- دانشمند روسی

۲- دانشمند روسی

۳- در تاجیکستان به رودخانه دریا و به دریا بحر می‌گویند.

۲۲۱۲ کیلومتر)، «آمودریا» (۱۴۱۵ کیلومتر)، «پنج» (۹۲۱ کیلومتر)، «زرافشان» (۸۷۷ کیلومتر)، «وخش» (۵۲۴ کیلومتر)، «کافرنهان» (۳۸۷ کیلومتر)، «قزل‌سو» (۲۳۵ کیلومتر)، «آق‌سو» (۲۲۲ کیلومتر)، «مَرغاب» (۱۸۷ کیلومتر)، «یخ‌سو» (۱۶۰ کیلومتر)، «خنکاب» (۱۳۶ کیلومتر) و «برتنگ» (۱۲۸ کیلومتر). تاجیکستان حدود ۱۰۰۰۰ رودخانه کوچک دارد. مقدار عمومی آب‌دهی این رودخانه‌ها به ۵۳ اینچ ثانیه می‌رسد. این رودخانه‌ها از چهار منبع یخچال، برف، باران و آب‌های زیرزمینی آب‌گیری می‌کنند.

آب‌های شفابخش (آب‌های معدنی)

تاجیکستان بیش از ۲۰۰ چشمه آب معدنی دارد. ترکیب شیمیایی و حرارت هر کدام از آن‌ها متفاوت است و همه خاصیت درمانی دارند. مهم‌ترین آن‌ها «عکسیگان» در ناحیه وحدت، «بخمیر» و «بختیار» در پامیر شرقی، «برشار» در شُغان، «گرمابه» در ناحیه فیض‌آباد، «گرچشمه» و «دوستی‌راز» در ناحیه ونج، «گرم‌چشمه» در ناحیه اشکاشم، «آب سفید» در ناحیه رشت، «آب شفا» در ناحیه اسفره، «خواجه آب‌گرم» در ناحیه ورزاب، «هوآتاغ» در ناحیه استروشن و «شمبری» در ناحیه حصار هستند.

گیاهان

در تاجیکستان حدود ۶ هزار نوع رستنی می‌روید که بیشتر آن‌ها نیم‌بوته هستند. این کشور گیاهان دارویی فراوانی دارد؛ نزدیک به نیمی از بیشه‌های کشور کاج‌زار است.

گیاهان تاجیکستان عبارتند از: شیباغ، سنجد، نی، قمیش، سرنی، جاروبک، گندمک، چارمغز (گردو)، فَرک، چنار، سیب، آلوچه، پسته، بادام تلخک، گیلان، دولانه، بید، سفیدار، انگت، نسترن، زیرک (زیره) و... (عکس شماره ۶).

حیوانات

در تاجیکستان ۱۳۰۰۰ نوع حیوان بی‌مه‌ره، ۵۷۹ نوع حیوان مه‌ره‌دار، ۸۴ نوع حیوان گوشت‌خوار، ۳۸۵ نوع پرنده، ۴۷ نوع خزنده و ۱۰۰۰۰ نوع حشره وجود دارد. در رودخانه‌ها، سدها و آب‌بندان‌های کشور حدود ۶۰ نوع ماهی زندگی می‌کند.

از حیوانات گوشت‌خوار، گرگ، خرس، گراز، قشق‌لداغ، زرگوش، نخچیر، ارخر، شیرپلنگ، خانگول، کفتار و غزال را می‌توان نام برد. برخی از پرنده‌ها، جور، گنجشک، سکسول‌زار، مرغ توقدار، تذرو، بیدانه، مرغابی، کبک، موسیچه، کبوتر، کبک هلال، مرغ هما، پشه‌خور، برگوت و عقاب هستند. سوسمار، کبرا، مار افعی، مار زنگی، سنگ‌پشت (لاک‌پشت) و گرزه خزندگان تاجیکستان هستند. نیز از چونندگان جیره، یورمان، موش ریگ‌زار، خز دشتی و... را می‌توان نام برد (عکس شماره ۷).

معادن (ثروت‌های طبیعی)

در تاجیکستان تقریباً ۴۰۰۰ معدن کوچک و بزرگ وجود دارد که از این تعداد حدود ۴۰۰ معدن کشف شده است. معدن‌های طلا، نقره، مس، روی، سرب، مولیبدن، ولفرام، اویسموت، منگنز، آهن، اورون، جیوه، سرمه، قلع و ارسین در کشور وجود دارد. معدن‌های غیرفلزی بلور کوهی، شپت اسلندی، ابرک، سترانسیی، گرفیت، اسبیست، سلفور، آزاکیریت، بار، فاسفت، نمک و آلومینیوم نیز یافت می‌شود. معدن‌های لعل، مروارید، دُر و مرجان، صدف، آهن‌ربا (خرمه‌ره)، یاقوت، عقیق، گوهر، الماس، مرمر و خارا معدن‌های زینتی هستند.

در کنار این ثروت‌های طبیعی، معدن‌های طلای پنجکینت و شغناو، معدن‌های نقره کانی‌منصور استان سغد و بدخشان مرکزی، معدن سرمه انزاب، معدن‌های مرمر پنجکینت، ونج، درواز، ورزاب، شهرستان و وخان بسیار ارزشمند هستند.

تاجیکستان ذخیره بزرگی از منابع سوخت زیرزمینی مانند زغال سنگ، نفت و گاز دارد. ذخیره منابع زیرزمینی، $\frac{4}{6}$ میلیارد تن؛ نفت ۱۴۰ میلیون تن؛ گاز ۸۵۷ میلیارد مترمکعب؛ کاندانست (ماده‌ای سوختی) ۲۶ میلیون تن و برق آبی در یک سال ۵۲۷ میلیارد KBT است.

تاجیکستان از نظر ذخیره نقره در جهان مقام سوم را دارد. معدن منصور بیش از ۵۰ هزار تن نقره، سه میلیون تن سرب، پنج میلیون تن فتار، نزدیک سه میلیون تن روی، هم‌چنین مس، ویسموت، اوران و... دارد. ذخیره نمک خوراکی به بیش از ۱۴ میلیارد تن می‌رسد. ذخیره نمک خواجه مؤمن نمک جمعیت جهان را در ۱۰۰ سال می‌تواند تأمین کند (عکس شماره ۸).

تاریخ

تاجیکستان در طول تاریخ زیر نظر دولت‌های کوچک و بزرگی بوده است: هخامنشیان (۵۵۰-۳۳۰ ق.م)، سلوکیان (۳۲۱-۳۰۵ ق.م)، اشکانیان (۲۵۰ ق.م-۲۲۴ ق.م)، کوشانیان (قرن‌های ۴-۱ ق.م)، ساسانیان (۶۵۲-۲۲۴ ق.م)، هیاطله (قرن‌های ۶-۵ ق.م)، امویان (۷۵۰-۶۷۱)، عباسیان (۱۲۵۸-۷۵۰)، طاهریان (۸۷۳-۸۲۱)، صفاریان (۹۰۰-۸۶۱)، سامانیان (۹۹۹-۸۷۵)، غزنویان (۱۱۸۶-۹۶۳)، قراختائیان (۱۲۱۲-۱۰۰۵)، سلجوقیان (۱۱۵۷-۱۰۴۰)، خوارزمشاهیان (۱۲۲۰-۱۰۷۷)، تیموریان (۱۵۰۰-۱۳۷۰)، شیبانیان (۱۵۹۸-۱۵۰۰)، اشترخانی‌ها (۱۷۵۳-۱۵۹۸)، منغیتی‌ها (۱۹۲۰-۱۷۵۳)، اتحاد جماهیر شوروی (۱۹۲۴-۱۹۲۰). جمهوری خودمختار تاجیکستان زیر نظر جمهوری شوروی سوسیالیستی ازبکستان در اکتبر سال ۱۹۲۴ تأسیس شده است. ولایت‌های گرم، کولاب، قورقان‌تپه، حصار، قسمتی از سرآسیاب اتحاد جماهیر شوروی بخارا و ۱۲ ناحیه از قبیل کِشتوت، مستچاه، ماغیان، پنجکینت، اوراتپه، فُلغر، فاراب، شهرستان و... جزء جمهوری شوروی ترکستان بودند. مساحت جمهوری ۱۳۵۶۲۰ کیلومتر مربع و جمعیت آن ۷۳۹۵۰۳ نفر بود که از این تعداد ۶۵/۴٪ تاجیک و ۳۲/۴٪ ازبک بودند.

دسامبر سال ۱۹۲۵ استان خودمختار کوهستانی بدخشان تشکیل شد و به جمهوری شوروی پیوست. در سال ۱۹۲۵ تاجیکستان از ولایت‌های بدخشان، غرم، دوشنبه، کولاب، قورقان‌تپه، پنجکینت و شهرستان تشکیل می‌شد. چهارم سپتامبر ۱۹۲۹ استان خُجند که ۱۶ ناحیه، سه شهر و ۲۵۰۸۰ نفر جمعیت داشت، به تاجیکستان پیوست. ۱۶ اکتبر سال ۱۹۲۹ جمهوری شوروی سوسیالیستی تاجیکستان متشکل از ولایت‌های بدخشان، غرم، کولاب، قورخان‌تپه، اوراتپه، پنجکینت، خجند و حصار که ۱۲۰۰۰۰۰ نفر جمعیت داشتند، تشکیل شد. ۹ سپتامبر سال ۱۹۹۱ شورای عالی جمهوری تاجیکستان اعلامیه استقلال ملی تاجیکستان را پذیرفت. در حال حاضر تاجیکستان از نظر اداری سه ولایت، ۱۷ شهر، ۵۴ شهرک، ۵۸ ناحیه و ۳۶۷ دهستان دارد.

استان خودمختار بدخشان

استان بدخشان در ۲ ژانویه سال ۱۹۲۵ تأسیس شد. مساحتش ۶۴۲۰۰ کیلومترمربع است که ۴۴/۹٪ مساحت تاجیکستان را دربر گرفته است. جمعیت بدخشان ۲۲۰۴۴۰ نفر و مرکز اداری آن شهر خاروغ است. این استان یک شهر، هفت ناحیه و ۴۳ دهستان دارد.

مشخصات شهر و ناحیه‌های استان بدخشان (۲۰۰۷)

نام شهر	مساحت (کیلومترمربع)	سال تأسیس	جمعیت به هزار
ونج	۴۴۰۰	۱۹۳۳	۳۰/۴۰۰
درواز (قلعه خم)	۲۸۰۰	۱۹۳۰	۲۶/۲۰۰
اشکاشم	۳/۷۰۰	۱۹۳۲	۳۰/۰۰۰
مرغاب	۳۸/۵۰۰	۱۹۳۲	۱۶/۹۰۰
راست‌قلعه	۴/۳۰۰	۱۹۳۶	۲۶/۳۰۰
روشان	۵/۹۰۰	۱۹۳۲	۲۵/۵۰۰
خاروغ	۰/۴۵	۱۹۳۲	۲۸/۹۰۰
شغنان	۴/۶۰۰	۱۹۳۲	۳۷/۹۰۰

استان سغد

استان سغد اولین بار در ۲۷ اکتبر سال ۱۹۳۹ تأسیس شد، در ۲۸ مارس سال ۱۹۶۲ استان بودن آن لغو شد. بار دیگر در ۲۳ دسامبر سال ۱۹۷۰ تأسیس شد. در حال حاضر مساحت استان سغد ۲۵/۴ هزار کیلومتر مربع، جمعیت آن ۲۹۵/۷ هزار نفر و مرکز اداری آن شهر خجند است. این استان هشت شهر، ۲۲ شهرک، ۱۴ ناحیه و ۹۳ دهستان دارد (عکس شماره ۱۰).

مشخصات شهر و ناحیه‌های استان سغد (۲۰۰۷)

نام شهر	مساحت (کیلومتر مربع)	تأسیس	جمعیت به هزار
عینی (رحمت‌آباد)	۲۵۰۰	۱۹۳۰	۶۹/۷۰۰
رشت	۲۸۰۰	۱۹۲۶	۱۲۴/۹۰۰
غفوراف	۲۷۰۰	۱۹۳۶	۲۲۸/۵۰۰
غانچی	۱۶۰۰	۱۹۹۲	۱۳۰/۹۰۰
استروشن (اوراتپه)	۷۰۰	۱۹۳۶	۲۰۸/۳۰۰
اسفره	۸۰۰	۱۹۲۷	۲۱۹/۲۰۰
ظفرآباد	۵۰۰	۱۹۶۵	۵۶/۳۰۰
کانی‌بادام	۸۰۰	۱۹۲۶	۱۷۳/۶۰۰

استان ختلان

استان ختلان بخشی از استان‌های کولاب و قورخان‌تپه است و در سال ۱۹۹۲ تشکیل شده است. مساحت استان ۲۴۸۰۰ کیلومتر مربع، ۲۵۱۹۶ نفر جمعیت دارد. شهر قورخان‌تپه مرکز استان ختلان است. استان ختلان چهار شهر، ۲۱ شهرک، ۲۴ ناحیه و ۱۳۳ دهستان دارد.

مشخصات شهر و ناحیه‌های استان ختلان (۲۰۰۷)

نام شهر	مساحت (کیلومتر مربع)	سال تأسیس	جمعیت به هزار
۱- عبدالرحمان جامی (کوبیشیف)	۶۰۰	۱۹۳۰	۱۲۶/۲۰۰
۲- بلجوان	۱۳۰۰	۱۹۹۶	۲۴/۸۰۰
۳- باختر	۶۰۰	۱۹۸۰	۲۰۳/۳۰۰
۴- وحش	۱۰۰۰	۱۹۶۵	۱۴۶/۴۰۰
۵- واسع (ارل)	۸۰۰	۱۹۵۷	۱۶۹/۹۰۰
۶- دنغزه	۲۰۰۰	۱۹۳۲	۱۱۳/۰۰۰
۷- یاوان	۱۰۰۰	۱۹۳۴	۱۶۳/۳۰۰
۸- کالخورآباد	۹۰۰	۱۹۳۳	۱۴۸/۶۰۰
۹- کولاب	۳۰۰	۱۹۳۴	۱۷۴/۸۰۰
۱۰- قبادیان	۱۹۰۰	۱۹۷۸	۱۳۶/۲۰۰
۱۱- قُمسنگیر	۱۰۰۰	۱۹۳۶	۹۹/۳۰۰
۱۲- قورخن تپه	۶۰۰	۱۹۲۶	۶۹/۹۰۰
۱۳- مؤمن‌آباد (لنینگراد)	۹۰۰	۱۹۷۳	۷۲/۵۰۰
۱۴- نارک	۴۰۰	۱۹۶۰	۴۷/۷۰۰
۱۵- ناصر خسرو	۸۰۰	۱۹۹۶	۲۶/۶۰۰
۱۶- پنج (سرایکمر، بومن‌آباد، کراوآباد)	۹۰۰	۱۹۳۰	۹۳/۳۰۰
۱۷- سربند	۱۰۰	۱۹۹۶	۳۶/۰۰۰
۱۸- فرخار	۱۲۰۰	۱۹۳۰	۱۳۰/۰۰۰
۱۹- خاولینگ	۱۷۰۰	۱۹۳۰	۴۶/۱۰۰
۲۰- خراسان (آبیکیک)	۹۰۰	۱۹۳۶	۸۴/۱۰۰

۱۲۱/۶۰۰	۱۹۵۰	۵۰۰	۲۱- همدانی (مسکو)
۸۷/۳۰۰	۱۹۳۰	۱۲۰۰	۲۲- جلیکول
۹۵/۷۰۰	۱۹۳۰	۱۵۰۰	۲۳- شهر توس
۴۸/۷۰۰	۱۹۹۱	۲۳۰۰	۲۴- شورآباد
۵۶/۳۰۰	-	۱۰۰۰	۲۵- تیمورملیک (ساویت)

پامیر

پامیر ناحیه‌ای کوهستانی و بسیار مرتفع در آسیای مرکزی است. واژه پامیر از پای میر به معنای پای‌میترا (خدای خورشید) گرفته شده است که در زبان محلی «بام دنیا» گفته می‌شود.

قسمت اعظم این سرزمین متعلق به تاجیکستان و قرقیزستان و قسمت‌های دیگر جزء افغانستان و پاکستان است. در مشرق به دشت‌ها و ریگ‌زارهای ترکستان چین منتهی می‌شود و در شمال به فرغانه. در غرب در طول سیلاب‌هایی که آمودریا از آن‌ها تشکیل می‌شود به پستی می‌گراید. در جنوب پامیر سلسله جبال قره‌قوروم واقع است. در پامیر بلندترین قله آسیای مرکزی، وسیع‌ترین یخچال‌ها و مرتفع‌ترین زمین‌های زراعتی و مراکز جمعیتی جای گرفته است.

کوه‌های پامیر حدود ۷۰۰۰۰ کیلومتر مربع مساحت دارد. ارتفاع این سرزمین از سطح دریا حدود ۴۰۰۰ متر مربع است که سبب سختی آب و هوای منطقه شده است. چنان‌که زمستان در این منطقه هفت ماه طول می‌کشد و تنها در یک ماه (ژوئیه) شب‌ها شبنم ندارد. حرارت روزها گاه به ۷۰ درجه بالای صفر می‌رسد. پامیر هوایی خشک دارد و در آن باران و برف به ندرت می‌بارد. بادهای آن بسیار سرد است ولی شدید نیست.

با وجود خشکی هوا دریاچه‌های متعددی دارد که برخی از آن‌ها وسیع هستند. آب این دریاچه‌ها رو به نقصان است، چنان‌که بعضی به کلی از میان

رفته است. از دریاچه‌های پامیر، قره‌گول با ۳۰۰ هزار متر مربع مساحت و ساری‌گول با ۴۲۶۷ مترمربع مساحت را می‌توان نام برد. بیشتر رودهای پامیر به طرف مغرب یعنی آمودریا می‌روند و به دریاچه آرال می‌ریزند. بقیه رودها به طرف شرق یعنی رود تاریم جاری ست.

کوه‌های مهمی در این منطقه کوهستانی آغاز می‌شوند. در شمال رشته‌کوه‌های تیانشان از حوالی سمرقند تا ترکستان چین امتداد دارد. در جنوب کوه‌های کوئن‌لون، قراقرم و هیمالیا هستند که همگی به موازات هم از شمال غربی به جنوب شرقی امتداد دارند و از دره‌های بین آن‌ها یک رود جاری است. در سمت غربی این نجد دو رشته‌کوه از پامیر آغاز می‌شود. یکی از آن‌ها رشته‌کوه هندوکوه یا هندوکش و دنباله آن یعنی کوه‌بابا و سپیدکوه، سیاه‌کوه و کوه‌های شمال خراسان است. دیگری رشته‌کوه سلیمان است که در امتداد رود سند در جهت جنوب آغاز می‌شود و به بلوچستان و سواحل اقیانوس هند می‌انجامد؛ راه‌های اصلی کشورهای مجاور نجد پامیر یعنی افغانستان، پنجاب، ترکستان، کاشغر و ایران از میان این سلسله کوه‌ها است. رشته‌کوه قدچنکو (میانگین ارتفاع: بیش از ۵۰۰۰ متر) را می‌توان مرکز کوه‌های پامیر دانست. بلندترین قله آن، سامانی (کمونیسم) (ارتفاع: ۷۴۹۵ متر)، بلندترین نقطه آسیای مرکزی است. نام قدیمی این قله، شاه‌تیرانداز بود که بنا بر افسانه‌ای از داستان آرش کمان‌گیر گرفته شده بود. از سمت غرب، رشته‌کوه‌های پطر کبیر، درواز، ونچ و یزگلام به آن می‌پیوندند.

منطقه و رشته‌کوه‌های پامیر از جنوب فرغانه تا تاجیکستان و چین امتداد دارد و از سه قسمت چاله‌پامیر، حصارآلای و پامیر تشکیل می‌شود. ارتفاع رشته‌کوه‌ها بین ۴۰۰۰ تا ۷۵۰۰ متر است. کوه مرتفع پامیر موسوم به تغارمه ۷۸۹۹ متر ارتفاع دارد. ظاهراً ساکنان فعلی هند و ایران از این معبر گذشته و در این دو مملکت سکنی گزیده‌اند.

پامیر منبع قدرتمندترین مرحله یخچالی شدن جدید است و بیش از هزار یخچال طبیعی به مساحت ۸۰۰۰ کیلومتر مربع، در این منطقه دیده می‌شود. تعدادی از این یخچال‌ها در واقع رودهای یخ هستند.

ثروت‌های زیرزمینی پامیر، مولیبدن، تنگستن، فلزات کمیاب، میکا و سنگ کریستالی است. معروف‌ترین سنگ لاجورد پامیر که زیبایی آن در ترانه‌های محلی و افسانه‌ها وصف شده است، از همین منطقه به دست می‌آید. تقریباً همه رشته‌کوه‌های درواز از جوش‌سنگ‌های روشن تشکیل شده‌اند و در برخی منطقه‌ها ذخایر طلا دارند. در شمال پامیر ناحیه گسترده‌ای دیده می‌شود که به تدریج زهابی و با لایه‌های مزوسنوزوئیک از ماسه‌سنگ‌های سرخ انباشته شده‌است. این لایه‌ها رانشی و برآمده‌اند، به طوری که اکنون سنگ‌های مزوسنوزوئیک تقریباً در همه‌جا، در کوه‌های بلند یافت می‌شود.

پامیر را به دو قسمت می‌توان تقسیم کرد: پامیر شرقی و غربی.

پامیر شرقی ولایتی صعب‌العبور است و شباهت بسیاری به سرزمین‌های بلند تبت و قره‌قوم دارد. کوه‌های آن با وجود ارتفاعی بین ۵۰۰۰ تا ۶۰۰۰ متر، به فلات‌های کم ارتفاع شبیه‌اند. دشت‌های پامیر در ارتفاع ۴۰۰۰ تا ۵۰۰۰ متری گسترده شده‌اند. حد برف در ارتفاع ۴۵۰۰ تا ۵۵۰۰ متری قرار دارد. درجه حرارت اختلاف شدیدی در سایه و آفتاب دارد. گاهی دما به ۴۸ درجه می‌رسد. خاک آن شور و بیش‌تر یخ‌زده است. در برخی نقطه‌ها خاک توندرا دارد. بادهایی که در این منطقه می‌وزند، از قله‌های کوه‌ها می‌گذرند؛ از این‌رو بارش‌های اندکی دارند (بین ۷۵ تا ۱۰۰ میلی‌متر در سال).

منطقه پامیر در برخی نقطه‌ها دریاچه‌هایی ژرف دارد. از جمله دریاچه قره‌گل/قراکول. در این منطقه درختچه‌ای به نام ترسکین رشد می‌کند که تنها منبع سوخت محلی است. تنها فعالیت اقتصادی در منطقه، بنابر وضع طبیعی آن، پرورش دام به روش کوچ‌نشینی است که با استفاده از مراتع طبیعی

پراکنده صورت می‌گیرد. چراگاه‌های این منطقه برای تغذیهٔ گاوهای تبتی مناسب است؛ چراکه با سرما و فشار کم هوا سازگاری دارد.

پامیر شرقی با وجود بیش از ۳۶۰۰ متر ارتفاع، نسبتاً هموار به نظر می‌رسد. این منطقه دره‌هایی هموار، رودهایی با جریان آرام و دریاچه‌های آب شور دارد. در قسمت شمالی پامیر شرقی، رشته‌کوه پس‌آلای امتداد دارد که ارتفاع آن در برخی نقاط به ۶۰۰۰ متر می‌رسد. بلندترین قلهٔ آن ۷۱۳۴ متر ارتفاع دارد. راه کوهستانی و صعب‌العبور موتوررو پامیر از گردنهٔ فیژیلرت (ارتفاع: ۴۲۸۰ متر)، در رشته‌کوه پس‌آلای می‌گذرد. این گردنه، شهر اوش را به خاروغ (خُرگ)، مرکز ولایت خودمختار بدخشان، پیوند می‌دهد. در جنوب رشته‌کوه پس‌آلای، رشته‌کوه‌های موزکول، علی‌چورشمالی، علی‌چورجنوبی و وخان واقع‌اند. در کنارهٔ شرقی پامیر، رشته‌کوه ساری‌کول / سرقول (ارتفاع بلندترین قله: ۵۹۰۹ متر) در سراسر مرز تاجیکستان-چین کشیده شده است. مرز قراردادی بین ارتفاعات پامیر شرقی و غربی، خطی است که از تاج رشته‌کوه زولومرت تا رشته‌کوه قارابولاغ و گردنه‌های پشرت و از آن‌جا تا انتهای غربی دریاچه‌های سرزیر و یاشیل‌کول، مسیر علیای رود پامیر کشیده می‌شود.

پامیر غربی برجستگی‌های مشخصی دارد. از ویژگی‌های این قسمت، قله‌های پوشیده از برف، دره‌های ژرف و رودهای تندآبی است. رشته‌کوه‌هایی به ارتفاع ۱۸۰۰ تا ۲۰۰۰ متر از سطح دریا در این قسمت پراکنده شده‌اند. بلندی قله‌ها به بیش از ۶۰۰۰ متر می‌رسد.

رودهای پامیر از یخچال‌ها و برف تغذیه می‌شوند. بزرگ‌ترین رود این منطقه، پنج است که در مرز تاجیکستان-افغانستان جاری است. شاخه‌های این رود، خنگ‌آب، ونچ، یزگلام، برتنگ و غُند، از رودهای بزرگ پامیر به شمار می‌آیند. این رودها توان بسیاری برای تولید برق آبی دارند؛ اما از آن‌ها چندان استفاده نشده است. دریاچه‌های پامیر اساساً منشأ تکنوتیکی و یخچالی دارند.

در پامیر یخچال‌های طبیعی دیده می‌شود. تنوع شرایط طبیعی و جغرافیایی پامیر، خاک و پوشش گیاهی متنوعی به وجود آورده است. در پامیر غربی بیش‌تر خاک‌های «دارچینی- کوهستانی» در کوه‌های بلند پراکنده شده است. تقریباً در همه‌جای این منطقه بوته‌زارها گسترده شده است. در پامیر شرقی درختی نمی‌روید و بیش‌تر رستنی‌های آن را گیاهان خاص دشت‌های کوهستانی مرتفع، از خانوادهٔ گون‌ها و گیاهان خشک‌زی تشکیل می‌دهد. در دشت‌ها و فلات‌های کوهستانی مرتفع، چراگاه‌های بااهمیتی قرار گرفته است. مهم‌ترین جانوران این منطقه قوچ کوهی، یوزپلنگ، خرس، گراز، موش خرما، موش صحرائی، خرگوش، روباه، مرغابی سرخ، غازهای هندی، کبک دری، شاهین، هما و کرکس هستند.

جمعیت پامیر به شدت پراکنده است. مردم پامیر غربی عمدتاً تاجیک و شیعهٔ اسماعیلیه هستند. اهالی پامیر شرقی عمدتاً قرقیزهای ترک و اهل تسنن هستند. عده‌ای از آنان بعد از کودتای کمونیستی ۱۹۷۸ (۱۳۵۷ ش) در افغانستان، به ترکیه مهاجرت کردند. در منطقهٔ پامیر، به عنوان منطقه‌ای امن، عده‌ای زندگی می‌کنند که به زبان‌هایی باستانی مانند شغنانی (شغنی)، اشکاشمی، وخی (وختانی)، یزغلامی، سنگلیچی، مونجانی، برتنگی و بجوی سخن می‌گویند.

ناحیه‌های تابع جمهوری

مشخصات شهر و ناحیه‌ها (۲۰۰۷)

نام شهر	مساحت (کیلومتر مربع)	سال تأسیس	جمعیت به هزار
۱- ورزاب	۱۷۰۰	۱۹۳۴	۶۱/۰۰۰
۲- وحدت (بنگی بازار، آرجانکیدزی‌آباد، کافرنهان)	۳۷۰۰	۱۹۲۷	۲۶۲/۷۰۰
۳- نورآباد (کُمسومول آباد، دربند)	۹۰۰	۱۹۳۶	۶۳/۱۰۰
۴- رشت (غرم)	۴۶۰۰	۱۹۳۱	۹۳/۷۰۰
۵- راغون	۵۰۰	۱۹۸۶	۲۳/۸۰۰

۳۱۹/۴۰۰	۱۹۳۵	۱۸۰۰	۶-رودکی (لقی-تاجیک، کوکتاش، لنین)
۱۵/۸۰۰	۱۹۹۱	۶۰۰۰	۷-طویلدره
۵۳/۳۰۰	۱۹۳۶	۷۰۰	۸-تاجیک آباد (قلعه لب آب)
۲۲۴/۱۰۰	۱۹۳۵	۱۲۰۰	۹-تُرسونزاده (ریگر)
۷۸/۱۰۰	۱۹۳۱	۹۰۰	۱۰-فیض آباد
۲۳۱/۲۰۰	۱۹۳۲	۱۰۰۰	۱۱-حصار
۵۸/۸۰۰	۱۹۳۱	۴۶۰۰	۱۲-جرگتال
۹۱/۸۰۰		۱۰۰۰	۱۳-شهر نو

شهر دوشنبه

شهر دوشنبه از سال ۱۹۲۴ پایتخت تاجیکستان است. از سال ۱۹۶۱- ۱۹۲۹ نام شهر را به استالین آباد تغییر دادند. مساحت این شهر ۱۰۰ کیلومترمربع است و ۶۶۰۹۰۰ نفر جمعیت دارد. در دوشنبه ۱۹۳ کارخانه صنعتی، ۳۸ کارخانه راهداری، ۱۳۲ کارخانه ساختمانی، ۴۰ بانک، هشت هتل، ۳۵ بیمارستان، ۲۱ مسجد، ۱۲۱ مدرسه تحصیلات عمومی، ۱۴ دبیرستان، ۱۲ دانشگاه، ۲۰ دانشگاه عالی، هفت موزه و هفت سالن تئاتر وجود دارد (عکس شماره ۱۱ و ۱۲).

دوشنبه چهار ناحیه دارد.

مشخصات ناحیه‌های شهر دوشنبه (۲۰۰۶)

نام ناحیه‌ها	مساحت (کیلومترمربع)	سال تأسیس	جمعیت به هزار
۱- اسماعیل سامانی (اکتبر)	۳۴	۱۹۳۹	۱۱۵/۰۰۰
۲- سینا (فرونزی)	۳۸/۷	۱۹۷۵	۲۴۴/۰۰۰
۳- فردوسی (مرکزی)	۱۸/۹	۱۹۳۹	۱۵۷/۷۰۰
۴- شاه منصور (راه آهن)	۳۳	۱۹۷۹	۱۲۹/۷۰۰

این شهر عضو مجمع بین‌المللی پایتخت‌ها و شهرهای بزرگ، سازمان بین‌المللی برادرشهرها، سازمان عمومی جهانی «شهرهای متحده و حاکمیت‌های محلی» است. برادرشهرهای دوشنبه عبارتند از: لوسکای زامبیا (۱۹۶۶)؛ صنعا یمن (۱۹۶۷)؛ مانستیر تونس (۱۹۶۷)؛ کلنگ فور اتریش (۱۹۷۲)؛ لاهور پاکستان (۱۹۷۶)؛ بولدیر آمریکا (۱۹۸۷)؛ رایتلینگین آلمان (۱۹۹۱)؛ مزار شریف افغانستان (۱۹۹۱)؛ سنت‌پترزبورگ روسیه (۱۹۹۱)؛ مینسک بلاروس (۱۹۹۸)؛ شیراز ایران (۱۹۹۲)؛ عورومچی چین (۱۹۹۹)؛ تهران ایران (۲۰۰۱) و آنکارا ترکیه (۲۰۰۳).

مقامات جمهوری تاجیکستان

مقامات جمهوری تاجیکستان عبارتند از: مجلس ملی جمهوری تاجیکستان؛ مجلس نمایندگان؛ حکومت جمهوری؛ دادگاه عالی قانونی؛ دادگاه عالی اقتصادی؛ شورای امنیت؛ شورای قضایی؛ کمیته دولتی نظارت مالیات؛ دادستان کل ژنرالی؛ بانک ملی تاجیکستان؛ کمیسیون مرکزی انتخابات و همه-پرسی جمهوری تاجیکستان.

مجلس ملی

مجلس ملی جمهوری تاجیکستان مقام عالی نمایندگی و قانون‌گذاری جمهوری است. این نهاد قانون‌گذار از دو مجلس ملی (مجلس سنا) و مجلس نمایندگان تشکیل می‌شود (عکس شماره ۱۳). این دو مجلس از ۶۳ نماینده تشکیل می‌شود. نمایندگان به مدت پنج سال از طرف شهروندان انتخاب می‌شوند. مجلس ملی ۳۳ عضو دارد، هشت نفر آن را رئیس‌جمهور برمی‌گزیند و ۲۵ نفر دیگر از حوزه‌های انتخابی پرجمعیت انتخاب می‌شوند. شرایط عضویت در مجلس ملی عبارتند از: داشتن ۳۵ سال سن، تحصیلات عالی و شهروندی تاجیکستان (حداقل هفت سال آخر)؛ وکیل مجلس نمایندگان باید ۲۵ ساله حداقل پنج سال آخر شهروند تاجیکستان باشد.

کمیته و کمیسیون‌های مجلس نمایندگان مجلس ملی جمهوری تاجیکستان عبارتند از:

کمیته نظارت بر اقتصاد، بودجه، دارایی و مالیات؛

کمیته نظارت بر قانون، قانون‌گذاری و حقوق انسان؛

کمیته نظارت بر برنامه‌های حقوقی، دفاع و امنیت؛

کمیته نظارت بر ساختار دولتی و خودگردانی محلی؛

کمیته نظارت بر کشاورزی؛

کمیته نظارت بر علم، معارف، فرهنگ و سیاست بین‌جوانان؛

کمیته نظارت بر مسئله‌های اجتماعی، خانواده، بهداشت و سلامت، محیط

زیست؛

کمیته نظارت به مسائل بین‌المللی، اتحادیه‌های جمعیتی و اطلاعات؛

کمیته نظارت بر انرژی، صنعت، صنایع، ساختمان و تأسیسات؛

کمیسیون نظارت بر آداب نمایندگان؛

کمیسیون نظارت بر کار و تشکیل کار.

ریاست جمهور

رئیس‌جمهور در تاجیکستان، حکومت را در اختیار دارد و از طرف شهروندان تاجیکستان مستقیماً، به مدت هفت سال انتخاب می‌شود. هر یک از شهروندان، با داشتن حداقل ۳۵ سال، دانستن زبان دولتی و سکونت در قلمرو جمهوری تاجیکستان (حداقل ۱۰ سال آخر زندگی) می‌توانند به نامزدی ریاست‌جمهوری پیشنهاد گردد. شخصی که دو دوره هفت ساله رئیس‌جمهور شده باشد، دیگر نمی‌تواند نامزد ریاست‌جمهوری شود (عکس شماره ۱۴).

پرچم ریاست جمهور

پرچم ریاست‌جمهوری تاجیکستان از جنس مخملی خاص است، که از سه ردیف افقی هم‌رنگ پرچم دولتی جمهوری تاجیکستان تشکیل شده است. در

مرکز پرچم تصویر «درفش کاویان» آمده است که نشان خاص و باثبات دولت‌داری ملی از دوران قدیم است. در قسمت بالایی درفش کاویان، تصویر نیزه که اراده و قدرت دولت را نشان می‌دهد، آمده است. چهارگوشه درفش کاویان چهار طرف جهان را نشان می‌دهد. در مرکز درفش کاویان شیر بالدار رمز قدرت، نیرومندی و شکوه دولت در دل آسمان کیبود به تصویر کشیده شده است. در بالای تصویر شیر بالدار، تاج و هفت ستاره به عنوان اساس نشان دولتی جمهوری تاجیکستان دیده می‌شود. در قسمت بالایی چوب‌دست پرچم، لوحه زرین وصل شده است که در آن نام خانوادگی، نام پدر و نام رئیس‌جمهور تاجیکستان با ذکر مهلت صلاحیت قانونی او حک شده است. نوک چوب‌دست پرچم به شکل گنبد زرین است.

نشان ریاست‌جمهور

«نشان ریاست‌جمهور» به مانند نشان درجه یک ستاره رئیس‌جمهوری تاجیکستان است. این نشان شکل و آویزه‌های ویژه‌ای دارد و از سه قسمت تشکیل شده است: مدال نشان «ستاره رئیس‌جمهور تاجیکستان» درجه دو، شیر بالدار و تورهای زرین. در محور نشان ستاره هفت‌گوشه سرخی قرار گرفته که از یاقوت سرخ ساخته شده است. این ستاره بیانگر مبارزه برای آزادی، استقلال، عدالت و پیشرفت است. در حلقه اطراف زرین، نشان عبارت «ستاره رئیس‌جمهور تاجیکستان» با طلا حکاکی شده است. در داخل ستاره هفت‌گوشه نشان دولتی جمهوری تاجیکستان با طلا به تصویر کشیده شده است. نشان کامل «ستاره رئیس‌جمهور تاجیکستان» درجه یک به نشان حلقوی شیر بالدار که در حال حرکت دائمی بوده، وصل شده است. شیر بالدار از دوران قدیم رمز قدرت، شکوه و عظمت دولت شناخته شده است.

مقامات وابسته به رئیس جمهوری

- ۱- ریاست خدمات دولتی
- ۲- آژانس مبارزه بر ضد فساد و جنایات‌های اقتصادی
- ۳- آژانس نظارت مواد مخدر

هیئت دولت

حکومت جمهوری تاجیکستان از نخست‌وزیر، معاونان، وزیران و رئیس‌ان کمیته‌های دولتی تشکیل شده است.

وزارت‌خانه‌ها

- ۱- وزارت دادگستری؛ ۲- وزارت کشاورزی؛ ۳- وزارت امور داخله؛ ۴- وزارت امور خارجه؛ ۵- وزارت معارف؛ ۶- وزارت آبیاری؛ ۷- وزارت کار و امور اجتماعی مردم؛ ۸- وزارت دارایی؛ ۹- وزارت دفاع؛ ۱۰- وزارت راه و ترابری و تأسیسات؛ ۱۱- وزارت رشد اقتصادی و تجارت؛ ۱۲- وزارت بهداشت و درمان؛ ۱۳- وزارت فرهنگ؛ ۱۴- وزارت انرژی و صنایع.

کمیته‌های دولتی

- ۱- کمیته دولتی امنیت ملی؛ ۲- کمیته دولتی آمار؛ ۳- کمیته دولتی سرمایه‌گذاری و اداره اموال دولتی.

اداره‌های وابسته به حکومت

- ۱- کمیته مالیات؛ ۲- کمیته کار زنان و خانواده؛ ۳- کمیته جوانان، ورزش و سیاحت؛ ۴- کمیته تلویزیون و رادیو؛ ۵- کمیته حالت‌های فوق‌العاده و دفاع شهروندی؛ ۶- کمیته حفظ محیط زیست؛ ۷- خدمات گمرک؛ ۸- آژانس زمین‌سازی، واگذاری و نقشه‌کشی؛ ۹- آژانس ساختمان و معماری؛ ۱۰- آژانس استاندارد آب و هوا، گواهی‌نامه‌ها و ناظران تجارت؛ ۱۱- رئیس بایگانی؛ ۱۲- رئیس گیاه‌پزشکی؛ ۱۳- رئیس نظارت دولتی بر حوادث کارها در صنایع و معدن؛ ۱۴- مقامات دیگر مرکزی حاکمیت اجرایی؛ ۱۵- شورای امنیت؛ ۱۶- شورای دادگستری و....

قانون اساسی

قانون اساسی تاجیکستان در سال‌های ۱۹۲۹، ۱۹۳۱، ۱۹۳۷، ۱۹۷۸ و ۱۹۹۴ به تصویب رسید. قانونی که اکنون اجرا می‌شود ۶ نوامبر ۱۹۹۴ تصویب شد و در ۲۶ سپتامبر ۱۹۹۹ و ۲۲ ژوئن ۲۰۰۳ تغییر کرده و متمم‌هایی به آن اضافه شده است. قانون اساسی جمهوری تاجیکستان ۱۰ باب و ۱۰۰ ماده دارد. باب‌های آن عبارتند از: حقوق، آزادی، وظیفه‌های اساسی انسانی و شهروندی و مجلس عالی، رئیس جمهوری، حکومت، حاکمیت محلی، استان خودمختار کوهستان بدخشان، دادگاه، دادستان، ترتیب تغییر قانون اساسی.

پرچم دولتی

پرچم تاجیکستان از سه ردیف افقی تشکیل شده است. قسمت بالا قرمز، قسمت میانی سفید و قسمت پایین سبز است. اندازه قسمت بالا و پایین مساوی و رنگ سفید یک و نیم برابر پهنای هر یک از آنهاست. در وسط پرچم، روی رنگ سفید تاج و بالای آن هفت ستاره به شکل نیم‌دایره قرار دارند (عکس شماره ۱۵).

نشان دولتی

نشان دولتی تاجیکستان از تصویر تاج و هفت ستاره به شکل نیم‌دایره تشکیل شده است که در پرتو نور آفتاب از پس کوه‌ها برمی‌آیند. اطرافش را از سمت راست، خوشه‌های گندم و از سمت چپ شاخه‌های شکوفه‌ی پنبه باز احاطه کرده است. قسمت بالا با تسمه‌ی سه‌رنگ، حاشیه‌بندی شده است. در قسمت پایانی لوح کتاب باز، نقش بسته است.

رهبران

پس از تشکیل جمهوری شوروی سوسیالیستی تاجیکستان رهبران حزب، رؤسای جمهور این شخصیت‌ها بودند:

- ۱- چنار اماماف، دبیر مسئول دفتر تشکیلی حزب کمونیست تاجیکستان (دسامبر ۱۹۲۷-۱۹۲۴)
- ۲- مؤمن خواجهاف، دبیر مسئول کمیته ولایتی حزب کمونیست تاجیکستان (اکتبر ۱۹۲۸-۱۹۲۷)
- ۳- علی شیروانی، دبیر مسئول کمیته ولایتی حزب کمونیست تاجیکستان (۱۹۲۹-فوریه ۱۹۲۸)
- ۴- شیرین شاه تیمور، دبیر مسئول کمیته ولایتی حزب کمونیست تاجیکستان (فوریه ۱۹۳۰-دسامبر ۱۹۲۹)
- ۵- میرزا داوود حسیناف، دبیر اول کمیته مرکزی حزب کمونیست تاجیکستان (دسامبر ۱۹۳۳-دسامبر ۱۹۳۰)
- ۶- گریگاری بریادا، دبیر اول کمیته مرکزی حزب کمونیست تاجیکستان (دسامبر ۱۹۳۴-نوامبر ۱۹۳۳)
- ۷- سورین شدونتس، دبیر اول کمیته مرکزی حزب کمونیست تاجیکستان (دسامبر ۱۹۳۶-نوامبر ۱۹۳۴)
- ۸- عورونبای عشوراف، دبیر اول کمیته مرکزی حزب کمونیست تاجیکستان (اکتبر ۱۹۳۷-دسامبر ۱۹۳۶)
- ۹- دمیتیری پراتاپاوا، دبیر اول کمیته مرکزی حزب کمونیست تاجیکستان (ژوئن ۱۹۴۶-اکتبر ۱۹۳۷)
- ۱۰- باباجان غفوراف، دبیر اول کمیته مرکزی حزب کمونیست تاجیکستان (می ۱۹۵۶-ژوئن ۱۹۴۶)
- ۱۱- تُرسون اولجبتایف، دبیر اول کمیته مرکزی حزب کمونیست تاجیکستان (آوریل ۱۹۶۱-می ۱۹۵۶)
- ۱۲- جبار رسولاف، دبیر اول کمیته مرکزی حزب کمونیست تاجیکستان (آوریل ۱۹۸۲-آوریل ۱۹۶۱)

۱۳- رحمان نبی‌اف، دبیر اول کمیته مرکزی حزب کمونیست تاجیکستان (دسامبر ۱۹۸۵ - آپریل ۱۹۸۲)؛ رئیس جمهوری تاجیکستان (سپتامبر ۱۹۹۲ - نوامبر ۱۹۹۱)

۱۴- قهار محکوم‌اف، دبیر اول کمیته مرکزی حزب کمونیست تاجیکستان (اگوست ۱۹۹۱ - دسامبر ۱۹۸۵)؛ رئیس جمهوری تاجیکستان (اگوست ۱۹۹۱ - دسامبر ۱۹۹۰)

۱۵- امامعلی رحمان‌اف، رئیس شورای عالی تاجیکستان (نوامبر ۱۹۹۴ - نوامبر ۱۹۹۲)؛ رئیس جمهوری تاجیکستان (- - نوامبر ۱۹۹۴)

تاجیکستان و جهان

تاجیکستان با بیش از ۱۱۰ دولت دنیا روابط دیپلماتیک دارد. عضو بیش از ۵۰ سازمان بین‌المللی است. بیش از ۳۰ دولت کوچک و بزرگ جهان در تاجیکستان سفارت‌خانه و نمایندگی دائمی دارند. نخستین کشوری که پس از استقلال تاجیکستان، سفارت‌خانه افتتاح کرد، جمهوری اسلامی ایران بود. دولت‌های روسیه، ترکیه، ایالات متحده آمریکا، چین، پاکستان، آلمان، افغانستان، هندوستان، فرانسه، قزاقستان، ازبکستان، قرقیزستان، ترکمنستان، ژاپن، انگلستان، مصر، بلژیک، قطر، دانمارک، اسلونی، فنلاند، یونان، اسپانیا، ایتالیا، کانادا، کوبا، اسرائیل، اکراین، مغولستان و... نیز در تاجیکستان سفارت‌خانه دارند.

جمهوری تاجیکستان در چندین کشور، سفارت‌خانه و نمایندگی دائمی دارد. این کشورها عبارتند از: روسیه، آمریکا، آلمان، ایران، چین، هندوستان، ترکیه، ترکمنستان، ازبکستان، قزاقستان، ژاپن، عربستان سعودی، انگلستان، قرقیزستان، کویت، اکراین، امارات متحده عربی و... .

عضویت در نهادهای بین‌المللی

جمهوری تاجیکستان در برخی از سازمان‌های بین‌المللی عضویت دارد، این سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی عبارتند از:

- ۱- سازمان ملل متحد (۱۹۹۲)
- ۲- سازمان امنیت و همکاری در اروپا (۱۹۹۲)
- ۳- سازمان کنفرانس اسلامی (۱۹۹۲)
- ۴- سازمان همکاری اقتصادی (۱۹۹۳)
- ۵- سازمان یونسکو (۱۹۹۳)
- ۶- سازمان کنفرانس اسلامی (۱۹۹۳)
- ۷- بانک بین‌المللی تجدید و رشد (۱۹۹۳)
- ۸- صندوق بین‌المللی وطنی (۱۹۹۳)
- ۹- سازمان بین‌المللی رشد (۱۹۹۳)
- ۱۰- سازمان بین‌المللی هواپیمایی وطنی (۱۹۹۳)
- ۱۱- سازمان بین‌المللی کار (۱۹۹۳)
- ۱۲- سازمان بین‌المللی بهداشت (۱۹۹۴)
- ۱۳- بانک رشد اسلامی (۱۹۹۸)
- ۱۴- کمیسیون اقتصادی اروپا (۱۹۹۴)
- ۱۵- بانک آسیایی رشد (۱۹۹۸)

روی داده‌های مهم تاریخی

- ۱۴ اکتبر ۱۹۲۴ جمهوری خودمختار شوروی سوسیالیستی تاجیکستان تأسیس شد.
- ۱۵ مارس ۱۹۲۵ به دوشنبه مقام شهر داده شد.
- ۱۸ مارس ۱۹۲۵ نخستین شماره روزنامه دولتی «عید تاجیک» انتشار یافت.
- ۳۱ دسامبر ۱۹۲۵ آژانس تلگرافی تاجیکستان (خاور امروز) تأسیس یافت.
- ژانویه ۱۹۲۸ نخستین کمیسیون ریشه‌کن کردن بی‌سوادی تشکیل شد.
- ۲۸ آوریل ۱۹۲۹ نخستین قانون اساسی تاجیکستان به تصویب رسید.

- ۱۰ سپتامبر ۱۹۲۹ نخستین قطار به شهر دوشنبه آمد.
- ۱۶ اکتبر ۱۹۲۹ جمهوری شوروی سوسیالیستی تاجیکستان تشکیل یافت.
- ۱۰ آوریل ۱۹۳۰ رادیو صدای تاجیکستان افتتاح شد.
- ژانویه ۱۹۳۱ نخستین موزه در تاجیکستان تأسیس شد.
- سپتامبر ۱۹۳۱ اولین مرکز آموزش عالی (دانشگاه آموزگاری) در تاجیکستان شروع به فعالیت کرد.
- اول ژانویه ۱۹۳۳ کتابخانه جمهوری به نام فردوسی شروع به فعالیت کرد.
- سال ۱۹۴۱ شعبه تاجیکستان فرهنگستان علوم اتحاد شوروی در شهر دوشنبه تشکیل شد.
- اول سپتامبر ۱۹۴۸ دانشگاه دولتی تاجیکستان شروع به فعالیت کرد.
- ۷ نوامبر ۱۹۵۹ تلویزیون تاجیکستان فعالیتش را آغاز کرد.
- ۲۲ ژوئن ۱۹۹۰ برای اولین بار «روز زبان تاجیکی» اعلام شد.
- ۹ سپتامبر ۱۹۹۱ اعلامیه استقلال جمهوری تاجیکستان مورد موافقت قرار گرفت.
- ۲۴ نوامبر ۱۹۹۱ نخستین انتخابات عمومی ریاست جمهوری تاجیکستان برگزار شد.
- ۲۱ دسامبر ۱۹۹۱ تاجیکستان عضو اتحاد دولت‌های مستقل شد.
- ۲ مارس ۱۹۹۲ تاجیکستان عضو سازمان ملل متحد گردید.
- ۱۶ نوامبر ۱۹۹۲ اجلاس شانزدهم شورای عالی جمهوری تاجیکستان در شهر خجند دایر شد.
- ۶ نوامبر سال ۱۹۹۴ قانون اساسی جدید جمهوری تاجیکستان و نشان‌های دولتی (سرود ملی و پرچم) تاجیکستان تصویب شد.
- ۲۷ ژوئن ۱۹۹۷ تفاهم‌نامه صلح و رضایت ملی بین حکومت و مخالفان به امضا رسید.

- ۳۰ سپتامبر ۲۰۰۰ پول ملی تاجیکستان (سامانی) وارد معاملات تجاری شد.
- سال ۲۰۰۹ سال بزرگداشت امام اعظم اعلام شد.

جشن‌های مهم

- اول ژانویه، سال نو میلادی؛
- ۸ مارس، روز بین‌المللی زنان؛
- ۲۴-۲۱ مارس، جشن نوروز؛
- اول می، روز بین‌المللی همبستگی کارگران (زحمت‌کشان)؛
- ۹ می، روز پیروزی در جنگ بزرگ وطنی؛
- ۲۷ ژوئن، روز وحدت ملی؛
- ۹ سپتامبر، روز استقلال جمهوری تاجیکستان؛
- ۶ نوامبر، روز قانون اساسی جمهوری تاجیکستان؛
- عید رمضان (عید فطر)؛
- عید قربان.

روزهای مهم

	ژانویه
روز کارمندان گمرک	۲۲ ژانویه
روز بین‌المللی مبارزه علیه سلاح هسته‌ای	۲۸ ژانویه
	فوریه
روز پلیس تاجیکستان	۶ فوریه
روز قوای مسلح تاجیکستان	۲۳ فوریه
	مارس
روز بین‌المللی مبارزه با مواد مخدر	۱ مارس
روز مطبوعات تاجیک	۱۱ مارس
روز زمین	۲۱ مارس

روز بین‌المللی آب و هوا	۲۳ مارس
روز بین‌المللی تئاتر	۲۷ مارس
	آوریل
روز خنده	۱ آوریل
روز بین‌المللی حفظ پرنده‌ها	۲ آوریل
اولین یک‌شنبه روز زمین شناسی	
روز بین‌المللی تندرستی	۶ آوریل
روز قشون‌های داخلی؛ روز علم	۱۰ آوریل
روز بین‌المللی حفظ بناها و آثار تاریخی	۱۸ آوریل
روز بین‌المللی رقص	۲۹ آوریل
	می
روز بین‌المللی آزادی مطبوعات	۳ می
روز رادیو، و کارمندان و ارتباطات جمعی	۷ می
روز بین‌المللی صلیب سرخ	۸ می
روز شش مقام (موسیقی ملی)	۱۲ می
روز بین‌المللی خانواده	۱۵ می
روز بین‌المللی موزه‌ها	۱۸ می
روز جوانان تاجیکستان	۲۳ می
روز مرزبانان تاجیکستان	۲۸ می
روز شیمیدان‌ها	آخرین یک‌شنبه
	ژوئن
روز بین‌المللی حفظ کودکان	۱ ژوئن
روز بین‌المللی حفظ محیط زیست	۵ ژوئن
روز کارکنان صنایع سبک	دومین یک‌شنبه

روز بین‌المللی مطبوعات	۶ ژوئن
روز بین‌المللی پوست	۹ ژوئن
روز آبیاری	آخرین یک‌شنبه ژانویه
روز بین‌المللی معماران تاجیکستان	۱ ژانویه
روز ماهی‌گیران	دومین یک‌شنبه
روز ریخته‌گرها	سومین یک‌شنبه
روز زبان تاجیکی	۲۲ ژانویه
روز کارمندان راه و ترابری	۲۵ ژانویه
روز آتش‌نشانی و امور نجات از مرگ	۳۰ ژانویه
	آگوست
اولین یک‌شنبه روز راه آهن؛ و روز ورزش کاران تاجیکستان	
روز ساختمان	دومین یک‌شنبه
روز کارمندان و پزشکان تاجیکستان	۱۸ آگوست
روز مخترعان و نوآوران	سومین یک‌شنبه
روز سینما	۲۷ آگوست
روز زغال سنگ (کارمندان زغال سنگ)	چهارمین یک‌شنبه
	سپتامبر
روز عملیات اتحادیه‌های کسبه برای صلح روز دانش.	۱ سپتامبر
روز کارمندان نیروی هوایی	۳ سپتامبر
روز بین‌المللی مطبوعات	۸ سپتامبر
روز کارمندان جنگل	سومین یک‌شنبه
روز رودکی	۲۲ سپتامبر
روز بین‌المللی گردش‌گری	۲۷ سپتامبر
روز ماشین‌سازان	آخرین یک‌شنبه

اکتبر

اولین یکشنبه روز آموزگاران

۲ اکتبر روز بین‌المللی موسیقی

دومین یکشنبه روز کارمندان دادگستری و قضات

۱۶ اکتبر روز سینما تاجیک؛ روز بین‌المللی غذا

۲۴ اکتبر روز سازمان متحد بین‌المللی

نوامبر

۷ نوامبر روز تئاتر تاجیک

۱۳ نوامبر روز بین‌المللی دانشجویان

سومین یکشنبه روز کارمندان کشاورزی و صنایع محصولات

دسامبر

۱ دسامبر روز بین‌المللی مبارزه علیه ایدز

۳ دسامبر روز بین‌المللی معلولان

۱۰ دسامبر روز حقوق انسان

۱۴ دسامبر روز کارمندان دادستانی

۲۲ دسامبر روز کارمندان انرژی

سرود ملی

شعر: گلنظر کلدی

آهنگ‌ساز: سلیمان یودکاو

دیوار ارجمند ما

به بخت ما سر عزیز تو بلند باد

سعادت تو، دولت تو بی‌گزند باد

ز دوری زمانه‌ها رسیده‌ایم

به زیر پرچم تو صف کشیده‌ایم

کشیده‌ایم

۴۰ • تاجیکستان دیار آشنا

زنده باش، ای وطن
تاجیکستان آزاد من!
برای ننگ و نام ما
تو از امید رفتگان ما نشانه‌ای
تو بهر وارثان، جهان جاویدانه‌ای
خزان نمی‌رسد به نوبهار تو
که مزرع وفا بود کنار تو،
کنار تو

زنده باش، ای وطن
تاجیکستان آزاد من!
تو مادر یگانه‌ای
بقای تو بود بقای خاندان ما
مرام تو بود مرام جسم و جان ما
ز تو سعادت ابد نصیب ماست
تو هستی و همه جهان حبیب ماست،

حبیب ماست

زنده باش ای وطن،
تاجیکستان آزاد من!

زنان

زنان در حیات سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری نقش مهمی دارند. در حال حاضر ۱۵ زن عضو پارلمان تاجیکستان هستند و در ۹۵٪ ولایت‌ها، شهرها و ناحیه‌ها یکی از معاونان رؤسا، زنان هستند. زن‌ها در حوزه‌های ورزش و حفظ اجتماعی ۵۸٪، فرهنگ ۵۴٪، معارف ۴۷٪،

کارفرمایی ۳۹٪، مقامات قضایی ۳۶٪، ارتباطات ۳۶٪، راه و ترابری ۲۱٪، ساختمان ۱۳٪ فعالیت می‌کنند. از تعداد عمومی زنانی که در مؤسسه‌های علمی و تعلیمی ایفای نقش می‌کنند، بیش از ۶۰ نفر فوق دکترا و نزدیک ۴۰۰ نفر دیگر دکترا هستند.

قهرمانان

چهره‌های شاخص و برجسته تاجیکستان که به عنوان قهرمانان ملی شناخته شده‌اند:

صدرالدین عینی (۱۸۷۸-۱۹۵۴) (عکس شماره ۱۷، ۲۱)

باباجان غفور اف (۱۹۰۹-۱۹۷۷)

امامعلی رحمان (- - ۱۹۵۲) (عکس شماره ۱۸)

میرزا ترسون زاده (۱۹۱۱-۱۹۷۷) (عکس شماره ۲۰)

نصرت‌الله مخصوص (۱۸۸۱-۱۹۳۸)

شیرین شاه شاهت‌یموراف (۱۸۹۹-۱۹۳۷)

عنوان‌های افتخار، جایزه‌های دولتی و دیگر جایزه‌ها

الف- جایزه‌های دولتی

۱- جایزه دولتی به نام ابوعلی سینا در حوزه علم و تکنولوژی

۲- جایزه دولتی به نام اسماعیل سامانی برای نسل جوان

۳- جایزه دولتی به نام ابوعبدالله رودکی در حوزه ادبیات، هنر و معماری

ب- عنوان‌های افتخاری

۱- هنرپیشه شایسته تاجیکستان

۲- هنرپیشه مردمی تاجیکستان

۳- کارمند شایسته تاجیکستان

۴- نویسنده و شاعر مردمی تاجیکستان

۵- حافظ مردمی تاجیکستان

- ۶- نقاش مردمی تاجیکستان
- ۷- دارنده علم و تکنیک تاجیکستان
- ۸- دارنده هنر تاجیکستان
- ۹- دانار (داوطلبان اهدای خون) افتخاری تاجیکستان
- ج- دیگر جایزه‌ها و نشان‌های دولتی
- ۱- جایزه عالی عنوان قهرمان تاجیکستان
- ۲- نشان ستاره رئیس جمهوری تاجیکستان درجه یک
- ۳- نشان ستاره رئیس جمهوری تاجیکستان درجه دو
- ۴- نشان ستاره رئیس جمهوری تاجیکستان درجه سه
- ۵- نشان زرین تاج درجه یک
- ۶- نشان زرین تاج درجه دو
- ۷- نشان زرین تاج درجه سه
- ۸- نشان اسماعیل سامانی درجه یک
- ۹- نشان اسماعیل سامانی درجه دو
- ۱۰- نشان اسماعیل سامانی درجه سه
- ۱۱- نشان دوستی
- ۱۲- نشان قهرمان ملی درجه یک
- ۱۳- نشان قهرمان ملی درجه دو
- ۱۴- نشان شرف درجه یک
- ۱۵- نشان شرف درجه دو
- ۱۶- مدال شجاعت
- ۱۷- مدال خدمت شایسته
- ۱۸- مدال دلسوزی
- ۱۹- مدال مرزبان شجاع تاجیکستان

جمعیت

سرشماری جمعیت تاجیکستان (سال ۲۰۰۷)

تعداد	گروه‌ها
۳/۵۴۴/۲۰۰	مردها
۳/۵۱۹/۶۰۰	زن‌ها
۱/۸۵۷/۷۰۰	شهر
۵/۲۰۶/۱۰۰	روستا
۷/۶۳۸/۰۰۰	کل جمعیت

سرشماری جمعیت طبق تقسیمات مرزی به هزار

تعداد	گروه‌ها
۲۲۰/۴۰۰	استان خودمختار کوهستان بدخشان
۲/۰۹۵/۷۰۰	استان سفد
۲/۵۱۹/۶۰۰	استان ختلان
۱/۵۶۷/۲۰۰	شهرها و ناحیه‌های تابع جمهوری

پُر جمعیت‌ترین شهرهای تاجیکستان

جمعیت به هزار نفر	شهر
۶۶۰/۹۰۰	دوشنبه
۱۵۴/۷۰۰	خجند
۹۱/۹۰۰	کولاب
۶۹/۹۰۰	قورخان تپه
۵۹/۲۰۰	استروشن
۴۷/۰۰۰	کانی‌بادام
۴۸/۴۰۰	وحدت
۴۲/۵۰۰	تُرسون‌زاده
۴۰/۰۰۰	اسفره

ترکیب قومی جمعیت تاجیکستان (سال ۲۰۰۰)

اقوام	جمعیت به هزار نفر	درصد
تاجیکان	۴/۸۹۸/۴۰۰	٪۸۰
ازبک‌ها	۹۳۶/۷۰۰	٪۳/۱۵
روس‌ها	۶۸/۲۰۰	٪۱/۱
قرقیزها	۶۵/۵۰۰	٪۱/۱
لقی‌ها (اقوام ترک‌نژاد تاجیک)	۵۱/۰۰۸	٪۰/۱۸
ترکمن‌ها	۲۰/۳۰۰	٪۰/۳
تاتارها	۱۸/۹۰۰	٪۰/۳

دین

حدود ۹۸٪ جمعیت تاجیکستان مسلمان و بقیه پیرو دیگر ادیان هستند. سال ۲۰۰۸ در سراسر کشور ۲۵۰ مسجد جامع، ۲۵۰۰ مسجد پنج‌وقتیه، ۱۹ مدرسه و یک دانشگاه اسلامی فعالیت می‌کرد. همچنین در کشور ۸۳ تشکیلات دینی غیر اسلامی به ثبت رسیده است.

حزب‌ها

- حزب مردمی دموکراتیک تاجیکستان
- حزب کمونیستی تاجیکستان
- حزب نهضت اسلامی تاجیکستان
- حزب سوسیال دموکراتیک تاجیکستان
- حزب سوسیالیستی تاجیکستان
- حزب اصلاحات اقتصادی تاجیکستان
- حزب کشاورزی تاجیکستان

اقتصاد

تبرستان

www.tbarestan.info

صنایع

سال ۲۰۰۶ در تاجیکستان، ۱۰۹۴ کارخانه صنعتی فعالیت داشت، که از این تعداد ۱۲۶ کارخانه آن به وزارت صنایع مربوط می‌شد. در بخش صنایع ۲۰۰-۹۰ هزار نفر مشغول کار بودند. در این سال مبلغ ۴۶۶۳ میلیون سامانی محصولات صنعتی تولید شد (سامانی واحد پول تاجیکستان). محصولات کارخانه‌های صنعتی چنین بود: صنعت فولاد ۴۴/۹٪ صنایع غذایی ۲۶/۹٪، صنایع سبک ۱۳/۹٪، صنایع سوخت و انرژی ۶/۶٪، صنایع مصالح ساختمانی ۳/۳٪، صنایع ماشین‌سازی و فلزات ۱/۲٪، صنایع پتروشیمی و نفت و شیمی ۱/۷٪. سال ۲۰۰۸ در تاجیکستان ۹۴/۸ هزار تن زغال سنگ، ۲۶ هزار تن نفت، ۱۶ میلیون متر مکعب گاز، ۱۲/۵۹۸ تن نخ پنبه تولید شد (عکس شماره ۲۲).

کشاورزی

در سال ۲۰۰۶ از مجموع ۳۸/۲۹۵ هزار هکتار زمین استفاده کشاورزی چنین بهره‌برداری می‌شد: ۷۰۴۲ هزار هکتار (۱۸/۳٪) مزرعه؛ ۲۶۷۸۲ هزار هکتار (۷۷/۸٪) چراگاه‌ها، ۹۸/۸ هزار هکتار (۲/۶٪) نهال‌های سیاه ریشه؛ زمین‌های بایر ۳۰۷ هزار هکتار (۰/۸٪) و ۱۷/۷ هزار هکتار (۰/۵٪) علفزارها بایر ۳۰۷ هزار هکتار (۰/۸٪) و ۱۷/۷ هزار هکتار (۰/۵٪) علفزارها است. سال ۲۰۰۸ در جمهوری ۹۶۲/۳ هزار تن غله‌دانه، ۶۳۵۵۷۴ هزار تن سیب‌زمینی، ۵۳۴۲۹۸ تن سبزیجات، ۱۰۳۶۳۸ هزار تن انگور، ۲۷۹۷ هزار تن زردآلوی خشک تولید شده است (عکس شماره ۲۳).

صادرات و واردات

سال ۲۰۰۶ گردش تجارت خارجی تاجیکستان ۳۱۲۴۴ میلیون دلار آمریکایی را تشکیل می‌داد. از این مقدار ۱۳۹۹۰ میلیون دلار صادرات و ۱۷۲۵۴ میلیون دلار واردات بود.

تاجیکستان آلومینیوم، پنبه، نیروی برق، میوه و سبزیجات، سنگ و فلزات گرانبها به خارج صادر و از کشورهای گوناگون جهان محصولات غذایی، لباس، تجهیزات گوناگون پزشکی و مهندسی و... وارد می‌کند.

صادرات کالاهای تاجیکستان به ایرلند ۴۰/۷٪، ترکیه ۳۱/۷٪، روسیه ۴۷٪، ازبکستان ۴/۸٪، ایران ۵/۴٪ و سوئیس ۱/۸٪ است. واردات کالا به تاجیکستان از روسیه ۲۴/۶٪، قزاقستان ۱۰/۸٪، ازبکستان ۱۰/۲٪، آذربایجان ۸/۶٪، چین ۸/۶٪، اکراین ۳/۷٪، رومانی ۲/۷٪، ترکمنستان ۳/۵٪ و ایتالیا ۳/۹٪ کل صادرات را تشکیل می‌دهد.

علم و هنر

در سال ۲۰۰۶ تعداد مؤسسه و نهادهای علمی که کارهای علمی-مهندسی را در تاجیکستان اجرا می‌کردند، به ۵۶ عدد رسیده بود که ۴۲۴۳ نفر در آن‌ها (۳۵۲ نفر فوق دکترا و ۱۰۹۸ دکترا) فعالیت داشتند. مهم‌ترین مرکز علمی، فرهنگستان علوم تاجیکستان است. که در سال ۱۹۵۱م. تأسیس شد، امروزه چندین مؤسسه علمی و پژوهشی در آن فعالیت می‌کنند که عبارتند از:

پژوهشگاه زمین‌شناسی (۱۹۴۱)؛ پژوهشگاه شیمی (۱۹۴۵)؛ پژوهشگاه گیاه‌شناسی (۱۹۵۱)؛ پژوهشگاه حشره‌شناسی (۱۹۵۱)؛ پژوهشگاه تاریخ (۱۹۵۱)؛ پژوهشگاه زلزله‌شناسی (۱۹۵۱)؛ پژوهشگاه زبان و ادبیات (۱۹۵۱)؛ پژوهشگاه ستاره‌شناسی و نجوم (۱۹۵۸)؛ پژوهشگاه فیزیولوژی و بیولوژی (۱۹۵۹)؛ پژوهشگاه اقتصادی (۱۹۶۴)؛ پژوهشگاه فیزیکی و مهندسی (۱۹۶۴)؛ پژوهشگاه شرق‌شناسی (۱۹۷۰)؛ پژوهشگاه ریاضی (۱۹۷۳)؛ پژوهشگاه فلسفه (۱۹۹۳)؛ پژوهشگاه دولت و حقوق (۲۰۰۶).

سال ۲۰۰۹ آکادمی علوم تاجیکستان ۳۷ عضو پیوسته (آکادمیک) و ۴۴ عضو وابسته داشت.

مؤسسات عالی تخصصی شهر دوشنبه

در جمهوری تاجیکستان ۲۸ دانشگاه و دانشکده مستقل وجود دارد که از این تعداد ۱۸ دانشگاه در شهر دوشنبه واقع شده است.

بنابر اعلام وزارت معارف تاجیکستان ۱۲۰۰ دانشجوی ایرانی در دانشگاه‌های تحت نظارت وزارت معارف تاجیکستان و وزارت علوم ایران به

تحصیل اشتغال دارند. نظام آموزشی دانشگاه‌های تاجیکستان منطبق با نظام آموزشی کشور روسیه است. که البته اخیراً برخی از دانشگاه‌ها به نظام آموزشی بین‌المللی تغییر یافته‌اند. زبان خارجی که بیشتر در دانشگاه‌ها تدریس می‌شود زبان روسی است. اخیراً برخی دانشگاه‌ها توجه خاصی به زبان انگلیسی معطوف نموده‌اند و دانشجویان ملزم به یادگیری دو زبان خارجی می‌باشند.

دانشگاه ملی

دانشگاه دولتی ملی تاجیکستان طبق مصوبه شماره ۶۴۳ مورخ ۲۱ مارس ۱۹۴۷ شورای وزیران اتحاد شوروی مرکب از چهار دانشکده فیزیک و ریاضی (با شعبه شیمی)، زمین شناسی - جغرافیا، زیست‌شناسی و تاریخ و زبان و ادبیات (با شعبه زبان‌های شرق) تأسیس شد و اول سپتامبر ۱۹۴۸ شروع به فعالیت نمود. در ۲۷ آوریل ۱۹۵۷ طبق مصوبه هیئت رئیسان شورای عالی جمهوری شوروی سوسیالیستی تاجیکستان به این دانشگاه نام لنین داده شد.

برحسب فرمان شماره ۶۶۹ مورخ ۱۵ فوریه ۱۹۹۷ رئیس جمهوری تاجیکستان به دانشگاه مقام مؤسسه عالی مختار و خودگردان دولتی اعطا شد و عنوان دانشگاه ملی دولتی تاجیکستان را دریافت نمود.

دانشگاه مرکب از ۱۴ دانشکده، ۸۰ کرسی تخصصی، ۱۰ کرسی عمومی، دانشکده پژوهشی علوم طبیعت‌شناسی، ۱۴ آزمایشگاه علمی و تحقیقاتی، کتابخانه علمی (با چند شعبه)، مراکز آموزش زبان، مرکز تحقیق سنگ‌های نیمه قیمتی، مرکز تکمیل تخصص و بازآموزی کادر آموزشی، شعبه قبل از دانشگاهی، ۱۵ کلاس کامپیوتر، سه کلاس مجهز با تجهیزات فنی ویژه، ۸۵ اتاق آموزشی و ۹۷ آزمایشگاه آموزشی است.

دانشگاه برای تربیت متخصصان در ۶۵ رشته مجوز دریافت نموده است. تا ماه اکتبر ۲۰۰۸ به مدت پنج سال به طور رسمی ثبت نام و تشخیص صلاحیت شده است (عکس شماره ۲۴ و ۲۵).

دانشگاه دولتی آموزگاری (تربیت معلم)

این مؤسسه تحصیلات عالی در اول سپتامبر سال ۱۹۳۱ در استالین‌آباد به عنوان دانشکده کشاورزی و آموزگاری و زیست‌شناسی و علوم آموزشی فعالیت می‌کرد. با تصمیم هیئت مشاوران وزارت آموزش و پرورش جمهوری شوروی سوسیالیستی تاجیکستان به منظور بهبود مدیریت دانشکده در ۱۷ فوریه ۱۹۳۲ کرسی‌های اجتماعی و اقتصادی، طبیعت‌شناسی و زیست‌شناسی، زبان و ادبیات، فیزیک و تکنیک و علوم آموزشی ایجاد شد. دانشگاه در سال ۲۰۰۲ رسمی شده و در ۳۲ رشته، آموزگار تربیت می‌کند. برای همه رشته‌ها برنامه آموزشی و استانداردهای تعلیمی تهیه شد.

فضای آموزشی برای هر دانشجو معادل هشت متر مربع است. دانشگاه ۱۰ دانشکده، ۵۷ کرسی، شش ساختمان آموزشی، ۳۳۴ اتاق درس، ۱۰ کارگاه، تالار ورزش، زمین ورزش، آزمایشگاه علمی و ۲۱ آزمایشگاه آموزشی دارد. خوابگاه دانشگاه دارای ۲۴۶ اتاق بوده و در آن برای ۹۸۴ نفر شرایط مساعد فراهم شده است.

در دانشگاه ۴۴۵ استاد رسمی و ۵۰ استاد همکار فعالیت می‌نمایند که ۳۰ نفر آن‌ها زن می‌باشند.

۸۶۵۹ دانشجو در شعبه حضوری و ۴۲۸۰ نفر در شعبه غیر حضوری تحصیل می‌کنند. در دانشگاه ۵۸۳ نفر در قالب سهمیه ریاست جمهوری پذیرفته شده‌اند.

دانشگاه تکنیکی عاصمی

دانشگاه تکنیکی تاجیکستان طبق مصوبه شماره ۱۶ مورخ ۱۹۵۶/۱/۶ شورای وزیران اتحاد شوروی سابق و فرمان شماره ۴ مورخ ۱۹۵۶/۲/۶ وزارت آموزش و پرورش جمهوری سوسیالیستی تاجیکستان تأسیس شد. بر حسب مصوبه شماره ۱۶۸ مورخ ۱۹۹۲/۵/۲۰ شورای وزیران سابق جمهوری تاجیکستان تبدیل به دانشگاه تکنیکی تاجیکستان گردید.

در حال حاضر دانشگاه تکنیکی عاصمی تاجیکستان هفت دانشکده، ۴۷ کرسی عمومی و تخصصی دارد. در ۵۱ رشته و ۲۶ کرسی با استفاده از مبالغ بودجه و وجه قراردادی، متخصص تربیت می‌کند.

از ۳۵۷ استاد دانشگاه بیشتر از ۴۰٪ دارای عناوین علمی هستند. در بین آن‌ها عضو حقیقی و وابسته آکادمی علوم، کارمندان شایسته تاجیکستان، دکترها و پروفسورها (بیش از ۸٪) می‌باشند. در دانشگاه ۶۶۹۳ دانشجو، آموزش می‌بینند. از این تعداد ۳۹۶۶ نفر دانشجوی حضوری هستند. ۳۰٪ دانشجویان بخش حضوری و همه دانشجویان بخش غیر حضوری بر اساس قرارداد تحصیل می‌کنند. نیز ۶۳ دانشجو در قالب سهمیه ریاست جمهوری پذیرفته شده‌اند. دانشگاه ۵۱۳۶۹۲ جلد کتاب درسی و دستورالعمل آموزشی دارد.

در این دانشگاه ۱۰ ساختمان آموزشی برای دانشجویان و کارمندان و خوابگاه‌هایی با ظرفیت ۲۰۷۶ نفر موجود است. دانشگاه در دره ورزاب مرکز ورزش و استراحتگاه دارد.

شعبه دانشگاه در شهر خجند دارای دو دانشکده مکانیک و تکنولوژی و دو کالج (تکنیک و پلی تکنیک) در شهر دوشنبه است.

دانشگاه دولتی پزشکی ابوعلی سینا

دانشگاه دولتی پزشکی ابوعلی سینای تاجیکستان در سال ۱۹۳۳ در شهر دوشنبه (استالین‌آباد) تأسیس شده است. ابتدا نام این مؤسسه عالی، انیستیتوی دولتی پزشکی تاجیکستان بود. دانشگاه پزشکی شرایط لازم (پایگاه مادی و فنی و متخصصان ماهر) را نداشت و در سال ۱۹۳۵ از فعالیت بازماند. در سال ۱۹۳۹ با مساعدت دولت اتحاد شوروی در شهر دوشنبه دانشکده‌ای تأسیس شد. در سال ۱۹۹۳ مقام دانشگاه را کسب نموده و دانشگاه دولتی پزشکی تاجیکستان شد.

فضای آموزشی برای هر دانشجو هفت متر مربع است. این دانشگاه ساختمانی آموزشی با ۶۷۰ اتاق درس، شش دانشکده، ۶۴ کرسی، اتاقی مجهز به تجهیزات ویژه فنی، ۱۲ آزمایشگاه آموزشی، هفت آزمایشگاه علمی، هفت کلاس کامپیوتر، دو کارگاه، دو میدان ورزش و دو تالار ورزش دارد.

دانشگاه در پنج رشته متخصص تربیت می‌کند. متخصصان در ۶۴ کرسی علوم انسانی، طبیعت‌شناسی، نظری و درمانی تربیت می‌شوند.

در این کرسی‌ها ۶۶۷ استاد و پروفیسور و ۱۵۶ کارمند دستیار فعالیت دارند. در جریان تدریس، ۷۰ دکتر، ۲۱۱ نامزد دکتر و ۳۸۶ دستیار شرکت دارند.

۴۵۴۹ دانشجو حضور دارد که ۳۲۳۳ نفر در دانشکده بیماری‌های کودکان، ۳۰۱ نفر در دانشکده دندان‌پزشکی، ۲۸۷ نفر در دانشکده داروسازی و ۵۶ نفر در دانشکده بهداشت اجتماعی تحصیل می‌کنند.

دانشگاه اسلاو روسیه و تاجیکستان

دانشگاه پنج دانشکده و ۲۴ کرسی؛ سه ساختمان آموزشی، نه کلاس کامپیوتر، ۲۲۲ دستگاه کامپیوتر متصل با اینترنت، اتاقی مجهز به وسایل فنی ویژه، دو کارگاه، زمین ورزش و تالار ورزش دارد.

۱۸۳ استاد رسمی که ۲۴ نفر آن‌ها دکتر و ۸۰ نفر نامزد دکتر هستند تدریس می‌کنند. استادان همکار ۴۸ نفر هستند که ۱۵ نفر آن‌ها دکتر و ۱۵ نفر نامزد دکتر می‌باشند.

در دانشگاه ۳۵۰۷ دانشجو تحصیل می‌کنند. بخش‌های غیر حضوری و غیابی ۱۱ رشته دارد.

دانشگاه کشاورزی

دانشگاه کشاورزی تاجیکستان در سال ۱۹۳۱ تأسیس شد. در حال حاضر در دانشگاه ۱۰ دانشکده، ۵۲ کرسی، شعبه‌های دوره فوق لیسانس، آموزشی، اخبار و تحلیلی موجود است و در آن‌ها ۴۵۰ استاد کار می‌کنند. این استادان ۴۳ دکتر و پروفیسور، ۱۶۳ نامزد علم و آموزگاران پر تجربه هستند. در پنج سال

بیش از ۶۰ کتاب درسی، ۱۰۳ دستورالعمل آموزشی، ۱۱۶۰ مقاله علمی از جمله ۹۹۶ مقاله در نشریه‌های کشور، ۵۷ مقاله در کشورهای مشترک‌المنافع، ۵۳ مقاله در سایر کشورها و متن ۷۲ سخنرانی منتشر شده است. از این میان دانشکده مهندسی کشاورزی ۴۱۹، مهندسی دامداری ۲۳۰، اقتصادی ۱۷۵ و باغداری ۱۳۰ مقاله دارند.

دانشکده مالیات و حقوق

دانشکده مالیات و حقوق طبق مصوبه شماره ۳۱۵ مورخ ۱۶ جولای ۱۹۹۶ دولت جمهوری تاجیکستان تأسیس شده است.

این دانشکده دارای چهار بخش، ۲۲ کرسی و ۲۰۳۷۷ دانشجوی، سه ساختمان آموزشی، ۸۷ اتاق درس، چهار کلاس کامپیوتر بوده و در پنج رشته متخصص تربیت می‌کند. در دانشکده ۲۵۹ استاد رسمی و ۱۹۵ استادیار فعالیت می‌کنند. فضای آموزشی برای هر دانشجو ۱/۷ متر مربع است.

دانشگاه دولتی تجارت

دانشگاه دولتی تجارت تاجیکستان سال ۱۹۸۷ طبق مصوبه شماره ۲۴۱ مورخ ۱۶/۲۷/۱۹۸۷ شورای وزیران اتحاد شوروی و تصمیم شماره ۲۷۲ مورخ ۱۹۸۷/۷/۲۷ اتحادیه تعاونی‌های مصرف اتحاد شوروی تأسیس شد.

دانشگاه در شهر خجند یک مجتمع واحد آموزشی دارد که شامل کالج و دانشکده تجارت است. در این دانشگاه مدرسه اقتصادی، بخش فوق‌لیسانس نیز شورای پایان‌نامه‌ای فعالیت می‌کند. دانشگاه در ۱۲ رشته اصلی و ۱۷ رشته فرعی متخصص تربیت می‌کند.

در دانشگاه ۱۷۸ استاد شامل هشت دکتر و پروفیسور و ۶۴ نامزد دکترا فعالیت می‌کنند. تعداد استادیاران ۲۶ نفر می‌باشد.

در دانشگاه چهار دانشکده، ۱۴ کرسی، بخشی با سه ساختمان آموزشی، سه آزمایشگاه علمی، شش آزمایشگاه آموزشی، دو کتابخانه، کارگاه، زمین ورزش

و دو تالار ورزش موجود است. خوابگاه دانشگاه ۲۱۰ اتاق دارد و فضای آموزشی برای هر دانشجو ۸/۷ متر مربع است.

دانشگاه تکنولوژی

دانشگاه تکنولوژی تاجیکستان طبق مصوبه شماره ۲۰۷ مورخ ۱۹۹۰/۹/۲۰ شورای وزرای جمهوری شوروی سوسیالیستی تاجیکستان به عنوان کالج عالی تکنولوژی تاجیکستان تأسیس شد. طبق مصوبه شماره ۵۲۰ مورخ ۱۹۹۱/۷/۲۹ دیوان وزرای اتحاد شوروی، این دانشگاه به انیستیتوی تکنولوژی تاجیکستان مبدل گردید. بر اساس این سند شعبه این دانشگاه در شهر خجند راه اندازی شد. سال ۲۰۰۳ طبق مصوبه شماره ۴۷۱ مورخ ۲۰۰۳/۱۰/۲۵ دولت، در شهر کولاب شعبه دانشگاه تکنولوژی تاجیکستان تأسیس و اول سپتامبر ۲۰۰۴ شروع به فعالیت کرد.

در این دانشگاه ۱۷ دانشکده، ۱۶ کرسی، پنج ساختمان آموزشی، ۶۸ اتاق درس، هشت کلاس کامپیوتر، دو آزمایشگاه علمی، ۲۲ آزمایشگاه آموزشی، دو زمین ورزش و یک تالار ورزش موجود است. فضای آموزشی برای هر دانشجو ۳/۰۸ متر مربع می باشد.

دانشگاه در ۱۸ رشته متخصص تربیت می کند. استادان رسمی ۱۲۸ نفر (هفت دکتر، ۴۱ نامزد دکتر، ۱۲ خانم دارای عنوان علمی) و ۳۴ نفر استادیار هستند.

دانشکده صاحبکاری (کارفرمایی) و سرویس

دانشکده صاحبکاری و سرویس طبق مصوبه شماره ۲۱۲ مورخ ۲۲ جولای ۱۹۹۱ دیوان وزرای جمهوری شوروی سوسیالیستی تاجیکستان به عنوان کالج تکنولوژی خدمات رفاهی (بر اساس فرمان شماره ۱۵ مورخ ۸ ژانویه ۱۹۹۱ کنسرن «خدمت») تأسیس شد. بعداً طبق مصوبه شماره ۵۳۰ مورخ ۲۹ جولای ۱۹۹۱ دیوان وزیران اتحاد شوروی سابق و مصوبه شماره ۲۶۶ مورخ ۱۹۹۱/۹/۲ دیوان وزیران جمهوری سوسیالیستی تاجیکستان به دانشکده صاحبکاری و

سرویس جمهوری تاجیکستان بدل شد. دانشکده چهار ساختمان آموزشی، ۶۲ اتاق درس، دو بخش، سه کرسی، سه کلاس کامپیوتر، ۲۳ اتاق آموزشی، خوابگاهی با ۴۲ اتاق و کتابخانه دارد. در دانشگاه ۹۷ نفر استاد که ۱۰ نفر آن‌ها همکار هستند، تدریس می‌کنند. دانشجویان در هشت رشته تحصیل می‌کنند.

دانشکده دولتی زبان‌ها

این دانشکده در تاریخ ۱۹۷۹/۵/۲۹ تأسیس شده و در ۱۳ رشته متخصص تربیت می‌نماید.

دانشکده در شهر دوشنبه است؛ ساختمان آموزشی آن ۵۸ اتاق درس دارد. نیز دارای سه بخش، ۱۲ کرسی و ۱۵۱ استاد است که ۵۳ نفر آن‌ها استادیار می‌باشند. در کتابخانه این دانشکده ۸۶۴۹۳ جلد کتاب درسی و دستورالعمل‌های علمی و آموزشی، دو کلاس کامپیوتر، ۷۶ دستگاه کامپیوتر از جمله پنج کامپیوتر متصل به اینترنت موجود است. خوابگاه این دانشکده دارای ۲۶۹ اتاق می‌باشد.

دانشکده نقلیات

دانشکده نقلیات تاجیکستان در تاریخ ۳۱ مارس ۲۰۰۳ تأسیس شده است. دانشکده دارای ساختمان آموزشی، ۷۰ اتاق درس، دو کلاس کامپیوتر و ۲۷ دستگاه کامپیوتر می‌باشد.

دانشکده بخشی با نه کرسی، مرکز آموزشی و تولیدی، چهار پایگاه آموزشی و تولیدی می‌باشد. در ۱۲ رشته متخصص تربیت می‌نماید. نیز ۹۵ نفر استاد و استادیار فعالیت می‌کنند.

در کتابخانه این دانشکده ۱۶۹۲۶ جلد کتاب و دستورالعمل‌های علمی و آموزشی موجود است.

دانشگاه بین‌المللی علوم انسانی

این دانشگاه در سال ۲۰۰۳ تأسیس شده است. دارای ساختمان آموزشی، ۱۹ اتاق درس، سه کلاس کامپیوتر با ۶۸ دستگاه کامپیوتر است.

پنج کرسی دارد و در ۱۱ رشته متخصص تربیت می‌کند. در دانشگاه ۲۸ استاد رسمی و ۳۵ استادیار مشغول به فعالیت می‌باشند.

دانشکده دولتی هنرهای زیبا به نام ترسون زاده

این دانشکده در سال ۱۹۶۷ بر پایه بخش هنر دانشکده دولتی تربیت معلم دوشنبه تأسیس شده است. دانشکده دارای چهار بخش و ۲۴ کرسی است که در ۱۳ رشته متخصص تربیت می‌نماید.

هنرستان عالی موسیقی

این هنرستان در تاریخ ۱۰ می سال ۲۰۰۳ بر پایه بخش آوازخوانی دانشکده دولتی هنرهای زیبای تاجیکستان تأسیس شده است. ساختمان آموزشی، ۵۰ اتاق درس، دو بخش، ۱۰ کرسی، شش کامپیوتر دارد. این هنرستان در ۱۵ رشته متخصص تربیت می‌کند. تعداد استادان هنرستان ۹۵ نفر می‌باشد.

در کتابخانه، ۳۵۰۰۰ جلد کتاب و دستورالعمل آموزشی موجود است. لازم به ذکر است که این هنرستان خوابگاه ندارد.

دانشکده تربیت بدنی

این دانشکده طبق مصوبه شماره ۱۴۵ مورخ ۲۶ آوریل سال ۱۹۷۱ شورای وزیران جمهوری شوروی سوسیالیستی سابق تاجیکستان تأسیس شده است. این دانشکده علاوه بر، ساختمان اداری و آموزشی سه طبقه‌ای ۴۰ اتاق درس، کلاس کامپیوتر، سه خوابگاه و کتابخانه دارد. در دانشکده هشت تالار بزرگ و کوچک ورزشی و تالار اجتماعات برای ۱۵۰۰ نفر موجود است.

مدارس عالی تخصصی در استان سغد

دانشگاه دولتی باباجان غفوراف خجند

این دانشگاه در آوریل سال ۱۹۳۲ تأسیس شده و طبق مصوبه مورخ ۶ ژوئن سال ۱۹۳۴ کمیته مرکزی حزب کمونیست تاجیکستان و شورای

کمیسریای خلق جمهوری شوروی سوسیالیستی تاجیکستان به دومین دانشکده دولتی تربیت معلم تاجیکستان مبدل شد.

دانشکده طبق مصوبه مورخ ۱۹۳۸/۱۲/۲۰ شورای عالی جمهوری تاجیکستان به اسم کراف نامگذاری شد.

طبق فرمان مورخ ۱۹۹۱/۶/۱۳ نام دانشکده دولتی آموزگاری کرافلنین‌آباد، به دانشکده دولتی خجند تغییر کرد. و طبق مصوبه شماره ۱۷۲ مورخ ۱۹۹۷/۴/۲۶ دولت تاجیکستان به این دانشگاه نام آکادمیسین باباجان غفوراف داده شد.

در دانشگاه ۱۶ دانشکده و ۷۶ کرسی موجود است. این دانشگاه در ۵۹ رشته متخصص تربیت می‌کند.

کتابخانه دانشگاه ۱۳۳۰۰۰ جلد کتاب، تالار قرائت برای ۱۷۰ نفر، ۱۰ کلاس کامپیوتری، ۱۵۲ دستگاه کامپیوتر با تعدادی اتصال به اینترنت دارد.

دانشگاه دولتی حقوق، تجارت و سیاست

این دانشگاه طبق مصوبه شماره ۳۶۴ مورخ ۱۹۹۳/۹/۵ شورای وزرای جمهوری تاجیکستان بر پایه دانشکده اقتصاد دانشگاه دولتی خجند تأسیس شد. دو دانشکده و ۲۱ کرسی دارد و در هفت رشته متخصص تربیت می‌کند. در این دانشگاه ۱۹۱ استاد به ۳۸۹۷ دانشجو درس می‌دهند.

در کتابخانه دانشگاه ۱۲۳۰۰۰ جلد کتاب علمی، آموزشی، درسی و ادبی و از جمله شعبه الکترونیک، پنج کلاس کامپیوتر با ۱۲۲ دستگاه کامپیوتر با ۸ دستگاه متصل به اینترنت است موجود می‌باشد.

دانشگاه پنجکینت

در این دانشگاه ۷۱ استاد تدریس می‌کنند. همچنین ۱۲۴۹ دانشجو، از جمله ۷۴۶ نفر در بخش حضوری و ۵۰۳ نفر در بخش غیر حضوری تحصیل می‌کنند. این دانشگاه پایگاه مادی و فنی، آثار علمی و ادبی و کلاس‌های کامپیوتری ندارد.

دانشکده معادن و متالوژی (چکالوف)

این دانشگاه طبق فرمان شماره ۱۷۷۳۷ مورخ ۴ آوریل ۲۰۰۶ ریاست جمهوری تاجیکستان و مصوبه شماره ۲۱۲ مورخ ۳ می ۲۰۰۶ دولت جمهوری تاجیکستان تأسیس شده است.

مساحت دانشکده ۴۰۰۰ متر مربع است. ساختمانی آموزشی با ۵۶ اتاق درس، ۱۶ آزمایشگاه، چهار کارگاه آموزشی و تولیدی دارد. دانشکده دارای سه خوابگاه است که ۵۰۰ نفر ظرفیت دارد.

۵۶ استاد در دانشکده کار می‌کنند که هشت نفر آن‌ها عنوان علمی دارند. کتابخانه دانشکده که از کالج باقی مانده، ۸۹۸۴۱ جلد کتاب دارد.

شعبه دانشگاه تکنولوژی (خجند)

این مؤسسه طبق مصوبه شماره ۸۰ مورخ ۱۹۹۳/۲/۱۹ شورای وزرای جمهوری تاجیکستان تأسیس شده است. در حال حاضر در رشته‌های، دارایی و قرض، اقتصاد جهان، اقتصاد و مدیریت کارخانه، سیستم‌های اطلاعاتی در اقتصاد، تأمین برنامه‌های تکنیک حسابرسی و سیستم‌های اتوماتیک، تکنولوژی نان، محصولات قنادی، آرد و ماکارونی، تکنولوژی تولید شراب، تکنولوژی تولید روغن، تکنولوژی ساخت کنسرو، طرح‌ریزی محصولات خیاطی و تکنولوژی تولید محصولات کشاورزی فعالیت می‌کند. در این مؤسسه عالی آموزشی نه کرسی موجود بوده و ۸۰ نفر استاد به تربیت دانشجویان مشغول می‌باشند. مؤسسه شش کلاس کامپیوتر، ۲۷ دستگاه کامپیوتر، کتابخانه‌ای با ۲۳ هزار جلد کتاب، تالار قرائت الکترونیک مرکب از ۱۱۵۰ مأخذ الکترونیک دارد.

شعبه دانشگاه تکنیکی عاصمی (خجند)

این شعبه طبق فرمان شماره ۳-۲۲۲۱۰-۱-۹۴ مورخ ۸ اوت ۱۹۸۰ وزیر تحصیلات عالی و حرفه‌ای اتحاد شوروی تأسیس شده است. دارای دو بخش، پنج

کرسی عمومی، هشت کرسی تخصصی است که در ۱۸ رشته متخصص تربیت می‌کند. در این دانشگاه ۹۸ استاد تدریس می‌کنند.

در کتابخانه این دانشگاه ۵۸۹۸۷ جلد کتاب، تالار قرائت برای ۱۰۰ نفر، دو کلاس کامپیوتر با ۲۷ دستگاه کامپیوتر موجود است.

مجتمع واحد آموزشی دانشگاه دولتی (خجند)

این مجتمع طبق فرمان شماره ۸۲۲ مورخ ۲۰۰۰/۱۲/۲۹ وزارت آموزش و پرورش جمهوری تاجیکستان و بر پایه کالج تجارت تأسیس شده است. در ۱۰ رشته متخصص تربیت می‌کند.

مؤسسه دارای هشت کرسی، ۱۴۶ استاد، پنج کلاس کامپیوتر، ۱۲۰ دستگاه کامپیوتر و کتابخانه‌ای با ۱۳۴۶۸ جلد کتاب است.

مدارس عالی تخصصی در استان ختلان

دانشگاه دولتی ناصر خسرو (قرغان تپه)

دانشگاه دولتی شهر قرغان تپه به نام ناصر خسرو به تصمیم دیوان وزیران جمهوری تاجیکستان به شماره ۲۳۶ مورخ ۲۴ ژوئیه سال ۱۹۹۲ در محل دانشکده دولتی آموزگاری شهر قرغان تپه تأسیس شده است.

دانشگاه دارای هفت دانشکده و ۲۱ کرسی است و پرسنل این دانشگاه ۱۹۲ نفر عبارت هستند.

این دانشگاه دارای ۲۲ کلاس تحصیلی، ۱۵ کلاس مجهز به کامپیوتر با ۱۵۶ نفر ظرفیت، پنج اتاق کاری، خوابگاه و کتابخانه می‌باشد. در خوابگاه ۵۶ اتاق مجهز با ۱۴۳ تخت خواب وجود دارد.

در دانشگاه ۱۲۴ دستگاه کامپیوتر که هشت دستگاه از آن به اینترنت متصل می‌باشد فعال است.

کتابخانه دانشگاه دارای ۱۲۷۰۰۸ نسخه کتاب است که ۶۰۹۱۰ نسخه از این کتاب‌ها آموزشی و تخصصی می‌باشند.

دانشگاه دولتی شهر کولاب

دانشگاه دولتی شهر کولاب طبق تصمیم شورای کمیساریای دولتی جمهوری تاجیکستان به شماره ۱۲۴ مورخ ۲۳ ژوئن سال ۱۹۴۰ در محل دانشکده آموزشی شهر کولاب تأسیس شده است.

در دانشگاه نه دانشکده، ۲۹ کرسی در ۲۹ رشته مختلف فعال است. این دانشگاه شش ساختمان، ۱۳۰ کلاس تحصیلی برای ۳۲۵۰ نفر، چهار کلاس مجهز به کامپیوتر با ۵۴ نفر ظرفیت و اتاق مجهز به تجهیزات آموزش زبان‌های خارجی، ۲۹ آزمایشگاه پژوهشی، چهار آزمایشگاه آموزشی، دو کارگاه با ۵۸ محل کار، خوابگاه و کتابخانه دارد. خوابگاه ۶۷ اتاق مجهز به ۱۵۰ تخت دارد. در دانشگاه ۵۴ دستگاه کامپیوتر که هشت دستگاه از آن به اینترنت متصل می‌باشد، فعال است.

کتابخانه دانشگاه دارای ۲۸۵ صندلی، ۲۹۵۰۰۰ نسخه کتاب است که ۲۰۰۰۰۰ نسخه از این کتاب‌ها آموزشی و تخصصی می‌باشد.

دانشکده انرژی

دانشکده انرژی تاجیکستان طبق تصمیم دولت تاجیکستان به شماره ۲۱۱ مورخ ۳ می سال ۲۰۰۶ بر مبنای دستور ریاست جمهوری به شماره ۱۷۳۶ مورخ ۲۴ آوریل سال ۲۰۰۶ به عنوان مؤسسه دولتی تحصیلات عالی در شهر قرغان‌تپه تأسیس شد.

مساحت عمومی دانشکده ۷۴۰۴ مترمربع است و برای تحصیل دانشجویان مساحت ۳۶۵۶ متر مربع اختصاص یافته است. در این فضا ۳ ساختمان تحصیلی، ۱۷ آزمایشگاه، ۲۹ کلاس، ساختمان موزه، ساختمان درمانگاه، کارگاه، کتابخانه، تالار ورزشی و ۱۲ اتاق کار موجود است. همچنین دانشکده تالاری برای ۶۰۰ نفر دارد که نیاز به تعمیر و ترمیم دارد.

دانشکده دارای هفت کرسی است. در حال حاضر ۳۸ استاد، از جمله پنج نامزد دکترای علوم، ۱۹ دانشیار و ۱۴ آموزگار مشغول به کار هستند.

خوابگاه دانشکده در سال ۱۹۷۰ احداث شده است. در کتابخانه دانشکده ۱۰۴۴۰ نسخه کتاب وجود دارد.

مدرسه تحصیلات عالی ولایت بدخشان

دانشگاه دولتی شهر خاروغ

طبق تصمیم دیوان وزیران جمهوری تاجیکستان به شماره ۲۹۴ مورخ ۵ آگوست سال ۱۹۹۲ تأسیس شد. این دانشگاه طبق تصمیم شورای وزیران جمهوری تاجیکستان مورخ ۱۷ اکتبر سال ۱۹۹۴ به پاس نام نیک مرحوم شایف، شخصیت برجسته دولت تاجیکستان به اسم وی نام‌گذاری شد.

این دانشگاه دارای پنج ساختمان تحصیلی، اتاقی مجهز به تجهیزات آموزش زبان‌های خارجی، کتاب‌خانه، تالار قرائت، تالار جلسه، ۴۱ کلاس آموزشی، نه آزمایشگاه و چهار اتاق کامپیوتر است. خوابگاه دانشگاه ۲۰ اتاق دارد و ۵۵ دانشجو در آن زندگی می‌کنند. در دانشگاه دولتی خاروغ ۱۸۲ استاد فعالیت می‌کنند که ۵۰ نفر از آن‌ها در ۱۶ کرسی این دانشگاه مشغول به تحقیق و پژوهش هستند. در دانشگاه هفت دانشکده در ۲۱ رشته تخصصی فعال است. دانشجویان در شش رشته تخصصی به طور غیرحضوری تحصیل می‌کنند.

در کتابخانه دانشگاه ۷۲۱۴۰ نسخه کتاب محفوظ است. همچنین کتابخانه دانشکده آموزش زبان‌های خارجی، ریاضی و فیزیک نیز فعال می‌باشد.

بهداشت

سال ۲۰۰۶ در سراسر تاجیکستان ۴۴۹ بیمارستان با ۴۰۳ هزار تخت‌خواب وجود داشت که در آن‌ها ۱۳۲۶۷ پزشک و ۲۹۴۰۰ پرستار فعالیت داشتند. از این تعداد پزشکان عمومی دارای معلومات عالی، ۳۶۵ نفر در ولایت خودمختار بدخشان کوهی، ۲۲۸۵ نفر در استان ختلان، ۴۳۲۹ نفر در استان سغد، ۴۴۹۹ نفر در شهر دوشنبه و ۱۷۲۶ نفر در نواحی تابع جمهوری مشغول کار بودند.

ادبیات

بنیان‌گذار ادبیات معاصر تاجیک، استاد صدرالدین عینی است. او به خاطر زحماتش به عنوان عالی قهرمان تاجیکستان سرافراز شده است. دیگر ادیبان شناخته شده معاصر تاجیک که صاحب عنوان‌های افتخاری و جایزه شده‌اند، عبارتند از:

شاعران مردمی تاجیکستان

۱۹۶۲	میرسید میرشکر	۱۹۶۱	میرزا ترسون زاده
۱۹۶۸	گل چهره سلیمانی	۱۹۷۴	باقی رحیم زاده
۱۹۹۱	لایق شیرعلی	۱۹۹۱	مؤمن قناعت
۱۹۹۱	عاشور سفر	۱۹۹۱	کرام قوتبی کرام
۱۹۹۴	غفار میرزا	۱۹۹۴	عبدالجبار قهاری
۱۹۹۵	گل نظر کیلیدی	۱۹۹۴	عبید رجب
۱۹۹۹	عسکر حکیم	۱۹۹۷	حق نظر غایب
۱۹۹۹	سفر محمد ایوبی	۱۹۹۹	گل رخسار صفی‌آوا
۲۰۰۱	محمد غایب	۲۰۰۱	فرزانه خجندی
۲۰۰۳	رحمت نذری	۲۰۰۳	سعیدعلی مأمور
۲۰۰۶	میهمان بختی	۲۰۰۳	کمال نصرالله

نویسندگان مردمی تاجیکستان

سال	نام	سال	نام
۱۹۷۹	رحیم جلیل	۱۹۷۶	جلال اکرامی
۱۹۸۶	فضل‌الدین محمدی‌اف	۱۹۸۶	فاتحه نیازی
۱۹۹۴	عبدملک بهاری	۱۹۹۰	ساتم الغزاده

۱۹۹۹	عبدالحمید صمداو	۱۹۹۸	ستار تورسون
۲۰۰۱	اورون کوهزاد	۲۰۰۱	کرامت الله میرزایف
۲۰۰۴	شادان حنیف	۲۰۰۱	یوسف اکابراف

برندگان جایزه دولتی به نام ابوعبدالله رودکی

نام	سال	نام اثر
میرزا ترسونزاده	۱۹۶۳	داستان جان شیرین
جلال اکرامی	۱۹۶۴	رمان دختر آتش
میرسید میرشکر	۱۹۶۴	فیلمنامهٔ بچه‌های پامیر با همکاری فیلی ماناوا
مینجان شکوهی	۱۹۶۵	سلسلهٔ سرودهای رمانتیک
باقی رحیمزاده	۱۹۶۷	برگزیدهٔ اشعار راه طی شده
فضل‌الدین محمدی‌اف	۱۹۶۷	قصه‌های آدم‌های کهنه و در آن دنیا
رحیم جلیل	۱۹۷۰	رمان شوراب
غنی عبدالله	۱۹۷۲	درام‌های حریت و سربازان انقلاب
فاتحه نیازی	۱۹۷۷	رمان هر بیشه گمان مبر که خالی است
گل‌چهره سلیمانی	۱۹۷۷	مجموعه‌های سیب خوبان و چل کاکل بازیگر
لایق شیرعلی	۱۹۷۸	مجموعه خاک وطن و الهام از شاهنامه
یوسف اکابراف	۱۹۸۰	رمان نارک
مؤمن قناعت	۱۹۸۰	داستان گهوارهٔ سینا
شریف‌جان حسینزاده	۱۹۸۲	تحقیقات ادبیات کلاسیک تاجیک و نقد ادبی
عبدملک بهاری	۱۹۸۴	قصه‌های گرداب، قیماق گرد کاسه و سنبله
ساتم الغزاده	۱۹۸۷	رمان‌های واسع و فردوسی
عبید رجب	۱۹۸۷	مجموعهٔ یک دانه مروارید و بوی زمین
بازار صابر	۱۹۸۸	مجموعه شعرهای با چمیدن، با چشیدن

جمعه آدینه	۱۹۹۰	رمان گذشت ایام
عبدالحمید صمداف	۱۹۹۰	قصه‌هایی برای کودکان و نوجوانان پُرآن‌چک‌ها و اسب پدر بزرگ
عسکر حکیم	۱۹۹۲	مجموعه شعرهای روز امید
کرم‌ت‌الله میرزایف	۱۹۹۲	رمان در آرزوی پدر و قصه درد عشق
محمدجان شکوری	۱۹۹۴	رساله‌های زبان ما هستی ما و مکتب آدمیت
قطبی کرام	۱۹۹۴	مجموعه شعرهای نفس آزاد
عاشور صفر	۱۹۹۴	مجموعه شعرهای عرض مهر
گل نظر کیلیدی	۱۹۹۴	مجموعه شعرهای سه کلوچه تنوری
سعیدعلی مأمور	۱۹۹۶	مجموعه سالگیریه
اورون کوهزاد	۱۹۹۶	رمان بندی آزاد
میهمان بختی	۱۹۹۸	درام فردوسی
کمال نصرالله	۱۹۹۸	مجموعه تاجیکستان را دیگر قسمت مکن
رحمت نذری	۲۰۰۰	سلسله دوبیتی‌های خرمن ماه
حق نظر غایب	۲۰۰۰	مجموعه شعرهای سروش ختلان
سیف رحیم‌زاد آفردی	۲۰۰۲	مجموعه حکایت‌ها و قصه‌های دروغ سفید
سفر محمد عیسی	۲۰۰۲	مجموعه درام‌های منظوم جلوه‌گاه آفتاب
ساربان	۲۰۰۴	رمان داستان پسر خدا
نظام قاسم	۲۰۰۶	مجموعه برگ سلام سبز
گل رخسار صفی آوا	۲۰۰۶	مجموعه بهشت خواب‌ها
ستار ترسون‌زاده		کتاب سنگ در بغل با طوفان
برات عبدالرحمان	۲۰۰۸	رمان کوروش کبیر
فرزانه خجندی	۲۰۰۸	مجموعه مهر گل مینا
محمد غایب	۲۰۰۸	مجموعه کعبه دل

مطبوعات

در سال ۲۰۰۸ در وزارت فرهنگ جمهوری تاجیکستان ۳۶۰ عنوان روزنامه، هفته‌نامه، دوهفته‌نامه، ماه‌نامه، فصل‌نامه، سال‌نامه، گاه‌نامه و دیگر مطبوعات دوره‌ای ثبت شده است. این نشریات دولتی و غیردولتی، در پایتخت و مرکز ولایت‌های تاجیکستان منتشر می‌شوند. از این میان ۱۳۱ عنوان نشریه، روزنامه و هفته‌نامه، ۵۰ مجله و پنج آژانس خبری هستند.

عنوان برخی از نشریات سراسری تاجیکستان در سال ۲۰۰۹

ردیف	عنوان	مؤسس	شمارگان
۱	جمهوریت	رئیس‌جمهوری و حکومت جمهوری تاجیکستان	۲۱۹۶۵
۲	صدای مردم	مجلس عالی جمهوری تاجیکستان	۱۴۲۳۷
۳	منبر خلق	حزب مردمی دموکراتیک تاجیکستان	۲۸۱۶۵
۴	نجات	حزب نهضت اسلامی تاجیکستان	۴۶۰۰
۵	جوانان تاجیکستان	کمیته کار با جوانان حکومت جمهوری تاجیکستان	۳۹۹۴
۶	آموزگار	وزارت معارف تاجیکستان	۱۶۶۴۵
۷	ادبیات و صنعت	وزارت فرهنگ تاجیکستان با همکاری اتحادیه نویسندگان	۲۵۰۰
۸	روزنامه مردم	حکومت جمهوری تاجیکستان	۳۲۰۰
۹	وحدت	حرکت وحدت ملی و احیای تاجیکستان	۲۰۰۰

نشریات خصوصی شهر دوشنبه

ردیف	عنوان	مؤسس	تعداد
۱	چرخ گردون	اکبرعلی ستار اف	۴۲۰۰
۲	تاجیکستان	هیئت کارمندان	۶۸۵۴
۳	تجارت و سیاست	شرکت «شمع»	۲۵۰۰
۴	azla-plus	آژانسی اطلاعاتی آسیا	۱۴۰۰۰
۵	ملت عدالت	عمر آوا	۲۰۰۰
۶	شام دوشنبه	اکبرعلی ستار اف	۱۷۰۰
۷	زندگی	اتحادیه‌ی بناید خرد	۱۵۰۰
۸	دنیا	ضمیمه هفته‌نامه‌ی محبت و عایله	-
۹	قاصد تاجیکستان	انتشارات شرق آزاد	۲۵۰۰

رادیو و تلویزیون

رادیو در تاجیکستان ۱۰ آوریل سال ۱۹۳۰ شروع به فعالیت کرده است. در حال حاضر رادیوی کشور سه شبکه دارد، در مجموع یک شبانه‌روز ۵۴ برنامه بخش می‌کند. شبکه اول به صورت شبانه‌روزی برای تمام قشرهای جامعه برنامه دارد. شبکه دوم با نام «فروغ آریانا» و شبکه سوم با نام «صدای دوشنبه» برنامه پخش می‌کنند، هم‌چنین ولایت‌های بدخشان، سغد و ختلان نیز دارای شبکه‌های رادیویی هستند.

در تاجیکستان رادیوهای غیردولتی «آسیا-پلیوس»، «وطن»، «آزیه فئم»، «آریانا می‌دیه» و «امروز» در شهر دوشنبه، «موج تاجیک» در شهر کولاب و «طراز» در شهر خُجند فعالیت دارند.

تلویزیون تاجیکستان ۳ اکتبر سال ۱۹۵۹ فعالیتش را شروع کرده است. تلویزیون سراسری کشور در حال حاضر در شبانه‌روز ۱۰ ساعت برنامه پخش

می‌کند. هم‌زمان با آن، شبکه‌های تلویزیونی دولتی «سفینه»، «بهارستان»، «جهان‌نما»، «تلویزیون سغد»، «تلویزیون ختلان» و «تلویزیون کولاب» نیز فعالیت دارند.

شبکه‌های تلویزیونی غیردولتی «پایتخت» و «سرویس» در شهر دوشنبه، «ریگر» در شهر ترسون‌زاده، «ازیه» و «سم یک» در شهر خجند، «گل بادام» در شهر کانی‌بادام، «جهان‌آرا» در شهر چکوفسک استان سغد، «سیمما»، در شهر پنجکینت، «قورخان‌تپه» در شهر قورخان‌تپه، «استروشنه» در شهر استروشن، «موج آزاد» در ناحیهٔ واسع، «پرویز» در ناحیهٔ ظفرآباد، «غولک‌انداز» در ناحیهٔ جبار رسول آوا، «مستچاه» در ناحیهٔ مستچاه و «سفره» در ناحیهٔ اسفره فعالیت دارند.

سینما

نخستین فیلم تاجیکستان مستندی است با نام «تاجیکستان و شوروی»، که در سال ۱۹۲۹ ساخته شد. سال ۱۹۳۰ در شهر دوشنبه استودیو «تاجیک فیلم» تأسیس و نخستین فیلم هنری در سال ۱۹۳۲ با نام «وقت هلاکت امیران» تقدیم بینندگان شد. از سال ۱۹۳۵ تهیهٔ فیلم‌های مستند صدادار و از سال ۱۹۳۹ فیلم‌های هنری صدادار آغاز گردید. ترجمهٔ فیلم‌ها از دیگر زبان‌ها به زبان تاجیکی نیز در سال ۱۹۳۸ شروع شد. سال ۱۹۶۹ آغاز تولید فیلم‌های تصویری بود. در «تاجیک فیلم» حدود ۲۰۰ فیلم هنری، بیش از ۶۰۰ فیلم مستند و بیش از ۲۰ فیلم تصویری تهیه و بیش از ۲۰۰۰ فیلم دیگر دوبله شده است. امروزه هم‌زمان با «تاجیک فیلم» چندین استودیوی فیلم‌برداری غیردولتی نیز فعالیت دارند.

فیلم‌های مستند و هنری «تاجیکستان»، «قسمت شاعر»، «بچه‌های پامیر»، «کینا»، «رستم و سهراب»، «داستان سیاوش» و «اسرار خانواده» در

جشنواره‌های بین‌المللی فیلم در شهرهای ونیز ایتالیا (۱۹۴۶)، قاهره مصر (۱۹۶۰)، جاکارتای اندونزی (۱۹۶۴)، لهستان (۱۹۷۱)، تفلیس گرجستان (۱۹۷۲)، ریگه لیتونی (۱۹۷۷)، آلمان (۱۹۸۴) و... صاحب جایزه شده‌اند. در بین فیلم‌هایی که در سال‌های پس از استقلال تاجیکستان در همایش‌های بین‌المللی به نمایش درآمدند، فیلم‌های هنری «برادر» از بختیار خدانظرآوا، «تقویم انتظاری» از صالح‌اف و «آواره» از گناوان محبت‌آوم و درحمت‌آو و... را می‌توان نام برد.

تئاتر

تاجیکستان ۱۶ تئاتر حرفه‌ای از جمله یک تئاتر اپرا بالت، ۱۰ تئاتر درام، طنز و موسیقی، چهار تئاتر کودکان و نونهالان و ۲۴ تئاتر مردمی دارد.

تئاترهای حرفه‌ای

- ۱- تئاتر دولتی آکادمی درام به نام ابوالقاسم لاهوتی شهر دوشنبه (۱۹۲۹)؛
- ۲- تئاتر موسیقی- درام به نام تحفه فاضل‌آوا شهر کانی‌بادام (۱۹۳۰)؛
- ۳- تئاتر موسیقی- طنز به نام کمال خجندی شهر خجند (۱۹۳۲)؛
- ۴- تئاتر موسیقی- درام ازبکی به نام ش. برهان‌اف (۱۹۳۴)؛
- ۵- تئاتر دولتی درام روسی به نام ولادیمیر مایکوفسکی (۱۹۳۷)؛
- ۶- تئاتر موسیقی- درام به نام سعیدعلی ولی‌زاده شهر کولاب (۱۹۳۸)؛
- ۷- تئاتر دولتی آکادمی اپرا بالت به نام صدرالدین عینی (۱۹۴۰)؛
- ۸- تئاتر موسیقی- درام به نام مهربان نظر او شهر خاروغ (۱۹۴۰)؛
- ۹- تئاتر زاچه شهر چکلوفسک (۱۹۵۰)؛
- ۱۰- تئاتر دولتی جوانان به نام محمود واحداف (۱۹۷۱) (عکس شماره ۲۸)؛
- ۱۱- تئاتر موسیقی- طنز به نام عطا محمدجان‌اف شهر قورخان‌تپه (۱۹۷۹)؛

- ۱۲- تئاتر دولتی (زاجه) شهر دوشنبه (۱۹۸۵)؛
 ۱۳- تئاتر تجربه‌ای تماشاگران نوجوان «هارون» (۱۹۹۰)؛
 ۱۴- تئاتر دولتی تماشاگران نوجوان شهر خجند؛
 ۱۵- تئاتر جمهوری موسیقی- درام دنغره؛
 ۱۶- تئاتر درام به نام پوشکین شهر خجند.

تئاترهای مردمی

- ۱- تئاتر مردمی استروشن (۱۹۲۸)؛
 ۲- تئاتر مردمی ناحیهٔ اسفره (۱۹۳۶)؛
 ۳- تئاتر مردمی ناحیهٔ رشت (۱۹۵۷)؛
 ۴- تئاتر مردمی ناحیهٔ رودکی (۱۹۵۹)؛
 ۵- تئاتر مردمی ناحیهٔ وحدت (۱۹۵۹)؛
 ۶- تئاتر مردمی شهر پنجکینت (۱۹۵۹)؛
 ۷- تئاتر مردمی شهر ترسون‌زاده (۱۹۶۰)؛
 ۸- تئاتر مردمی ناحیهٔ همدانی (۱۹۶۱)؛
 ۹- تئاتر مردمی ناحیهٔ روشن (۱۹۶۱)؛
 ۱۰- تئاتر مردمی ناحیهٔ حصار (۱۹۶۸)؛
 ۱۱- تئاتر مردمی ناحیهٔ یاوان (۱۹۶۹)؛
 ۱۲- تئاتر مردمی ناحیهٔ اشکاشم (۱۹۷۰)؛
 ۱۳- تئاتر مردمی ناحیهٔ مؤمن‌آباد (۱۹۷۴)؛
 ۱۴- تئاتر مردمی ناحیهٔ غانچی (۱۹۷۴)؛
 ۱۵- تئاتر مردمی ناحیهٔ ونج (۱۹۷۵)؛
 ۱۶- تئاتر مردمی ناحیهٔ فرخار (۱۹۷۹)؛
 ۱۷- تئاتر مردمی ناحیهٔ مرغاب (۱۹۸۰)؛
 ۱۸- تئاتر مردمی ناحیهٔ نورآباد (۱۹۸۰)؛

۱۹- تئاتر مردمی ناحیه قُمنسگیر (۱۹۸۱)؛

۲۰- تئاتر مردمی ناحیه مستچاه (۱۹۸۳)؛

۲۱- تئاتر مردمی ناحیه فیض آباد (۱۹۸۷).

نقاشی

هنر نقاشی در دانشکده دولتی هنر میرزا ترسون زاده تاجیکستان، دانشگاه جمهوری نقاشی میرزا رحمت عالماف و چند مرکز آموزشی دیگر تعلیم داده می‌شود. سال ۱۹۴۴ اتحادیه نقاشان تاجیکستان تشکیل شد و بهترین نقاشان کشور را متحد کرد (عکس شماره ۲۹).

کتابخانه‌ها

در حال حاضر در تاجیکستان ۱۴۱۳ کتابخانه عمومی وجود دارد. ذخیره کتاب این کتابخانه‌ها ۱۲ میلیون و ۸۸۱ هزار نسخه است، از این تعداد، ۷/۶۹۸/۴۰۲ نسخه به زبان روسی، ۳/۵۳۸/۷۵۷ نسخه به زبان تاجیکی، ۴۱۸/۶۵۴ نسخه به زبان ازبکی و بقیه به زبان‌های دیگر است. کتابخانه‌های بزرگ تاجیکستان عبارتند از:

کتابخانه ملی ابوالقاسم فردوسی (عکس شماره ۳۰)؛

کتابخانه جمهوری کودک میرسید میرشکر؛

کتابخانه مرکزی آکادمی علوم تاجیکستان؛

کتابخانه مرکزی ابوالقاسم لاهوتی شهر دوشنبه؛

کتابخانه ولایتی تاش‌خواجه اسیری شهر خجند؛

کتابخانه ولایتی شهر قورخان‌تپه؛

کتابخانه مرکزی صدرالدین عینی شهر کولاب؛

کتابخانه ولایتی شهر خاروغ.

آثار خانه‌ها (موزه‌ها)

هم اکنون در تاجیکستان ۴۰ موزه، از جمله ۳۰ موزهٔ کشورشناسی و هنر، ۸ موزه‌ی ادبی و ۲ موزهٔ خاص وجود دارد که مهم‌ترین آن‌ها عبارتند از:

موزهٔ ملی کمال‌الدین بهزاد (۱۹۳۴):

موزهٔ ملی باستانی تاجیکستان (۲۰۰۱) (عکس شماره ۳۱):

موزهٔ شهر خجند (۱۹۳۱):

موزهٔ شهر قورخان تپه (۱۹۸۱):

موزهٔ شهر خاروغ (۱۹۴۴):

موزهٔ شهر پنجکینت (۱۹۵۸):

موزهٔ شهر کولاب (۱۹۶۸):

خانه - موزهٔ صدرالدین عینی (۱۹۶۳):

خانه - موزهٔ ابوالقاسم لاهوتی (۱۹۸۱):

خانه - موزهٔ میرزا ترسون‌زاده (۱۹۷۸):

خانه - موزهٔ زیادالله شهیدی:

موزه _ وسایل موسیقی گرمینج ذوقی بیک‌اف:

خانه - موزهٔ محی‌الدین امین‌زاده (۱۹۷۴):

خانه - موزهٔ محمدجان رحیمی (۱۹۷۰):

خانه - موزهٔ سعیدعلی ولی‌زاده (۱۹۸۱):

انتشارات

نخستین مؤسسهٔ چاپ و نشر کتاب در تاجیکستان ۷ اکتبر سال ۱۹۲۵ در شهر دوشنبه با نام نشریات دولتی تاجیکستان تأسیس شد. این انتشارات در سال ۱۹۶۴ «عرفان» نام گرفت. امروزه در جمهوری تاجیکستان چندین انتشارات دولتی و غیردولتی فعالیت دارند که مهم‌ترین آن‌ها عبارتند از: «عرفان» (۱۹۲۵)، «معارف و فرهنگ» (۱۹۵۸)، «دائرةالمعارف تاجیک» (۱۹۶۸)، «ادیب» (۱۹۸۷)،

«دانش»، «سروشن»، «ایجاد»، «دیوشتیج»، «سرپرست»، «الهام»، «بال هما»، «افسانه»، «امپریال-گروپ»، «اونیورسال ۳» و ...

اتحادیه‌های فرهنگی

اتحادیه آهنگ‌سازان تاجیکستان (۱۹۴۰)؛

اتحادیه سینماگران تاجیکستان (۱۹۶۲)؛

اتحادیه معماران تاجیکستان (۱۹۳۶)؛

اتحادیه نویسندگان تاجیکستان (۱۹۳۴)؛

اتحادیه نقاشان تاجیکستان (۱۹۴۴)؛

اتحادیه خادمان تئاتری تاجیکستان (۱۹۸۷)؛

اتحادیه ژورنالیست‌های تاجیکستان (۱۹۵۹)؛

ورزش

ورزش‌کاران تاجیکستان از ۱۹۶۰ در بازی‌های المپیک زیرنظر گروه منتخب اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی شرکت داشته‌اند. ابراهیم حسنی‌اف نخستین نماینده تاجیکستان در رشته قایقرانی ۱۹۶۰ در بازی‌های المپیک شهر آتن یونان شرکت کرد و به مقام چهارم رسید. یوری لتناو در المپیک مونیخ آلمان (۱۹۷۲) در رشته قایقرانی مدال طلا، زیب‌النسا رستم‌آوا در بازی‌های المپیک مونترال کانادا (۱۹۷۶) در تیراندازی مدال برنز، انتالی ستراتین در بازی‌های المپیک مسکو (۱۹۸۰) در پنج‌حربی [انوعی ورزش] دو مدال طلا و آندری عبدولی‌یف در المپیک بارسلون اسپانیا (۱۹۹۲) در پرتاب دیسک مدال طلا گرفتند.

پهلوانان رسول باقی‌اف و یوسف عبدالسلام‌اف در بازی‌های المپیک پکن چین در سال ۲۰۰۸ صاحب مدال‌های برنز و نقره شدند. پهلوان سید مؤمن رحیم‌اف سال ۱۹۷۵ در کشتی [اسمبا] قهرمان جهان شد.

گردش‌گری

تاجیکستان برای رشد گردش‌گری کوه‌نوردی، شکار بین‌المللی، ورزش کوهی، محیط‌زیست، تاریخی، مردم‌شناسی، فرهنگی، پزشکی، تفریحی و... سرزمین مستعدی است. در تاجیکستان بیش از ۱۲۰ شعبه گردش‌گری و استراحتی از قبیل آسایشگاه‌های آب‌گرم خواجه، شمیری، اوراتپه، هواتاغ، زُمرد، آب گرم، شفا، صدبرگ و... وجود دارد. در سال ۲۰۰۸ بیش از ۴۷۰ هزار گردش‌گر خارجی به تاجیکستان سفر کردند.

آثار تاریخی - فرهنگی

طبق اطلاعات وزارت فرهنگ در سراسر جمهوری تاجیکستان بیش از دو هزار آثار تاریخی و فرهنگی از قبیل باشگاه‌ها و قبرستان‌های قدیمی و آثار بر جای مانده از شهر و شهرک‌ها، قلعه‌ها، مناره‌ها، مدرسه‌ها، مسجدها، مزارها، مقبره‌ها و... وجود دارد. در این میان آثاری از قبیل شهرک تخت سنگین (قرن ۴-۱ ق.م)، پنجکینت باستانی (قرن ۵-۸)، معبد بودای آجنه‌تپه (قرن ۷-۸)، شهرستان بُنجکت (قرن ۹-۱۰)، شهر هولبوک (قرن ۹-۱۱)، مدرسه‌ی خواجه‌مشهد (قرن ۱۱-۱۲)، مقبره‌ی محمد بشارا (قرن ۱۱-۱۴)، مسجد و مزار مولانا یعقوب چرخ‌ی (قرن ۱۵-۱۶)، قلعه‌ی حصار (قرن ۱۹)، قلعه‌ی یمچون و... از نظر باستانی، تاریخی و معماری آثار با ارزشی محسوب می‌شوند (عکس شماره ۳۲).

شهرها و شهرک‌های باستانی

باستان‌شناسان تاجیکستان در آثار به‌جا مانده از گذشته، شهرها و شهرک‌های زیادی را کشف کرده‌اند که برخی از آن‌ها را به‌طور خلاصه توضیح می‌دهیم:

۱- **اجنه‌تپه:** در ناحیه و خست استان ختلان قرار دارد، متعلق به قرن ۷-۸ است. سال ۱۹۵۹ از طرف ت. ا. زیمل کشف و سال‌های ۱۹۷۳-۱۹۶۰ کاوش شد. معبد بودای این شهرک بنای مستطیل شکلی است با طول و عرض ۵۰×۱۰۰ متر که دو قسمت دارد. بنا از گل و خشت خام ساخته شده و زیربنا و فرش آن از خشت پخته است. از اجنه‌تپه مجسمه‌های بودایی زیادی کشف شد که از مهم‌ترین آن می‌توان بودای ۱۲ متری یک پهلو خوابیده را نام برد (این مجسمه در موزه آثار باستانی شهر دوشنبه قرار دارد). از این مکان اشیای دیگری نیز به دست آمده است.

۲- بازار درّه: شهرکی است در پامیر شرقی و متعلق به قرن‌های ۱۰-۱۲ که سال ۱۹۶۴ کشف شده است. این شهرک از سه قسمت تشکیل شده است. قسمت مرکزی با دیوار سنگی احاطه شده و ریاطش حدود هشت هکتار است. از بازار دره اشیای گوناگون سفالی، سنگی، شیشه‌ای و نقره‌ای به دست آمده است.

۳- بُنجیکت: پایتخت دولت استروشن در قرون وسطی و متعلق به قرن‌های ۷-۸ است که از قسمت‌های کهن دژ، شهرستان و رباط تشکیل شده است. این شهر و رباط با دیوارها احاطه شده‌اند. شهرستان دو دروازه و چهار رباط دارد. در دیوار بناهای بُنجیکت آثار برجسته کهنه‌کاری و تصویرهای گوناگون باقی مانده است. از این شهر اشیای گوناگون زیادی هنگام حفاری پیدا شده است. تصویرهای ماده گرگ رومی با دو کودک، خدایان و الهه‌ها، جنگ دیوان، فرشتگان، جنگاوران بالدار و دو چرخه‌سوار از نادرترین هنرهای تصویری این منطقه محسوب می‌شوند.

۴- کی قبادشاه: ویرانه شهری قدیمی در ناحیه قبادیان استان ختلان و متعلق به قرن سوم ق.م است. گروه باستان‌شناسان، این شهر را در سال‌های ۱۹۵۱-۱۹۵۰ با ریاست م.م. دیاکانون کاوش کرده‌اند. شهر را دیوار با دو طبقه برج‌دار احاطه کرده که تعداد آن‌ها به ۳۶ عدد می‌رسد. این شهر چهار دروازه نیز داشت.

۵- کافرقلعه: ویرانه شهری قدیمی در ناحیه جلال‌الدین رومی استان ختلان است. این شهر در سال‌های ۱۹۵۷-۱۹۵۶ و سال‌های ۱۹۶۸ به بعد کاوش شده است. شهر از کهن دژ، شهرستان، رباط و گورستان تشکیل شده است. میدان مرکزی آن ۴۰×۴۰ متر مساحت دارد.

باستان‌شناسان سه طبقه شهر را معین کردند. در طبقه دوم آثار کهن دژ متعلق به قرن‌های ۶ و ۷ پیدا شد که حاوی قیصرها و تالارهای گوناگون وسیع است. در حفاری اشیای گوناگونی به دست آمده است (عکس شماره ۳۳).

۶- **منظرتپه:** شهری متعلق به قرن‌های ۱۱-۸ در ناحیهٔ واسع در مساحتی ۷۰ هکتاری دامن گسترده است. کارهای حفاری منظرتپه در سال‌های ۱۹۵۲، ۱۹۸۰ و ۱۹۸۳ صورت گرفته است، باستان‌شناسان هر دو قسمت شهر را کاوش کرده و اشیای با ارزشی به دست آورده‌اند.

۷- **مُونک:** شهری متعلق به قرن‌های ۱۲-۹ در ناحیهٔ خاولینگ است. سال ۱۹۴۶ باستان‌شناس روس، ا.م. بیلینیتسکی آن را حفاری کرد. از اطراف این شهر بیش از ۲ هزار اشیای عتیقه پیدا شد که به دوره‌های گوناگون تاریخی تعلق دارد. مورخان و جهان‌گردان مانند استخری، مقدسی، بیرونی و... دربارهٔ شهر مُنک توصیفاتی ارائه داده‌اند.

۸- **منجاق تپه:** ویرانه‌های شهری قدیمی است در ناحیهٔ توس استان ختلان و متعلق به قرن ۹-۴ است. در سال‌های ۱۹۵۲-۱۹۵۱ به دست دو باستان‌شناس م. مندلشتم و ص.ب. پیوزنیر کاوش و سه طبقه از آن مشخص شد. از تمام طبقات آن مصنوعات گوناگون سفالی، سنگی، آهنی و شیشه‌ای پیدا شده است.

۹- **پنجکینت قدیم:** در یک و نیم کیلومتری جنوب و شرق شهر پنجکینت کنونی و در مساحت ۱۴ هکتار دامن گسترده است. شهر از چهار قسمت شهرستان، کهن‌دژ، رباط و قبرستان تشکیل شده است. مهم‌ترین آثار کشف شدهٔ این شهر، الفبای سغدی شامل ۲۰ حرف، دیوارنگاره‌های رنگین و دو معبد بزرگ است.

۱۰- **صیاد:** ویرانهٔ شهری قدیمی در ناحیهٔ همدانی استان ختلان و متعلق به قرن‌های ۱۱-۹ است. این شهر قدیمی از سال ۱۹۷۰ به بعد حفاری شده است. در قسمت شرق ویرانه، ارک کشف شده است. دیوارهای ویرانه، گلی و خشتی است. بناها با خشت پخته فرش و دیوارهای آن گچ‌کاری شده است. از صیاد مصنوعات گوناگونی پیدا شده است.

۱۱- **سک سن اخور:** شهرکی در هفت کیلومتری شمال شهر فرخار و متعلق به قرن‌های ۲-۳ ق.م است. مساحت آن حدود پنج هکتار می‌باشد. ستون‌های مجتمع قصر و معبد هایش از سنگ ساخته و آرایش شده‌اند. در این مکان اشیای گوناگونی از جمله زر و زیورهای طلایی پیدا شده است.

۱۲- **سرزم:** شهری در ۱۵ کیلومتری غرب پنجکینت در مساحت ۹۰ هکتار و متعلق به هزاره ۲-۴ ق.م است که در سال ۱۹۷۶ کشف شد. از سال ۱۹۷۸ به بعد گروهی از باستان‌شناسان با ریاست اسحاق‌اف در آن تحقیقاتی انجام دادند. در سرزم چهار دوره حیات مشخص و اشیای زیادی در آن پیدا شده است. سرزم یکی از قدیم‌ترین شهرهای آسیای میانه محسوب می‌شود.

۱۳- **تخت قباد:** ویرانه شهری قدیمی در ناحیه قبادیان استان ختلان است. سال‌های ۵۱-۱۹۵۰ از طرف گروهی از باستان‌شناسان به ریاست م.م. دیاکونف حفاری شده است. تخت قباد مستطیل شکل بوده و از کهن‌دژ و باشگاه تشکیل شده است. از آن مصنوعات گوناگونی به دست آمده که متعلق به عصر عتیق است.

۱۴- **تخت سنگی:** شهرکی متعلق به قرن ۴ ق.م است که از ناحیه قبادیان آغاز شده و تا مساحت ۸۰ هکتار دامن گسترده است. باستان‌شناسان در ارک این شهرک بنای آتشکده با مساحت ۵۱×۵۱ متر، تالار سفید با ۱۲×۱۲ متر و بیش از ۱۲ هزار شیء از طلا، نقره، برنج، آهن، عاج، شیشه، سنگ، گچ و گل پخته کشف کرده‌اند.

۱۵- **هولبوک:** ویرانه شهری قدیمی در ده قربان‌شهید ناحیه واسع است که قرن‌های ۱۱-۹ پایتخت ختلان بوده است. سال سوم قرن ۲۰ و.ر. چیلیتکا آن را کشف کرد. از سال ۱۹۵۲ به بعد به دست دو باستان‌شناس به نام‌های آب. لیتوینسکی و ه. غلام‌آوا حفاری شده است. این شهر از قسمت‌های شهرستان، ارک، رباط و گورستان تشکیل شده است. قصر هولبوک در داخل ارک شهر جای دارد. این شهر معماری بسیاری خوبی داشت تا آن‌جا که در

بسیاری از قسمت‌های آن نقش و نگار و رنگ‌های دیوار تا به امروز باقی مانده است. هولبوک به مناسبت ۲۷۰۰ سالگی شهر کولاب بازسازی شده است.

۱۶- چهل حجره: قلعه شهری قدیمی در جنوب شهرک شهرستان استان سغد و متعلق به قرن‌های ۹-۵ است که سال‌های ۱۹۶۶-۱۹۶۱ از طرف باستان‌شناسان کشف شده است. این شهر در قرن‌های ۸-۵ به شکل مربع و در دو طبقه ساخته شده بود. دیوارهای چهل حجره، آرایشی زیبا داشت. از این مکان اشیای سفالی، چوبی، فلزی، برنزی، نقره‌ای و... پیدا شده‌اند.

۱۷- چم غورخان: شهرکی است در غرب ده چپ توره ناحیه شهری نو منسوب به دوره کوشانیان که سال ۱۹۷۱ کشف شده است. در این مکان اشیای سفالی و فلزی زیادی پیدا شده است.

۱۸- شش‌خانه: شهرکی در غرب شهر دوشنبه و منسوب به قرن‌های ۱۳-۳ است که سال ۱۹۸۱ کشف شد. شش‌خانه قسمت‌های مختلفی از جمله قلعه قدیمی، رباط، شهرستان و قبرستان دارد. مساحت قلعه قدیمی ۸۰×۱۲۰ متر و مساحت شهرستان حدود ۱۰ هکتار است. در اطراف شهرستان سه دوره حیات مشخص شد؛ دوره اول به قرن‌های ۴-۳، دوره دوم به قرن‌های ۸-۵ و دوره سوم به قرن‌های ۱۳-۹ تعلق دارد.

مشخصات برخی از شهرها و شهرک‌های باستانی

شماره	نام	مکان یا موقعیت	دوره/ یا قرن
۱	اجنه‌تپه	وخش	قرن‌های ۸-۷
۲	بازاردره	پامیر شرقی	قرن‌های ۱۲-۱۰
۳	بنجیکت	ناحیه استروشن	قرن‌های ۸-۷
۴	گروقلعه	ناحیه یاوان	قرن‌های ۲ ق.م تا ۴ ق.م
۵	زال زر	ناحیه فرخار	قرون وسطی (عصر میانه)
۶	کی‌قبادشاه	ناحیه قبادیان	قرن ۳ ق.م

۷	کاکل	ناحیه فرخار	قرن‌های ۱-۲
۸	کافرقلعه	ناحیه جلال‌الدین رومی	قرن‌های ۴-۹
۹	منظر تپه	ناحیه واسع	قرن‌های ۸-۱۱
۱۰	مونک	ناحیه خاولینگ	قرن‌های ۹-۱۲
۱۱	منجاق تپه	ناحیه شهرتوس	قرن‌های ۴-۹
۱۲	پنجکینت قدیم	ناحیه پنجکینت	قرن‌های ۵-۸
۱۳	صیاد	ناحیه میرسید همدانی	قرن‌های ۹-۱۱
۱۴	سگ سن آخور	ناحیه فرخار	قرن‌های ۲-۳ ق.م
۱۵	سرزم	ناحیه پنجکینت	۲-۴ ق.م
۱۶	سامغار	ن.غفوراف	قرن‌های ۳-۱۹
۱۷	تَمَلیات	ناحیه دَنغَره	قرون وسطی
۱۸	تخت قباد	ناحیه قبادیان	عصر عتیق
۱۹	تخت سنگی	ناحیه قبادیان	قرن ۴ ق.م
۲۰	هولبوک	ناحیه واسع	قرن ۹-۱۱
۲۱	چهل حجره	ناحیه شهرستان	قرن‌های ۵-۹
۲۲	چَم‌غورخان	ناحیه شهر نو	دوره‌ی کوشانیان
۲۳	چالتاو	ناحیه فرخار	قرن‌های ۱ و ۲ ق.م
۲۴	شش خانه	شهر دوشنبه	قرن‌های ۳-۱۳

قلعه‌ها

قلعه‌ها از مهم‌ترین ساختمان‌های دولتی هستند، که عمر تاریخی زیادی دارند. قلعه‌ها در آسیای میانه زیست‌گاه دائمی حاکمان و درباریان بودند. در این نوشته در مورد برخی از قلعه‌های مهم سرزمین تاجیکستان توضیح می‌دهیم.

۱- **قلعه باله:** اثری تاریخی متعلق به قرن‌های ۶ و ۷ نزدیک به شهر اسفره است. در سال ۱۸۷۱ ا.پ.فیدچینکا این قلعه را کشف کرد. سال‌های ۱۹۲۷،

و. ا. شیشکین؛ ۱۹۳۴، ب. ا. لتینین و ۱۹۵۰، ان. بیرنشتَم در مورد آن پژوهش‌هایی انجام دادند. در سال‌های ۱۹۵۱ و ۱۹۵۲ به وسیلهٔ ب. ا. لیتوینسکی و ا. ا. دَویداوویچ در قلعهٔ بالا حفاری باستان‌شناسی صورت گرفت. سه دورهٔ ساختمان آن را مشخص کرده‌اند که عبارتند از: دورهٔ اول قرن ۴-۱، دورهٔ دوم قرن‌های ۸-۶، دورهٔ سوم قرن‌های ۱۱ و ۱۲. از این مکان سفال، پارچه‌های کتیبه‌دار، ابزار زینتی، ظرف‌های شیشه‌ای و سفالی منقش پیدا شده است. این قلعه در طول تاریخ بارها تعمیر و ترمیم شده است.

۲- قلعهٔ پیشکینت: در ناحیهٔ ناصرخسرو قرار دارد و یکی از بهترین یادگاری‌های آسیای مرکزی در قرن ۱۹ محسوب می‌شود. قلعه به شکل مربع به طول ۱۴۴ متر است. این بنا از خشت خام و گل ساخته شده است. دیوارهای اطراف، مناره‌های دفاعی و بعضی حجره‌های آن تا روزگار ما باقی مانده است.

۳- قلعهٔ دوشنبه: اثری باستانی استوار متعلق به اواخر قرن ۱۹ و ابتدای قرن ۲۰ است که در خیابان اسماعیل سامانی شهر دوشنبه قرار دارد. در سال ۱۸۸۴، ا. پتراف روسی از آن نقشه‌برداری کرد. قلعهٔ دوشنبه در ساحل رود دوشنبه، از گل و به شکل چهارگوش ساخته شده بود. طول هر یک از دیوارهایش ۱۰۰ متر و ارتفاع آن تا پنج متر می‌رسد. در گوش‌های دیوار آن برج‌هایی ساخته شده بود. قلعه پنج حیاط تودرتو و دروازهٔ بزرگ کنده‌کاری شده‌ای داشت. قلعهٔ دوشنبه از سال ۱۹۰۷ قرارگاه تابستانهٔ حاکم حصار و از سال ۱۹۲۱ باشگاه ارتش سرخ بود تا این‌که بعدها به طور کامل خراب شد.

۴- قلعهٔ کافرنبهان: ویرانه‌ای منسوب به عهد کوشانیان است که در ده ایستنبای ناحیهٔ رودکی قرار دارد. سال ۱۹۷۳ در مورد آن تحقیق شد. این مکان از قلعهٔ کهن پنج‌گوشهٔ ۳۰×۵۵ متر تشکیل شده و دو مجتمع متعلق به قرن‌های ۴-۸ دارد. در وسط باشگاه معبد بودایی کشف شد؛ در یکی از دیوارهای آن نماد تقدیم کردن تحفه از طرف دو زن به بودا حک شده است. از این قلعه پاره‌هایی از مجسمه‌های بودایی و دیگر ابزار کشف شده است.

۵- **قلعه گم:** اثری باستانی است که در ده گم ناحیه عینی استان سغد قرار دارد و متعلق به قرن‌های ۷ و ۸ می‌باشد. سال‌های ۱۹۶۷-۱۹۷۰ و ۱۹۷۶-۱۹۷۵ در مورد قلعه کاوش‌هایی صورت گرفت. این بنا از قلعه و اقامتگاه تشکیل شده است، بناهای قسمت شرقی آن دو طبقه دارد.

۶- **قلعه کولاب:** در نیمه دوم قرن ۱۹ در گذر دباغ شهر کولاب ساخته شده است. این قلعه، قرارگاه حاکم ولایت کولاب بود و بیش از چهار هکتار مساحت داشت. خرابه‌های قلعه تا روزگار ما باقی مانده است. سال ۲۰۰۱ در اطراف آن تحقیقات باستان‌شناسی انجام گرفت و اشیای تاریخی کشف شد.

۷- **قلعه قرتاغ:** اثری باستانی مربوط به قرن ۱۹، نزدیک ده قرتاغ ناحیه ترسون‌زاده است که قرارگاه حاکم حصار بود. گ. بائولا، سیاح فرانسوی سال ۱۸۸۶ در سفری به بخارای شرقی تصویری از این قلعه ویران را کشیده است. طول قلعه ۴۰۰ و عرض آن ۲۰۰ متر بود. دیوارهای آن برج‌های چهارگوش و سنگرهای تیراندازی داشت. قلعه هنگام تصرف از طرف سپاه امیر بخارا در دهه ۶۰ قرن ۱۹ ویران شد.

۸- **قلعه قهقهه:** اثری باستانی منسوب به قرن‌های ۳ ق.م تا ۷ م است که در قسمت شرقی ده نمدگوت پایان ناحیه اشکاشیم قرار دارد. اولین بار باستان‌شناس انگلیس ص. ستاین در سال ۱۹۱۱ آن را کشف کرد. در نیمه قرن ۲۰ این بیرنشتم، باستان‌شناس اهل شوروی آن را حفاری کرد. قلعه قهقهه از سه قسمت تشکیل شده بود که دیوارهای بزرگ سنگی با ضخامت ۸-۷ متر آن را احاطه کرده بود. قلعه تالاری به اندازه $۵/۷۹ \times ۸/۵$ متر و حجره‌ای به اندازه $۵/۸ \times ۳/۸$ متر داشت. دیواری دوطبقه دارد، دیوار پایینی ۱۲-۸ متر و بالایی ۶-۴ متر ضخامت داشته، ارتفاع آن $۸/۶$ متر بود. قسمت غربی و شرقی قلعه ۶۷۵ متر و شمال و جنوبش ۲۲۰ متر بود. قلعه ویران شده‌ی قهقهه تا به امروز باقی مانده است.

۹- **قلعه قهقهه:** ویرانه شهر پنجکینت واقع در نزدیکی شهرک شهرستان استان سغد اواخر قرن ۱۹ و اوایل قرن ۲۰ (۱۹۴۹-۱۹۵۰) کشف شد. این قلعه

از سه ویرانه جداگانه و بناهای اطراف آن با نام‌های قلعه قهقهه (۱)، (۲) و (۳) تشکیل می‌شود. قلعه قهقهه (۱) شهرستان شهر پنجکینت، قهقهه (۲) اولین کهن‌دژ پنجکینت و قهقهه (۳) رباط پنجکینت بود. هنگام حفاری از قهقهه (۳) مصنوعات زیاد شیشه‌ای، برنجی، مسی و نقره‌ای متعلق به عهد سامانیان، قراخانیان و... پیدا شده است.

۱۰- **قلعه میر:** ویرانه‌ای با طبقات بسیار است که در شهرک قبادیان ناحیه قبادیان استان ختلان قرار دارد و متعلق به قرن‌های ۳ ق.م تا ۱۹ م است. در سال ۱۹۵۰ به وسیله م.م. دیکونف کشف و سال‌های ۱۹۵۱ و ۱۹۷۹ حفاری شد. ویرانه‌های قلعه 275×270 متر مساحت داشته و دژ، شهرستان و رباط دارد. از این مکان سکه‌های دوره‌های گوناگون و مصنوعات سفالی، فلزی و سنگی به دست آمده است.

۱۱- **قلعه مَغ:** اثری باستانی در ۳۰ کیلومتری ده خیرآباد ناحیه عینی و متعلق به قرن ۸ میلادی است که سال ۱۹۳۳ به وسیله ا.ا. فریمن کشف شد. در سال ۱۹۴۷ از طرف ای. یو. یکوبوفسکی و سال ۱۹۶۵ از سوی ب. یه. ستویسکی و یوسف یعقوب‌اف کاوش‌هایی در آن انجام گرفت. سال ۱۹۳۳ از این ساختمان دو طبقه ۷۴ سند سُغدی، بیش از ۴۰۰ شیء و یک سند به زبان عربی یافت شده است.

۱۲- **قلعه مؤمن‌آباد:** در مرکز شهرک مؤمن‌آباد، از اواخر قرن ۱۸-۱۱ مرکز حکمرانی منطقه بود. سال ۱۹۸۴ باستان‌شناس، م. عزیززای قلعه را کشف کرد. بنا از سه طرف دیوار دفاعی دارد. دیوارها از خشت خام هستند و چهار متر بلندی دارند. هنگام حفاری از قلعه اشیاء گوناگونی پیدا شده است.

۱۳- **قلعه راخرو:** در مرکز ناحیه وَنج قرار دارد و از خشت خام است. این قلعه سنگ‌های مقاوم دفاعی و پنج برج داشت.

۱۴- **قلعه خُجند:** در قرن‌های ۶-۵ ق.م بنا شد و آثارش در ساحل چپ رود سیر (سیحون) کشف شده است. در قرن‌های ۷-۶ قلعه جدید خجند

ساخته شد؛ اما در دوره استیلای مغول خراب شد. طبق نوشته بابر میرزا در اواخر قرن ۱۵ کهن‌دژ خجند تعمیر و ترمیم و قرارگاه حاکمان محلی شد. در ابتدای قرن ۱۸ قلعه بسیار آباد گردید. امروزه دو قطعه آن در قسمت غرب خجند باقی مانده است.

۱۵- قلعه حصار: اثری معماری، تاریخی و فرهنگی است که در ناحیه حصار قرار دارد. قلعه در بلندای تپه و در مساحت ۱۷ هکتار ساخته شده بود. قلعه حصار از قسمت‌های کهن‌دژ، اُشترخانه و آب‌انبار تشکیل شده بود. کهن‌دژ با طول ۲۰۰ و عرض ۱۵۰ متر در سمت شرقی قلعه قرار دارد. آب‌انبار در جنوب غربی کهن‌دژ ساخته شده بود، در قلعه بناهای مسکونی و حکومتی متعلق به نزدیکان امرای حصار دیده می‌شود. در قسمت غربی کهن‌دژ آب‌انبار وجود دارد. اساساً طبقه‌های پایین مردم، در کناره‌ها و اطراف چشمه‌ها سکونت داشتند. گروه باستان‌شناسان پژوهش‌گاه تاریخ آکادمی علوم جمهوری تاجیکستان به سرپرستی ا.و. زیمیل در اطراف آب‌انبار حفاری‌هایی انجام داده‌اند که نتیجه آن کشف سه دوره حیات بود. دوره اول به اواخر دوران حکمرانی کوشانیان (نیمه دوم قرن ۴) تعلق داشت که از این دوره باقی‌مانده دیوارهای بناهای مسکونی و حکومتی کشف شده است. دوره دوم به اوایل دوران کوشانیان (قرن‌های ۳-۱) و دوره سوم به زمان یونان و باختر (قرن‌های ۳-۲) تعلق دارد (عکس شماره ۳۴).

قسمت جنوبی قلعه دروازه‌ای بزرگ با دو مناره استوانه‌ای شکل سربرافراشته است. این دروازه، ورودی اصلی ارک است. قسمت بالای مناره‌های بزرگ مدور است، این مناره‌ها از خشت پخته ساخته شده است. فضای قسمت چپ دروازه چهار متر است در دیوار آن از سمت چپ ورودی دریچه‌ای (به اندازه ۷۷×۵۸ سانتی‌متر) وجود دارد. مساحت فضای مسکونی مناره سمت راست دروازه ۳/۵ متر است و دریچه‌ای ندارد. ضخامت دیوار فضای مسکونی

داخل مناره‌ها بیش از یک متر است که در هر سمت دیوار هشت ایستگاه تیراندازی (۳۵×۱۳ سانتی‌متر) وجود دارد. پهنای بین هر دو مناره (ورودی دروازه) ۴/۵ متر است. دروازه درگاهی بزرگ با نمای رواقی دارد. در کنار دیوارهای ارک رواق‌هایی وجود دارد. در دو پهلو دروازه، از طرف درون قلعه آثار کمی از منزلگاه‌های رواق‌دار باقی مانده است که برای دیده‌بانی از آن استفاده می‌شد. به گفته گواهی‌دهندگان سالخورده روستاهای اطراف قلعه، زیر بعضی از این خانه‌های مسکونی زندان بود. طبق نظر م.س. اندرییف، مردم‌شناس، دروازه قلعه در میانه‌های قرن ۱۹ بنا شد. م.م. دیاکونف در سال ۱۹۴۶ کاوش‌هایی در قلعه حصار انجام داد.

با فروپاشی دولت کوشانیان تا پایان قرون وسطی کسی در قلعه زندگی نمی‌کرد؛ اما قرن ۱۹ و ابتدای قرن ۲۰ قلعه حصار قرارگاه حاکم بود. پس از استقرار حاکمیت شوروی در این ناحیه مدتی سربازان سرخ اقامت داشتند. از قلعه حصار سکه‌های شاهان کوشانی، ظرف، مجسمه‌های سفالین و دیگر آثار تاریخی و فرهنگی کشف شده است.

قلعه یمچون: در وادی و خان ناحیه اشکاشم، در بین رودخانه‌های ویچکوت و یمچون قرار دارد و متعلق به قرن‌های ۵-۲ است. ارک و قسمتی از دیوار قلعه تا به امروز باقی مانده است. طول ارک از جنوب به شمال ۱۲۰ متر، ضخامت قسمت پایانی دیوار شش متر و قسمت بالایی آن ۱/۳ متر و ارتفاع آن نه متر است. برج‌های قلعه از سنگ و گل ساخته شده‌اند.

مشخصات برخی از قلعه‌ها

شماره	نام	موضع	دوره
۱	قلعه بالا	ناحیه اسفره هخامنشیان	قرن‌های ۱۲-۶
۲	قلعه بیشکینت	ناحیه ناصرخسرو	قرن‌های ۱۹-۱۸
۳	قلعه ومر	ناحیه روشن	قرن ۱۹

قرن ۱۰	ناحیهٔ اسفره	قلعهٔ دیدبانگاه	۴
قرن‌های ۱۹-۲۰	شهر دوشنبه	قلعهٔ دوشنبه	۵
کوشانیان	ناحیهٔ رودکی	قلعهٔ کافرنهان	۶
قرن‌های ۷-۸	ناحیهٔ عینی	قلعهٔ کم	۷
قرن ۱۹	شهر کولاب	قلعهٔ کولاب	۸
قرن ۱۹	ناحیهٔ ترسون‌زاده	قلعهٔ قرتاغ	۹
قرن ۷	ناحیهٔ اشکاشم	قلعهٔ قهقهه	۱۰
قرن‌های ۱۹-۲۰	ناحیهٔ شهرستان	قلعهٔ قهقهه	۱۱
قرن ۳ ق.م	ناحیهٔ قبادیان	قلعهٔ میر	۱۲
قرن ۸	ناحیهٔ عینی	قلعهٔ مَغ	۱۳
قرن‌های ۱۱-۱۸ م.	ناحیهٔ مؤمن‌آباد	قلعهٔ مؤمن‌آباد	۱۴
-	ناحیهٔ ونج	قلعهٔ راخرو	۱۵
قرن‌های ۷-۲۰	شهر خجند	قلعهٔ خجند	۱۶
-	ناحیهٔ حصار	قلعهٔ حصار	۱۷
قرن‌های ۱-۳ ق.م	ناحیهٔ وَخَان	قلعهٔ شمچون	۱۸
قرن‌های ۲-۵	ناحیهٔ اشکاشیم	قلعهٔ یمچون	۱۹

مناره‌ها

مناره‌ها در گذشته از خشت، سنگ و چوب در کنار مسجد یا مدرسه برای گفتن اذان ساخته می‌شدند. آن‌ها به شکل مدور، چهارگوش و پرگوشه بنا نهاده می‌شدند و با کتیبه‌ها آرایش می‌یافتند. امروزه چند مناره باقی مانده است که عبارتند از:

۱- منارهٔ وَرَز: متعلق به اواخر قرن ۱۱ و اوایل قرن ۱۲ است که در شهرک عینی ناحیهٔ عینی قرار دارد. روی نه کرسی مربع شکل بنا شده و ۱۳/۵ متر ارتفاع دارد.

مناره از خشت خام ساخته شده و چند نوع آرایش در آن به کار رفته است. پله‌هایی مارپیچ که بالا رفتن از آن آسان است به گنبد مناره ورز می‌رسد.

۲- مناره کانی‌بادام: متعلق به اوایل قرن ۲۰ در مرکز شهر کانی‌بادام قرار گرفته است. ارتفاع مناره ۱۵ متر و قطر آن ۴/۲ متر است، مناره طبق معماری سنتی قرن‌های ۱۲-۱۰ بنا شده است. دیوار آن با نقش و نگار هندسی آرایش یافته و خشت‌های قسمت پایانی دیوار به صورت عمودی و افقی جفت جفت چیده شده‌اند.

۳- مناره ده ررز: در ناحیه عینی و متعلق به قرن‌های ۱۱ و ۱۲ است. ارتفاع اولیه مناره تقریباً ۲۰ متر بوده است که اکنون نه متر آن باقی مانده است. مناره به قطر پنج متر از خشت خام ساخته شده است. خشت‌ها به صورت عمودی و زاویه‌ای (شکل دندان‌دار) چیده شده‌اند.

۴- مناره خجند: متعلق به اواخر قرن ۱۹ است، جزو مجتمع معماری شیخ مصلح‌الدین محسوب می‌شود. در سال‌های ۶-۱۸۹۵ از خشت پخته به طول و عرض ۲۶ سانتی‌متری ساخته شده است. قطر مناره ۱/۶ متر و ارتفاع آن ۲۱ متر است.

مشخصات برخی از مناره‌ها

ردیف	نام	دوره	عصر
۱	مناره دیدبانگاه	ناحیه جلیکول	قرن ۳
۲	مناره ورز	ناحیه عینی	قرن‌های ۱۲-۱۱
۳	مناره کانی‌بادام	شهر کانی‌بادام	ابتدای قرن ۲۰
۴	مناره ده ررز	ناحیه عینی	قرن‌های ۱۲-۱۱
۵	مناره فتمیو	ناحیه عینی	قرن‌های ۱۲-۱۱
۶	مناره خجند	شهر خجند	قرن ۱۹
۷	مناره حضرت‌شاه	شهر استروشن	قرن‌های ۱۹-۱۸

مدرسه‌ها

در عالم اسلام مدرسه‌ها از قرن ۱۰ به عنوان مکانی برای آموزش استفاده می‌شدند. طبق نوشته ابوبکر نرشخی نخستین مدرسه در شهر بخارا شروع به فعالیت کرد. برخی از دانشمندان دیگر، شهر نیشابور را مکان اولیه پیدایش مدرسه‌ها می‌دانند. در طول تاریخ هزارساله، در شهرها، شهرک‌ها و برخی از روستاهای بزرگ تاجیکستان مدارس زیادی فعالیت می‌کردند. در اواخر قرن ۱۹ و ابتدای قرن ۲۰ تنها در شهر خجند حدود ۵۰ مدرسه فعالیت داشت. بنای برخی از آن‌ها از قبیل مدرسه کوپروک، مدرسه قوش‌مسجد، مدرسه گذر زمان، مدرسه لجامگران، مدرسه توباخان، مدرسه شاهی و... تا نیمه قرن ۲۰ پابرجا بود. تا سال‌های استقرار حاکمیت شوروی در هر محله شهر کولاب مدرسه وجود داشت. از میان این مدارس، خشتی، قاری‌خانه، قاسمخوجه، مزار، سنگاو، طیبلی، حاجی رجبای، چرمگران پایان و... را می‌توان نام برد.

مدارسی که تا به امروز باقی مانده‌اند عبارتند از:

۱- **مدرسه کهنه:** در اواخر قرن ۱۸ و اوایل قرن ۱۹ در قسمت جنوبی قلعه حصار در مقابل ارک از خشت پخته و در یک طبقه به صورت مربع ساخته شد. اندازه مدرسه ۱۵×۵۰ متر است. حیاطی بزرگ و چارگوشه دارد که از سه سمت اتاق‌های نه چندان بزرگ آن را احاطه کرده است. در سه گوشه حیاط رواق و طاق‌ها گچ‌کاری شده است. در سمت شمال و غرب، ایوانی رواق‌دار رو به حیاط مدرسه ساخته شده است. محراب مدرسه در یکی از چهار طاق به نسبت عمیق‌تر جای دارد. در کنار مدرسه کاروانسرای بزرگی وجود داشت که امروزه اثری از آن نیست. امروزه مدرسه/کاروانسرا جزء منطقه ممنوع تاریخی و فرهنگی قلعه حصار است.

۲- **مدرسه میر عالی دادخواه:** در قرن ۱۸ در جنوب شرقی شهر پنجکینت ساخته شد. مدرسه از تالار گنبددار بزرگی تشکیل شده است. در سه

طرف آن ایوان‌های گنبددار ارکی که در مجموع $۷/۶ \times ۲۲$ متر است، وجود دارد. نزدیک مدرسه مناره‌ی نه چندان بزرگ، حوض و ۱۲ حجره قرار دارد. بنای مدرسه و مسجد آن بارها تعمیر و ترمیم شده است.

۳- مدرسه میررجب دادخواه: در سال‌های ۱۶۶۰-۱۶۵۹ در قسمت شیب پرتگاه کانی‌بادام از خشت پخته ساخته شد. نمای اصلی بنا رو به سمت شمال است، پیش‌طاق بلند آن از دو طرف با گل‌دسته‌های کنگره‌دار آرایش شده است. اساس مدرسه از دو تالار متفاوت تشکیل می‌شود، هر کدام از آن‌ها وظیفه‌ی خاص داشت. تالار بزرگ برای ادای نماز و تالار کوچک برای درس خواندن بود. نمازگاه، گنبد قفس‌دار داشت. در سه گوشه‌ی حیاط مدرسه اتاق‌های گنبددار به اندازه $۳/۲۰ \times ۴/۶۵$ متر ساخته شده بود. سال ۱۹۱۶ در قسمت غربی حیاط مسجد ایوان کوچکی از سوی محمد شکور نجار بنا شد.

۴- مدرسه نو: در قرن ۱۹ در قلعه‌ی حصار از خشت پخته در دو طبقه ساخته شد. در سمت چپ، تالار مستطیل مسجد و در سمت راست، درس‌خانه‌ی صلیب‌شکل گنبددار قرار گرفته است. در طبقه‌ی اول مدرسه اتاق‌های مقرری رو به سوی حیاط و در طبقه‌ی دوم ایوان‌های باز و دیگر اتاق‌ها قرار دارند. این اصول مدرسه‌سازی در هنر معماری آسیای میانه نادر است. مدرسه تعمیر و ترمیم شده و جزء محوطه‌ی ممنوع تاریخی و فرهنگی قلعه‌ی حصار است (عکس شماره ۳۵).

۵- مدرسه آیم: در اواخر قرن ۱۶ و اوایل قرن ۱۷ در حومه‌ی شهر کانی‌بادام، شبیه به مدرسه میررجب دادخواه ساخته شد. مربع شکل است و اتاق و ایوان دارد. دو بنای گنبددارش میان‌سرا دارد که یکی از آن‌ها مسجد است. در سقف مدرسه روزنه‌ی شش‌گوشه‌ای گذاشته و داخل مدرسه با گچ آرایش شده است.

۶- مدرسه خواجه‌مشهد: در حدود قرن‌های ۱۲-۹ در ده صیاد شهر توس ساخته شد. امروزه از این مجتمع دو بنای گنبدی شکل و رواق‌دار که از خشت پخته ساخته شده، باقی مانده است. در دو گوشه‌ی این دو بنا

گل‌دسته‌هایی نه چندان بزرگ ساخته‌اند. مدرسهٔ خواجه‌مشهد یکی از قدیمی‌ترین مدارس آسیای میانه محسوب می‌شود. این مدرسه اخیراً تعمیر و ترمیم شده است.

مشخصات برخی از مدارس

ردیف	نام	مکان	عصر
۱	عبداللطیف سلطان	شهر اسفیره	قرن ۱۵
۲	عبدالله خان	شهر اسفیره	قرن ۱۶
۳	کهنه	ناحیهٔ حصار	قرن‌های ۱۸-۱۹
۴	میرعالی دادخواه	شهر پنجکینت	قرن ۱۸
۵	میررجب دادخواه	ناحیهٔ کانی‌بادام	قرن ۱۷
۶	نو	ناحیهٔ حصار	قرن ۱۹
۷	آیم	شهر کانی‌بادام	قرن‌های ۱۶-۱۷
۸	خواجه‌مشهد	ناحیهٔ شهر توس	قرن‌های ۱۱-۱۲

مسجدها

مسجد از قدیمی‌ترین و مهم‌ترین مکان‌های عبادت و آموزش در جهان اسلام محسوب می‌شود. از گذشته تا به امروز در سراسر کشورهای مسلمان‌نشین، از جمله تاجیکستان مساجد فعال هستند. در نوشتهٔ زیر به طور اجمالی به مساجدی که اهمیت و قدمت تاریخی و معماری دارند، می‌پردازیم (عکس شماره ۳۶).

۱- مسجد عبدالله‌خان: متعلق به قرن ۱۸ است و در ده نوگیلیم ناحیهٔ اسفیره قرار دارد. طبق روایات آن را عبدالله‌خان (۱۷۵۷-۱۷۹۹) ساخته است. مسجد گنبدی کره‌ای شکل و محرابی با حاشیه‌های مزین دارد که سال ۱۹۰۹ در صحن داخلی مسجد از خشت پخته ساخته شده است. تمامی نقش‌های سقف و سرستون‌های مسجد از چوب ساخته شده و به رنگ سرخ، سبز و کبود است.

۲- **مسجد برچک:** متعلق به اواخر قرن ۱۹ است و در شهر استروشن قرار دارد. دارای خانقاه و ایوان است. داخل و بیرون ساختمان و سقف خانقاه و ایوان منقش هستند. نقش و نگار هندسی سقف‌ها با رنگ سفید حاشیه‌بندی شده است. ستون‌های مسجد و سرستون‌ها نیز پرنقش و نگارند.

۳- **مسجد گذر لنگر:** متعلق به اواخر قرن ۱۹ است و در ده غورمیتن ناحیه عینی قرار دارد. مسجد عبادت‌گاه بزرگ چهار ستونه و ایوان سه‌طرفه دارد و سقف بنای اصلی آن با رنگ‌های مختلف نقش‌گرفته است. در دو سمت محراب طاقچه‌های مربع شکل و در سمت شمال و غرب نمازگاه (محراب) منبر قرار دارد. ایوان مسجد هشت ستون‌کنده کاری و سقفی منقش دارد. در پیش‌طاق، دروازه‌ها کتیبه عربی با رنگ سیاه مشخص است.

۴- **مسجد گذر سرچشمه:** متعلق به ابتدای قرن ۱۹، در ده غورمیتن ناحیه عینی قرار دارد. سقف بنا کنده‌کاری شده است و در کنار ایوان مسجد بنای مکتب‌خانه‌ای قدیمی مشخص است. مسجد، خانقاهی مربع شکل با محراب‌های راست‌گوش دارد؛ در مقابل خانقاه طاقی مشخص است.

۵- **مسجد درغ:** در بین سال‌های ۱۹۰۳-۱۸۹۴ ساخته شد. مسجد در ده درغ ناحیه عینی قرار دارد و از عبادت‌گاه زمستانه، ایوان و وضوخانه تشکیل شده است. عبادت‌گاه زمستانه چهار ستون‌کنده‌کاری دارد، نقش و نگار اتاق‌های آن با هم متفاوت است. چوب‌کاری، کنده‌کاری و پنجره‌کاری مسجد را نجارانی چون استاد غفور، استاد عبدالخالق، استاد عبدالرجبای و استاد صادق‌بای انجام داده‌اند. نقش رنگی سقف با قلم استاد میرمقصود صالح‌اف منقش شده است.

۶- **مسجد زین‌الدین خواجه:** ابتدای قرن ۲۰ در شهر استروشن ساخته شده است. مسجد ایوان ندارد. دیوارهایش دوجداره و درش کنده‌کاری شده است. استاد باباجان سقف مسجد را بسیار ماهرانه با نقوش زرکوب آراسته است.

۷- **مسجد ایسک آباد:** اواخر قرن ۱۹ در ده عورمیتن ناحیه عینی ساخته شد. سقف این مسجد مربع شکل منقش است و به چهار ستون کنده کاری و منقش تکیه دارد. دیوارهایش گچبری شده و محرابش از دو سمت دارای طاق‌های راست گوش به ارتفاع ۳/۵ متری است. مسجد چندین اتاق، نیز در حیاط حوضی راست گوش دارد.

۸- **مسجد کوک گنبد:** در سمت غربی شهر استروشن و در عهد سلطان عبداللطیف تیموری (۳۱-۱۵۳۰) ساخته شد. مسجد از تالار مرکزی و دو بنا در کنار آن تشکیل شده است. تالار مرکزی از خشت پخته بنا شده و ۶/۹۵×۷/۰۵ متر است. چهار سوی تالار چهار طاق دارد. دری کنده کاری شده و گنبد و پیش‌طاقی بزرگ و رواق‌دار تالار را مزین کرده است. مسجد در زلزله قرن ۱۹ سخت آسیب دیده و امروزه تعمیر و ترمیم شده است.

۹- **مسجد قزاقان:** ابتدای قرن ۲۰ در محل قزاقان (قزاقان) شهر کانی‌بادام ساخته شده است. از سمت شرق پیش‌ایوان و از سمت شمال ایوان شش ستونه محراب‌دار (گود) دارد. سقف مسجد بر دو ستون تکیه دارد. طاق‌ها، درها و نمای‌های مسجد با حاشیه گچبری مزین شده است. نمای شرقی آن نیز پرنقش و نگار است.

۱۰- **مسجد قرمیشکار:** اوایل قرن ۲۰ در قسمت جنوبی شهر دوشنبه ساخته شد. عبادت‌گاه، نیز ایوان‌های کناری بنا، چهار ستون کنده کاری دارد. بالای محراب با نقش‌های راست گوش و نیم‌دایره تزیین شده است. ستون‌های ایوان شرقی آن نیز کنده کاری شده است. در سال‌های اخیر این مسجد تعمیر و ترمیم شده است.

۱۱- **مسجد قاری میرحسین:** متعلق به قرن ۱۴م. است، تا اوایل قرن ۲۰ بارها بازسازی شده است. در ده زاسون ناحیه عینی قرار دارد. بنای چارسوی وسط مسجد ستون‌دار است و در سمت شرق خانقاهی با ایوان پوشیده از بلور دارد. در دیوار غربی آن دریچه‌های سه چله‌خانه نمایان است. در ایوان کناری

نیز مقبره‌ای از خشت خام برجاست. ورودی ایوان سنگ‌فرش است. مجتمع، مکتب‌خانه، وضوخانه، حمام، حوض‌های سردابه و گرمابه و... از دیگر قسمت‌های بنا هستند. فرش منبر نیز مزین به خاتم‌کاری است.

۱۲- مسجد لیلکویه: متعلق به قرن‌های ۱۴ و ۱۵م. است و در ده لیلکویه ناحیه قبادیان قرار دارد. مساحت مسجد ۵۴×۱۲ متر است. دو اتاق با گنبد گلی دارد و از خشت خام ساخته شده است. از سه قسمت تشکیل شده است و نمای بنا دو در و محراب دارد.

۱۳- مسجد مولانا یعقوب چرخی: متعلق به قرن‌های ۱۵ و ۱۶م است و در ده گلستان ناحیه رودکی (حومه شهر دوشنبه) قرار دارد. بنای اصلی آن در سقف آرامگاه مولانا یعقوب چرخی (از عارفان سلسله نقشبندیه) واقع شده و ۵۰ سال پس از فوت وی ساخته شده است.

مسجد بارها خراب و تعمیر شده، اما شکل اولیه‌اش را حفظ کرده است. تالار مسجد ۲۰×۸ متر است و محراب در دیوار غربی آن قرار دارد. در نمای شرقی ایوان، سرستونی قرار دارد که ستون‌های آن را اواخر قرن ۱۹ و اوایل قرن ۲۰ از نو ساخته‌اند. در سمت چپ مسجد، آرامگاه مولوی محمدجان خوقندی، یکی از روحانیان معروف قرن ۲۰ قرار گرفته است.

۱۴- مسجد پایان: اوایل قرن ۲۰ در ده غزنترک ناحیه غانچی به دست استاد شراف ساخته شد. از دو طرف ایوان دارد و سقف مسجد بر پنج ستون کنده‌کاری بنا شده است. تمام ۱۸ ستون ایوان‌ها کنده‌کاری و سقف و سرستون‌ها منقش هستند.

۱۵- مسجد رستم‌بیک: اوایل قرن ۲۰ در محله رستم‌بیک شهر استروشن ساخته شد. مسجد گنبد منقش و ایوان نه ستونه کنده‌کاری شده دارد. نقش‌های دیوار مسجد از بین رفته‌اند.

۱۶- مسجد سنگی: متعلق به قرن‌های ۱۷ و ۱۸ و نزدیک به قلعه قدیمی حصار است. پای دیوار و قسمت پایانی آن از سنگ قرمز و دیوارها، گنبدها،

رواق‌ها و طاق‌های آن از خشت پخته کوچک ساخته شده است. در مرکز بنا تالار مربع گنبددار قرار دارد. ایوان‌های گنبددار به شاه‌ستون‌ها تکیه دارد.

۱۷- مسجد تگ راوود: متعلق به اواخر قرن ۱۹، در ده یاری ناحیه پنجکینت بر بالای تپه زیربنای بلند سنگی ساخته شد. خانقاه، ایوان و مکتب‌خانه بخش‌های این مسجد هستند. خانقاه مسجد دو پیش‌ایوان دارد و در وسطش ستونی کنده‌کاری شده وجود دارد. درهای مسجد تیر کنده‌کاری شده‌اند.

۱۸- مسجد خواجه‌جان: اوایل قرن ۲۰ در محله خواجه‌جان شهر استروشن ساخته شد. تنها از یک بنای عبادت‌گاه تشکیل شده است. استاد رجب مسجد را ساخته و باباجان نقاش آن را زینت بخشیده است. طول و عرض بنا ۹/۵ متر است. تمام سقف نقاشی شده و در یک گوشه آن تاریخ بنای ساختمان ۱۳۶۸ هـ ق (۱۹۱۸) ثبت شده است.

۱۹- مسجد حوض‌سنگی: ابتدای قرن ۲۰ در شهر استروشن ساخته شد. در صحن آن مقبره‌ای وجود دارد که دیوارهایش از خشت پخته است. پیش‌طاق جنوبی‌اش ایوانچه دارد. اساس مسجد را خانقاهی تشکیل می‌دهد که چهار ستون اصلی کنده‌کاری دارد. خانقاه به وسیله شش ورودی به ایوان متصل است. دیوارها گچ‌بری است و سقف گنبدی خانقاه روی چهار ستون اصلی کنده‌کاری شده قرار دارد. مسجد را استاد میرسید ساخته و نقش و نگارش به ملا میرصبور منسوب است.

۲۰- مسجد حاجی یعقوب: ابتدای قرن ۲۰ (سال‌های ۱۹۵۰-۱۹۰۵) در شهر دوشنبه ساخته شده است. ساختمان اولیه، مربع یک‌ستونه بود. مسجد از سمت جنوب و شرق ایوان دارد. قسمت‌های بالای مسجد کنده‌کاری و منقش است. محراب در دیوار غربی آن قرار دارد که طاق‌های دو سمت آن گچ‌کاری شده است. ایوان شرقی چهار ستون کنده‌کاری دارد. دیوار غربی ایوان نه روزنه به شکل پیکان دارد. در طرف جنوبی ایوان، خانه دوطبقه‌ای بنا شده که مسجد

را پرشکوه کرده است. از سمت شرقی نیز بنای دوطبقه و مهمان‌خانه واقع است. اخیراً مسجد بازسازی شده است. دانشکده اسلامی تاجیکستان و مفتیات جمهوری نیز در مسجد قرار دارد (عکس شماره ۳۸).

۲۱- مسجد چارصده: متعلق به اوایل قرن ۲۰ و در محل چارصده شهر استروشن قرار دارد. ورودی مسجد از سمت جنوب است. مسجد عبادت‌گاه دو گنبد و ایوان دارد. چوب‌کاری‌های سقف مسجد ایوان نقاشی شده است.

۲۲- مسجد چُقورک: در اواخر قرن ۱۹ در ناحیه غانجی بنا شد. ایوانی در سمت شمال شرق دارد. درهای مسجد کنده‌کاری است؛ سقف نیز بر چهار ستون کنده‌کاری استوار است.

۲۳- مسجد جامع: در اواخر قرن ۱۹ در ده واروی ناحیه پنجکینت ساخته شد. دارای پای‌دیوار بلند سنگی، دو در کنده‌کاری‌شده و ایوانی با ستون‌های بسیار منقش است. محراب و دیوارهایش با طاق‌های زیبا زینت یافته‌اند.

۲۴- مسجد شاه خاموش: متعلق به قرن ۱۶ در ده بزرگ لنگرگاه ناحیه مؤمن‌آباد قرار دارد. تالار بزرگ شش‌ستونه‌ای در دو طرف ایوان دارد. ستون‌هایش کنده‌کاری است؛ داخل مسجد با روش خاصی نقش و نگار یافته و گرداگرد دیوارش تا کمر گچ‌کاری شده است. محرابش به خوبی آرایش شده و مسجد در نزدیکی مقبره شاه خاموش جای دارد، سال ۱۹۸۰ در صحن آن حوض ساخته‌اند.

۲۵- مسجد ایشان‌بابا: در اواخر قرن ۱۹ در ده شورقورخان ناحیه کانی‌بادام ساخته شد. نه ستون کنده‌کاری شده دارد. ایوان مسجد بر ۱۰ ستون منقش تکیه می‌کند. دیوار دو سمت ایوان دو در داشته که یکی از آن‌ها سوی محراب باز می‌شود. دیوارهای قسمت جنوب و غرب ایوانی با حاشیه گچی نمایه‌کاری شد. مساحت ۲۷×۴۵ متری مسجد با دیوار احاطه شد.

مشخصات برخی از مساجد

دوره	مکان	نام
قرن ۱۸	ناحیهٔ اسفره	۱- عبدالله خان
قرن ۲۰-۱۲	ناحیهٔ عینی	۲- ابوالقاسم گورگانی
قرن ۱۲	شهر استروشن	۳- اجنه خانه
قرن ۱۹	بُرجک شهر استروشن	۴- کناری
قرن ۱۹	ناحیهٔ عینی	۵- گذر بالا
قرن ۱۹	ناحیهٔ عینی	۶- گذر لنگر
قرن ۱۹	ناحیهٔ عینی	۷- گذر پایان
قرن ۱۹	ناحیهٔ عینی	۸- گذر سرچشمه
قرن ۱۹	ناحیهٔ عینی	۹- درغ
قرن ۱۹	ناحیهٔ پنجکینت	۱۰- ویشیست
ابتدای قرن ۲۰	شهر استروشن	۱۱- زین الدین خواجه
قرن ۱۹	ناحیهٔ عینی	۱۲- اسکادر
قرن ۱۹	شهر استروشن	۱۳- کاردگران
قرن ۱۶	شهر استروشن	۱۴- کوک گنبد
قرن ۲۰	شهر کانی بادام	۱۵- قضاقان
قرن ۱۹	شهر اسفره	۱۶- قلعه
ابتدای قرن ۲۰	ناحیهٔ استروشن	۱۷- قلعهٔ گل زرد
ابتدای قرن ۲۰	شهر دوشنبه	۱۸- قرمیشکار
قرن ۱۴م.	ناحیهٔ عینی	۱۹- قاری میرحسین
قرن های ۱۵-۱۴	ناحیهٔ قبادیان	۲۰- لیلکویه
قرن ۱۹	ناحیهٔ اسفره	۲۱- مولانا رومی
قرن ۱۹	ناحیهٔ اسفره	۲۲- مولانا سید
قرن های ۱۶-۱۵	چرخنی ناحیهٔ رودکی	۲۳- مولانا یعقوب چرخنی

۲۴- میانه	ناحیه پنجکینت	قرن ۱۹
۲۵- ملا عبدالله ولی	ناحیه عینی	قرن ۱۶
۲۶- نوگیلیم	ناحیه اسفره	قرن ۱۹
۲۷- آبادی	ناحیه استروشن	ابتدای قرن ۲۰
۲۸- آلکاران	شهر استروشن	ابتدای قرن ۲۰
۲۹- پایان	ناحیه غانچی	ابتدای قرن ۲۰
۳۰- رستم بیک	شهر استروشن	ابتدای قرن ۲۰
۳۱- سروستان	ناحیه استروشن	ابتدای قرن ۲۰
۳۲- سنگی	ناحیه حصار	قرن های ۱۸-۱۷
۳۳- سنگستان	ناحیه عینی	قرن ۱۹
۳۴- سری خاسار	ناحیه اسفره	قرن ۱۹
۳۵- سرخ	ناحیه اسفره	قرن ۱۹
۳۶- تگ راوود	ناحیه پنجکینت	قرن ۱۹
۳۷- توختکول	ناحیه اسفره	ابتدای قرن ۲۰
۳۸- خواجه جان	شهر استروشن	ابتدای قرن ۲۰
۳۹- حوض سنگی	شهر استروشن	ابتدای قرن ۲۰
۴۰- حضرت شاه	شهر استروشن	قرن های ۱۹-۱۸
۴۱- حاجی یعقوب	شهر دوشنبه	ابتدای قرن ۲۰
۴۲- چارصده	شهر استروشن	ابتدای قرن ۲۰
۴۳- چقورک	ناحیه غانچی	قرن ۱۹
۴۴- جنازه خانه	شهر استروشن	قرن ۱۹
۴۵- جامع	ناحیه پنجکینت	قرن ۱۹
۴۶- شیخ مصلح الدین	خجند	قرن های ۱۹-۱۶ و ۲۰
۴۷- شاه خاموش	ناحیه مؤمن آباد	قرن ۱۶
۴۸- ایشان بابا	ناحیه کانی بادام	قرن ۱۹

زیارتگاه‌ها

مکان‌های زیارتی از قبیل مقبره‌ها، مرقد‌ها و مزارها در تاجیکستان بسیار زیادند و به چند دسته تقسیم می‌شوند:

- ۱- مقبره، مرقد و مزارهای شخصیت‌های حقیقی از قبیل شیخ مصلح‌الدین، میرسیدعلی همدانی، شیخ محمد امان ولی، محمد بشارا، خواجه باقرخان، مولانا یعقوب چرخ، شقیق بلخی، خواجه شمس‌الدین سبزپوش و ...
- ۲- مزارهای منسوب به شخصیت‌های بزرگ و قدم‌گاه آن‌ها مثل علی‌بابا، امام جعفر صادق (ع)، امام حسن عسکری (ع)، بُرخ سری مست ولی و ...
- ۳- مزار چشمه‌ها مثل چهل و چهار چشمه، خواجه سنگ‌خاک، هزار چشمه، چشمهٔ آرخ، چشمهٔ ارزنگ و ...

مقبره‌ها

- ۱- **مقبرهٔ عبدالقادر گیلانی:** متعلق به قرن‌های ۱۷-۱۵ در ده توتق ناحیهٔ استروشن قرار دارد. مقبره مربع شکل است و از چهار طرف ورودی‌ها ارکی دارد و در بالای آن‌ها پنجره‌های منقش است. گنبد کوچک مقبره به بغله‌های سپر شکل سه‌طرفه تکیه دارد.
- ۲- **مقبرهٔ ابو عبدالله رودکی:** مقبرهٔ کنونی رودکی سال ۱۹۵۸ در ده پنج‌رود ناحیهٔ پنجکینت بر روی قبر شاعر بنا شده است. مقبره، چارگوش گنبددار است و بر پای دیوار ۱۲ متری قرار دارد. مقبره با اصول معماری گذشته بنا شده و در سال‌های ۱۹۳۹ و ۲۰۰۸ تعمیر و ترمیم شده است (عکس شماره ۳۷).
- ۳- **مقبرهٔ بابا طغا:** متعلق به قرن ۱۵ و در شهر استروشن قرار دارد. بنا مربع شکل گنبدی است، اما چندان بزرگ نیست. پیش‌طاق اصلی، نمای ساختمان را گرفته است. زیارت‌خانه‌اش گنبدی دارد که از خشت پخته ساخته شده است. در قسمت شرق زیارت‌خانه، اتاق نه چندان بزرگ گورخانه قرار دارد. در قرن ۱۹ در پیش‌نمای مقبره، ایوان وسیعی ساخته شد که چهار شاه‌ستون و سقفی کنده‌کاری شده دارد.

۴- مقبره داملا اکرام: متعلق به اواخر قرن ۱۹، در ده بزرگ لنگر ناحیه مؤمن آباد، در بالای تپه‌ای قرار دارد. نماهای مقبره بدون نقش و نگار است. در سمت چپ ورودی مقبره محرابی قرار دارد که طاق مقرنس آن منقش است. مقبره بارها تعمیر شده است.

۵- مقبره یارمحمد ولی: متعلق به قرن‌های ۱۵-۱۴ در ده بهارک ناحیه شوراآباد قرار دارد. مقبره گنبد‌های زیادی دارد و از خشت پخته ساخته شده. نمای عمومی مقبره رواق‌دار است. از هفت اتاق مربع شکل گنبددار تشکیل شده است و میان‌سرا، پیش‌طاق و درآمدگاه دارد. کتیبه‌های دیوارهای تالار غربی پر نقش و نگار است. سال‌ها بعد در دو طرف مقبره دو اتاق گنبدی ساختند که به عنوان مسجد از آن استفاده می‌کنند.

۶- مقبره لنگر بابا: متعلق به قرن‌های ۱۸-۱۷ در جنوب غربی شهر کانی‌بادام قرار دارد. از خشت خام ساخته شده، بدون پیش‌طاق است و گنبدی گچ‌اندود دارد. مقبره به شکل مربع با طول و عرض ۵/۵۰ متر است. وسط مقبره ضریح نماها با رنگ‌های گوناگون آرایش یافته‌اند. در سمت جنوبی دیوارهای خراب‌شده ایوان، باقی مانده است.

۷- مقبره لنگر اته: متعلق به قرن‌های ۱۷-۱۶ در ناحیه جبار رسول‌اف قرار دارد. از خشت پخته بنا شده و نمایی گچی دارد. طول و عرض مقبره مربعی شکل سه متر است. گنبد مقبره دو روزن راست‌گوش دارد و با رنگ روغنی آسمانی آرایش یافته است. در سمت غرب مزار، زیارت‌خانه ساخته شده است.

۸- مقبره مخدوم اعظم: متعلق به قرن ۱۶ در حصار قرار دارد. یکی از ساختمان‌های مجتمع معماری حصار و آرامگاه شیخ احمد کاسانی (از پیشوایان نقشبندیه) است. ابتدا مقبره دو قسمت زیارت‌خانه و گورخانه داشت؛ بعدها از سمت غرب یک گورخانه گنبددار دیگر ساخته شد.

۹- مقبره میرسید علی همدانی: آرامگاه عارف بزرگ قرن ۱۲، متعلق به اواخر قرن ۱۴ در شهر کولاب قرار دارد. قسمت اصلی و قدیمی‌ترین آن را

گورخانه کوچک و زیارت‌خانه سه طرفه پیش‌طاق‌دار تشکیل می‌دهد. در مرکز گورخانه، ضریح مرمرین خاکستری رنگ کهنه‌کاری قرار دارد. در قرن ۱۶ پیش‌طاق تالار بزرگ گنبدپوش ساختند. مقبره چند بار ترمیم شده و آخرین بار به مناسبت جشن ۲۷۰۰ سالگی شهر کولاب تعمیر و ترمیم شده است.

۱۰- مقبره میرسیدجلال‌الدین گل‌دسته: آرامگاه متفکر نیمه دوم قرن ۱۱ و ابتدای قرن ۱۲ در محل چارسوی شهرک مؤمن‌آباد قرار دارد که تا سال‌های دهه ۱۹۸۰ مخروبه بود. در سال ۱۹۹۰ مقبره جدید ساخته شد که دو حجره به اندازه ۶/۲۰×۸ و ۲×۲ دارد. مقبره با دو نمای آجری (خشت پخته) ساخته شد و دارای گنبد است.

۱۱- مقبره میرزا ترسون‌زاده: در شهر دوشنبه سال ۱۹۸۱ تندیس با طرح معمارانی مانند خ.ا.الدین‌اف و ب.ا.ظهوری‌ناو و د.ب.ریبی‌چیف ساخته و نصب شد. این تندیس از سه برج به شکل کتاب و مزین به مرمر سفید تشکیل شده است. ارتفاع ستون اصلی و مرکزی آن ۱۳/۵ متر و دو ستون کناری‌اش ۱۲ متری است که همه کهنه‌کاری شده‌اند. قسمت داخلی مقبره ۵/۵ متر است. بر روی شاه‌ستون مرکزی آن لوحه سر قبر و نیم‌پیکره شاعر قرار دارد. نیم‌پیکره از مرمر سفید ساخته شده است.

۱۲- مقبره محمد بشارا: قبر خواجه محمد بشارا (۸۶۶-۷۸۳ هـ) محدث بزرگ اسلام متعلق به قرن‌های ۱۴-۱۱ در روستای مزار شریف ناحیه پنجکینت است. این بنا از سه گروه اتاق‌های تو در تو تشکیل شده است. در قسمت مابین تالار گنبدپوش رواق‌های بزرگ قرار دارد. سال‌های ۱۳۴۲ و ۱۳۴۳ (هـ) نمای اصلی بنا را با پیش‌طاق آرایش داده‌اند. در مقبره چند قبر وجود دارد، این قبرها در دخمه قرار دارند.

۱۳- مقبره آق‌مزار: متعلق به قرن‌های ۱۳-۱۲ در ده چپری ناحیه شهری توس قرار دارد. مقبره از خشت خام، پیش‌طاق و گنبد از خشت پخته ساخته

شد. طاق ورودی اصلی آن منقش است. در بالای دیوار مقبره، گنبد به نسبت بزرگی ساخته شده است.

۱۴- مقبره صدرالدین عینی: سال ۱۹۵۴ طبق طرح معماری یوسنیفسکی بر سر قبر شاعر بنایی ساخته شده است. مقبره از آهن، بتن و مرمر در باغ عینی، واقع در قسمت شمالی شهر دوشنبه ساخته شده است. این بنا گنبددار است، گنبد بر شش ستون استوار شده و از سه سمت بله دارد. در وسط مقبره تندیس عینی گذاشته شده است. این نیم پیکره را ا.ا.منویل اف شناخته است.

۱۵- مقبره سر مزار: متعلق به قرن‌های ۱۶-۱۷ در شهر استروشن قرار دارد. قسمت قدیمی این مقبره در قرن ۱۶ ساخته شد. در قرن ۱۷ بنای دیگری به نام آجینه‌خانه در قسمت شمال و غرب مقبره ساخته شد. هم مقبره و هم عمارت دوم از خشت پخته هستند. در قسمت شمال و شرق مسجد ایوان سرستونی قرار دارد که سقف آن با نقش و نگارها آرایش یافته است.

۱۶- مقبره طلاهلجی: متعلق به قرن‌های ۱۱ و ۱۲ در ده آیوج ناحیه شهر توس قرار دارد. مقبره به شکل مربع از خشت پخته ساخته شد و از جنوب، شرق و غرب درهای ورودی دارد. گنبد مقبره خراب شده است.

۱۷- مقبره خال‌بایقرا: متعلق به قرن‌های ۱۸ و ۱۹ در ناحیه وحدت قرار دارد. بنای مقبره تالاری مربعی شکل دارد. در دو طرف پیش‌طاق بزرگ مقبره گل‌دسته‌هایی ساخته شده است. قسمت بالای مناره‌ها خراب شده است. مقبره با اصول هنر معماری قرن‌های ۱۱ و ۱۲ خشت‌چینی شد و گنبد با اصول هنر معماری قرن ۱۵ ساخته شد.

۱۸- مقبره خواجه‌بوالحق: متعلق به قرن‌های ۱۲-۱۰ در ده چارکوه ناحیه اسفزه قرار دارد. مقبره مربعی شکل به طول ۶/۳۵ متر است. برای این مقبره که از خشت خام ساخته شده و سه متر ارتفاع دارد، پیش‌طاق نساخته‌اند.

۱۹- **مقبره خواجه دورباد:** متعلق به قرن‌های ۱۲ و ۱۳ در حومه ده صیاد ناحیه شهری توس قرار دارد. مقبره از خشت پخته ساخته شد و معماری آن بسیار زیبا است. این بنا در سال‌های اخیر تعمیر و ترمیم شده است.

۲۰- **مقبره خواجه اسحاق ختلانی:** مرقد متفکر نیمه دوم قرن ۱۴ و ابتدای قرن ۱۵ در جنوب و شرق ده خواجه اسحاق کولاب قرار دارد. این بنا در گذشته از گل و به اندازه ۴×۸ متر بود. اندازه عمومی بنا ۸×۱۵ متر است. بنای نو مقبره دو حجره تو در تو دارد. حجره اول زیارتگاه و حجره دوم آرامگاه است. هر دو حجره گنبد دارد.

۲۱- **مقبره خواجه محمود ابودردار:** متعلق به اواخر قرن ۱۹ در ده زوران ناحیه پنجکینت قرار دارد. مقبره راست‌گوش و گورخانه‌اش گنبددار است. داخل بنا از چهار اتاق تشکیل شده است. پیش‌طاق و گنبد، کاشی‌کاری شده است. ضریح مزار خیمه‌شکل است.

۲۲- **مقبره خواجه نقشران:** متعلق به قرن‌های ۱۱ و ۱۲ در ناحیه ترسون‌زاده قرار دارد. این بنا دو مقبره دارد، مقبره اول بسیار آسیب دیده است. ارتفاع دیوارهایش ۲/۸۰ متر، مربعی شکل و به طول ۶/۸۰ متر است. مقبره دوم کمتر آسیب دیده است. مساحت بنا ۱۱×۱۶/۳۵ متر است و از گورخانه مربعی شکل و پیش‌طاق تشکیل شده است. ارتفاع دیوارهایش ۱۵/۵ متر و مساحت گورخانه ۸/۳۰×۸/۱۰ متر است. مقبره در قرن‌های ۱۶ و ۱۷ تعمیر شد. در گورخانه مقبره دوم دو ضریح قرار دارد که از خشت پخته ساخته شد و روی سنگ یکی از آن‌ها سوره‌هایی از قرآن حک شده است.

۲۳- **مقبره خواجه سرباز:** متعلق به قرن‌های ۱۱ و ۱۲ در ده صیاد ناحیه شهرتوس قرار دارد. مقبره، مربع و گنبددار طول ۷/۵ متر است. مقبره از خشت خام بنا شده است. در نماهای غرب و شرق آن نیم‌ستون‌های چارتراش، در

نمای غربی سه و در نمای شرقی چهار نیم‌ستون باقی مانده است. گنبد بنا گلی و کره‌ای شکل است، زیرگنبد خشتی، رواقی ساخته شده است.

۲۴- مقبره خدایار ولعمی: متعلق به قرن‌های ۱۸-۱۷ در سلسله مجتمع حضرت‌شاه استروشن قرار دارد. مقبره خشتی و گنبددار، دارای پیش‌طاق و با طول و عرض چهار متر است. در وسط مقبره، زیر گنبد ضریحی با مساحت $۳/۱۵ \times ۴/۰۵$ متر ساخته شده است.

۲۵- مقبره حضرت سلطان: در ۱۸ کیلومتری شمال شهرک خاولینگ قرار دارد. آخرین بار در بین سال‌های ۲۰۰۵-۲۰۰۳ با اصول معماری شرقی از خشت پخته تجدید بنا شد. مساحت بنا در مجموع ۶×۲۱ مترمربع است. از دو حجره زیارتگاه (۵×۵ متر) و گورخانه ($۴ \times ۱۳/۴۲$) تشکیل شده است. گنبد مقبره سلطان اویس قرنی با مس روکش شده است. اویس یکی از هم‌صفان حضرت محمد (ص) بود و در سال‌های ۶۵۷-۵۹۲ زندگی می‌کرد.

۲۶- مقبره حضرت‌شاه: متعلق به قرن ۱۸ در شهر استروشن قرار دارد. مردم استروشن آن را مقبره برادر قاسم‌ابن‌عباس می‌دانند. از دو گنبد خشتی، گورخانه و زیارت‌خانه به اندازه $۳ \times ۳/۵$ تشکیل شده است. در مرکز گورخانه ضریح، زیر پله گچ‌کاری واقع است. مقبره در دهه ۱۹۷۰ ترمیم شد، شکل اولیه‌اش بعد از تعمیر تغییر کرده است. امروزه از مقبره به عنوان موزه استفاده می‌کنند.

۲۷- مقبره حضرت‌شاه-پادشاه (حضرت‌بابا، لنگربابا، امیرحمزه صاحبقران): متعلق به قرن‌های ۱۲-۱۰ بوده و در ده چارکوه ناحیه اسفهره قرار دارد. مقبره هفت ستون، سقف چهاربالاره و گوشه‌های معتبر کتیبه‌دار دارد. روی پله‌های چارتراش سقف آن در دو طرف با خط کوفی نوشته شده است. دیگر قسمت‌های مقبره با نقش‌های ستاره‌های شش و هشت گوشه، تاج‌سر، قوش بادام، گردنی، خالگول، اسلیمی سه‌برگه، موج دریا، دندانه، دم خروس، نقاب، انار، چاربرگه، محرابی، دوره و... مزین شده است.

۲۸- مقبره شیخ مصلح‌الدین: متعلق به قرن‌های ۱۲ و ۱۶-۱۴ بوده در شهر خجند قرار دارد. مقبره ساختمان بزرگی است که از زیارت‌خانه، گورخانه و اتاق‌های بسیار تشکیل شده است. زیارت‌خانه سه درآمدگاه پیش‌طاق دار و یک گنبد دارد. در گورخانه چوبی کنده‌کاری باقی است. در کنار این مقبره در قرن ۱۹ مسجد باشکوهی بنا کرده‌اند که هم‌اکنون فعال است. مقبره آخرین بار در سال ۱۹۸۲ تعمیر و ترمیم شده است.

۲۹- مقبره شاه خاموش: متعلق به قرن‌های ۱۳ و ۱۴ در ده لنگرکلان ناحیه مؤمن‌آباد قرار دارد. ۸×۱۲ متر مساحت دارد. مقبره از خشت پخته ۴/۵×۲۵ سانتی‌متری ساخته شد. گنبد، مقبره تعمیر شده است. نمای اصلی با یک در ورودی رو به شرق است و پیش‌طاقی آرایش یافته دارد. در دو طرف در ورودی شاه‌ستون‌ها قد برافراشته‌اند. مقبره هم‌چنین از زیارت‌خانه و گورخانه تشکیل شده است. زیارت‌خانه ۳×۶ مترمربع مساحت و سقف گنبدپوش دارد. گورخانه به شکل مربع است،

مشخصات برخی از مقبره‌ها

ردیف	نام	موضع	دوره
۱	عبدالقادر گیلانی	ناحیه استروشن	قرن‌های ۱۷-۱۵
۲	ابوعبدالله رودکی	ناحیه پنجکینت	قرن ۱۰
۳	عبدالرحمان حاتم اصم	ناحیه فیض‌آباد	قرن‌های ۱۷-۱۶ و ۲۰
۴	بابا قنبر	ناحیه شهرتوس	قرن ۲۰
۵	بابا طغا	شهر استروشن	قرن ۱۵
۶	داملا اکرام	ناحیه مؤمن‌آباد	قرن ۱۹
۷	یارمحمد ولی	ناحیه شورا آباد	قرن ۱۵-۱۴
۸	لنگر بابا	شهر کانی‌بادام	قرن‌های ۱۸-۱۷
۹	مولانا عابدین	ناحیه دنغره	قرن ۱۴

۱۰	مولانا تاج‌الدین	ناحیه دنگره	قرن‌های ۲۱-۱۴
۱۱	مخدوم اعظم	ناحیه حصار	قرن ۱۶
۱۲	میرزا ترسون‌زاده	شهر دوشنبه	قرن ۲۰
۱۳	ملا عبدالله ولی	ناحیه عینی	قرن ۱۶
۱۴	محمد بشارا	ناحیه پنجکینت	قرن‌های ۱۴-۱۱
۱۵	محمد عارف ریوگری	ناحیه ترسون‌زاده	قرن ۱۲
۱۶	آق‌مزار	ناحیه شهرتوس	قرن‌های ۱۳-۱۲
۱۷	صدرالدین عینی	شهر دوشنبه	قرن ۲۰
۱۸	صدر شهید	ناحیه اسفره	قرن‌های ۱۵-۱۲
۱۹	میرسیدعلی همدانی	شهر کولاب	قرن ۱۵
۲۰	سر مزار	شهر استروشن	قرن‌های ۱۷-۱۶
۲۱	طلا‌هلاجی	شهرتوس	قرن‌های ۱۲-۱۱
۲۲	خلیفه نورمحمد	ناحیه وحدت	قرن‌های ۱۸-۱۶
۲۳	خال بابقرا	ناحیه وحدت	قرن‌های ۱۹-۱۸
۲۴	خواجه بوالحق	ناحیه اسفره	قرن‌های ۱۲-۱۰
۲۵	خواجه دورباد	ناحیه شهرتوس	قرن‌های ۱۳-۱۲
۲۶	خواجه اسحاق ختلانی	شهر کولاب	قرن‌های ۱۵-۱۴
۲۷	خواجه مشهد	ناحیه شهرتوس	قرن‌های ۱۲-۱۱
۲۸	خواجه نقشران	ناحیه ترسون‌زاده	قرن‌های ۱۲-۱۱
۲۹	خواجه نور	ناحیه مؤمن‌آباد	قرن‌های ۲۰-۱۲
۳۰	خدایار ولعی	شهر استروشن	قرن‌های ۱۸-۱۷
۳۱	حضرت شاه	شهر استروشن	قرن ۱۸
۳۲	حضرت شاه پادشاه	ناحیه اسفره	قرن‌های ۱۲-۱۰
۳۳	شیخ مصلح‌الدین	شهر خجند	قرن‌های ۱۲ و ۱۶-۱۴
۳۴	شهید	ناحیه دنگره	قرن‌های ۱۵-۱۴ و ۲۱

قرن‌های ۱۶-۱۷	ناحیه مؤمن‌آباد	شاه خاموش	۳۵
قرن‌های ۱۶-۲۰	ناحیه بجلآ کول	شاه نعمت‌والله ضرابی	۳۶
قرن ۱۶	شهر استروشن	شاهرخ اعظم	۳۷
قرن‌های ۱۷-۲۰	ناحیه جلیلیکول	امام زین‌العابدین	۳۸

مزارها

۱- مزار یاری: متعلق به اواخر قرن ۱۷ و اوایل قرن ۱۸ در حدود قبرستان قدیمی ده یاری ناحیه پنجکینت قرار دارد. گنبدشکل است و درآمدگاهش (ورودی) رو به جنوب است. گنبد بنا بالای استوانه‌ای نه چندان بلند قرار دارد. وسط بنا قبری است که مشخص نیست، متعلق به کیست. در سمت دیوار غربی بنا زیارت‌خانه قرار دارد. دیوار و گنبد مزار از خشت ساخته شده است.

۲- مزار مولانا محمدعلی: متعلق به اواخر قرن ۱۹ و در ده سنگستان ناحیه عینی قرار دارد. مقبره گورخانه‌ای راست‌کنج‌شکل دارد، ایوان بنا در سمت شرق و دیوار آن از خشت خام است. سقفش چوب‌کاری است. ضریح در سمت شرقی گورخانه قرار دارد و با دری به ایوان نیم‌گشاد متصل می‌شود. نقش و نگار سرستون به شکل سر موجود تخیلی شاخدار است. نقش‌های کنده‌کاری آن نیز با اسلوب نقاشی قرن‌های ۱۲-۸ مطابقت دارد.

۳- مزار مولانا شمس‌الدین: متعلق به قرن ۱۹ در نزدیکی ده پسرود ناحیه عینی قرار دارد. این بنا راست‌کنجه است. سمت شرق ایوان ستون کنده‌کاری به ارتفاع ۱/۴ متر و سرستون کنده‌کاری دارد. ستون و سرستون آن از چوب یک‌لخت تراشیده شده‌اند.

۴- مزار ازون قول بابا: متعلق به اواخر قرن ۱۸ و اوایل ۱۹ در ده دی‌مای ناحیه جبار رسول‌اف قرار دارد. بنا از خشت پخته ساخته شده و گورخانه آن ۳/۷۰ × ۲/۸۲ متر است. زیر گنبد در وسط ضریح، پیکر ازونقول بابا دفن شد.

۵- مزار خواجه باقرخان: در سال ۱۱۹۵ در قسمت جنوب شهر خجند ساخته شده است. معماری مرقد خواجه باقرخان منسوب به قرن ۱۲ است. عبادت‌گاهی پشت مسجد، خانقاه و زیارت‌گاهی زیر سایه درختان دارد. بنا از یک گورخانه چارطاق گنبدپوش تشکیل شده است. در نیمه دوم قرن ۲۰ در قسمت غربی مزار روستایی به نام شیخان ساخته شده که ساکنان آن اساساً در خدمت زائران مزار خواجه باقرخان بودند.

۶- مزار شقیق بلخی: در حومه ده سیبستان ناحیه دنگره، در بالای تپه قرار گرفته است. این بنای نه چندان بزرگ چهار گوشه، آرامگاه شیخ شقیق بلخی، متفکر معروف قرن هشتم است که نزد امام ابوحنیفه صاحب مذهب حنفی درس آموخته بود. راه ورود به داخل مزار از سوی غرب، خندق مانند است. داخل بنا به وسیله دریچه کوچکی که نزدیک سقف قرار دارد، روشن می‌شود.

۷- مزار حضرت خواجه عبدالرحمان بزرگوار: نزدیک ده پترووی ناحیه حصار قرار دارد. به حضرت خواجه علم‌دار نیز معروف است. سال ۱۹۹۹ داخل مزار آرامگاه جدید $۵/۵ \times ۵/۵$ متر با ارتفاع $۵/۲$ متر از خشت پخته ساخته شده است. در این مکان چله‌خانه و چشمه‌ای با نام «خاری شک» نیز وجود دارد. مزار را به قبر یکی از هم‌صفان حضرت محمد (ص)، عبدالرحمان ابن عوف منسوب می‌دانند.

۸- مزار شیخ ابوالقاسم گرگانی: در ده عورمیتن ناحیه عینی قرار دارد. در ورودی مزار کتیبه‌ای از مرمر با حروف فارسی و کریلی نصب شده، در کتیبه این متن نوشته شده است: «شیخ ابوعلی، لقب: شیخ ابوالقاسم گرگانی طوسی. سال تولد ۳۵۶ هجری، سال وفات ۴۴۰ هجری. عمرشان هزار ماه. نام شیخ ابوالقاسم گرگانی. نام اصلی‌شان ابوعلی می‌باشد. وقت وفات چهارم ماه شعبان، به وقت خفتن از دنیا گذشته است. این شخص در مرتبه قطب گذشته، یعنی شاگرد اویس قرنی می‌باشند. به حساب میلادی سال تولدشان ۹۳۷، سال وفاتشان ۱۰۲۰.»

۹- **مزار شاه اهتم:** در قلّه کوه سیاه کوه، در مرز بین نواحی فرخار و پنج قرار دارد. طول قبر این صحابه بیش از ۸ متر است. قرن ۲۰ بر سر گور شاه اهتم، مقبره و در بالای آن مسجد بنا شده است. در سمت غرب مزار، دهی به نام شاه اهتم قرار دارد.

۱۰- **مزار شیخ محمد امان ولی:** در سمت شمال و غرب ده پاروار ناحیه شورآباد قرار دارد. این عالم ربانی در حدود قرن‌های ۱۲ و ۱۳ زندگی می‌کرد. نیمه دوم قرن ۲۰ اطراف این مزار آرامگاه ساختند که دریچه‌ای برای ورود زائران داشت. در سال ۱۹۹۱ مقبره‌ای از خشت پخته ۱۲×۲۵ سانتی‌متری ساختند. این مقبره حجره‌ای ۵/۶×۷/۵ متر با ارتفاع ۳/۲۰ متر دارد. تربت شیخ در وسط مقبره قرار گرفته است.

۱۱- **مزار ایشان مولانا:** متعلق به اواخر قرن ۱۹ در شهر استروشن قرار دارد. مساحت بنا ۲۵×۵/۳۰ متر و دارای سقف چهارگنبد است. در وسط آن ستون و در دو پهلو محراب طاقچه‌هایی گذاشته شده است. گنبد‌های بنا پرنقش و نگار، و کنده‌کاری شده‌اند. این مزار را استادان میرمنصور، میرموسا، نعیم (نقاش) و ایوب‌جان (کنده‌کار) ساخته‌اند.

مشخصات برخی از مزارها

ردیف	نام	موضع	دوره
۱	مزار یاری	ناحیه پنجکینت	قرن‌های ۱۸-۱۷
۲	مولانا محمدعلی	ناحیه عینی	قرن ۱۹
۳	مولانا شمس‌الدین	ناحیه عینی	قرن ۱۹
۴	ازون قول بابا	ناحیه ج. رسول‌اف	قرن‌های ۱۹-۱۸
۵	خواجه عبدالرحمان بزرگوار	ناحیه عینی	قرن ۲۰
۶	خواجه باقرخان	ناحیه خجند	قرن ۱۲
۷	خواجه مؤمن	ناحیه واسع	قرن ۱۷

۸	شیخ عبدالرحمان بزرگوار	ناحیه حصار	قرن ۲۰
۹	شیخ محمد امان ولی	ناحیه شورآباد	قرن ۱۳، ۲۰
۱۰	شقیق بلخی	ناحیه دنگره	قرن ۲۰
۱۱	شاه اهتم	ناحیه پنج	قرن ۲۰
۱۲	ایشان مولانا	شهراستروشن	قرن ۱۹

مکان‌های دیدنی شهر دوشنبه و اطراف

۱- میدان دوستی (مجسمه اسماعیل سامانی یا هیکل سامانی): این میدان روبه‌روی مجلس شورای ملی تاجیکستان واقع شده است که طاقی به ارتفاع ۵۰ متر و مجسمه‌ای از اسماعیل سامانی به ارتفاع ۲۵ متر در این میدان قرار دارد. بیشتر مراسم ملی مهم در این میدان برگزار می‌شود. همه روزه افراد زیادی از این میدان بازدید می‌کنند. این میدان که در واقع سمبل ملی کشور تاجیکستان محسوب می‌شود، کتاب‌خانه و موزه‌ای دارد که در زیر طاق بزرگ در ضلع غربی این بنا قرار گرفته است (عکس شماره ۹).

۲- پارک غلبه (میدان غلبه): در این پارک یادمان برخی از کشته‌های جنگ جهانی دوم واقع است.

۳- میدان عینی: این میدان در نزدیکی موزه ملی تاجیکستان، بازار صد برگ و هتل بزرگ پایتخت قرار دارد. صدرالدین عینی و پیکره‌هایی از رمان‌های او زینت بخش این میدان می‌باشد (عکس شماره ۳۹).

۴- میدان تانک (تنکه): در این میدان یک دستگاه تانک قرار دارد که در جنگ جهانی دوم به وسیله یک نفر تاجیکستانی تا شهر برلین آلمان رفته و بدون هیچ آسیبی برگشته بود.

۵- پارک لنین: این پارک در خیابان رودکی در مجاور میدان اسماعیل سامانی قرار دارد به تازگی به دستور امام‌علی رحمان، رئیس جمهور، نام این پارک به رودکی تغییر یافته و مجسمه رودکی به جای مجسمه لنین نصب شده است.

۶- میدان ابو عبدالله رودکی

۷- میدان ابوعلی سینا: در خیابان هشتاد و دو (از خیابان‌های مهم شهر

دوشنبه) قرار دارد.

۸- میدان فردوسی

۹- مقبره میرزا ترسون زاده

۱۰- ساختمان اتفاق نویسندگان: بر روی دیوارهای این ساختمان

پیکره‌های بسیار زیبایی از شعرای ایرانی از جمله: فردوسی، سعدی، رودکی، خیام و حافظ که ابعاد هر کدام بیش از سه متر است نصب گردیده است (عکس شماره ۲۶).

۱۱- چای‌خانه راحت: این چای‌خانه در دو طبقه با ساختمانی بسیار زیبا در

نزدیکی کاخ ریاست جمهوری واقع است (عکس شماره ۴۰).

۱۲- کاخ پرزیدنت: این کاخ که محل کار دولت جمهوری تاجیکستان و

هم‌چنین رئیس جمهور این کشور می‌باشد، در خیابان رودکی (مهم‌ترین خیابان شهر دوشنبه) واقع است.

۱۳- چای‌خانه سعادت

۱۴- گوز غرف: این پارک و تفرجگاه در روستایی به همین نام در ۲۵

کیلومتری شهر دوشنبه (به طرف ورزاب) واقع است که جهت تفریح و تفریح جای مناسبی است.

۱۵- خواجه آب گرم: این جای دیدنی در ۳۵ کیلومتری شهر دوشنبه (به

طرف ورزاب) واقع است که دارای تأسیسات و آب گرم طبیعی بسیار مناسبی بوده و محل مناسبی برای درمان برخی از بیماری‌های پوستی و مفصلی است.

۱۶- آب گرم رامیت: این آب گرم نیز در حدود ۴۰ کیلومتری شهر

دوشنبه واقع است که از امکانات خوبی برخوردار است.

همچنین مکان‌های دیدنی و طبیعی زیادی در شهرهای این کشور از جمله: خجند، حصار، فیض آباد، قرغان‌تپه، راغون و... وجود دارد که بسیاری از اتباع کشورهای دیگر، از این مکان‌ها دیدن می‌کنند.

بازارهای شهر دوشنبه

۱- **زیلونی بازار (بازار سبز):** این بازار که به بازار شاه‌منصور نیز مشهور است، محل خرید و فروش تره‌بار و خشک‌بار به صورت عمده و خرده می‌باشد. در این بازار برخی از وسایل منزل، نان، مواد پروتئینی، پارچه و... نیز به فروش می‌رسد (عکس شماره ۴۱).

۲- **بازار سلطان کبیر:** در این بازار بیشتر لوازم ساختمانی، لوازم یدکی خودرو، فرش، وسایل منزل و... داد و ستد می‌شود.

۳- **بازار کاروان:** در بازار کاروان بیشتر فروشگاه‌های پوشاک، کفش، فرش و انواع لباس‌های ساخت ترکیه، روسیه، چین و... به صورت عمده و خرده به فروش می‌رسد. در این بازار نرخ اجناس مناسب‌تر از جاهای دیگر است.

۴- **بازار سخاوت:** در بازار سخاوت بیشتر فروشگاه‌های پوشاک و لوازم خانگی، خشک‌بار و تره‌بار و... فعالند.

۵- **بازار دوستی:** این بازار بیشتر محلی است و به اهمیت بازارهای دیگر نیست.

۶- **بازار راه آهن:** عمده‌فروشی و خرده‌فروشی مواد لبنی و پروتئینی است.

از دیگر بازارها و فروشگاه‌ها به موارد زیر می‌توان اشاره کرد:

۱- **بازار صد برگ:** عمده‌فروشی و خرده‌فروشی مواد بهداشتی و پوشاک در کنار میدان عینی.

۲- **بازار صوم:** در این بازار بیشتر فروشگاه‌های لوازم خانگی، کامپیوتری و صنایع دستی تاجیکستان موجود می‌باشد. این بازار در خیابان رودکی نزدیک کاخ ریاست جمهوری واقع است.

- ۳- بازار برکت: این بازار در نزدیکی کاخ ریاست جمهوری واقع شده و کاربری آن بیشتر تره‌بار و خشک‌بار است.
- ۴- فروشگاه کرژنمیر: فروشگاه لوازم‌التحریر است و در کنار میدان عینی قرار دارد.
- ۵- فروشگاه‌های اوریما: این فروشگاه‌ها از بزرگ‌ترین سوپر مارکت‌های شهر دوشنبه است.
- ۶- بازار ورزاب: محل فروش تره‌بار.
- ۷- بازار جل جَم: محل فروش آهن آلات.
- ۸- بازار بلخ در بیرون از شهر دوشنبه: شامل تره‌بار و خشک‌بار می‌باشد.

پول تاجیکستان

واحد پول تاجیکستان سامانی است که در دهه‌های کوچک و مغازه‌های معتبر تبدیل می‌شود خوش‌بختانه در تمام بازارها و خیابان‌های شهر دوشنبه صرافی (محل تبدیل ارزهای خارجی به سامانی) وجود دارد. البته لازم است پول‌ها به دلار یا یورو باشند. هر ۱۰۰ دلار در تاجیکستان از ۳۵۰ تا ۴۵۰ سامانی در نوسان است. این نکته را یادآور می‌شویم که واحد پول جمهوری اسلامی ایران در هیچ کدام از صرافی‌ها تبدیل نمی‌شود مگر در تعداد معدودی از صرافی‌ها در بازار شاه منصور. البته با توجه به افزایش مسافرت اتباع کشورمان به جمهوری تاجیکستان انتظار می‌رود در سال‌های آینده این مشکل حل شود (عکس شماره ۴۲ و ۴۳).

زبان، فرهنگ و آداب و رسوم

خط تاجیکی

خط تاجیکی گونه‌ای از الفبای سیریلیک است که برای تطابق با زبان فارسی تاجیکی در آن تغییرات کوچکی داده شده است. در کشور تاجیکستان رسماً از این خط برای نوشتن متن فارسی استفاده می‌شود.

مردم تاجیکستان در صد سال اخیر از سه شیوه گوناگون برای نوشتن استفاده کرده‌اند. قبل از انقلاب روسیه خط مردم تاجیکستان فارسی بود. بعد از آن تاجیکان برای مدتی از الفبای لاتین استفاده کردند.

بعد از رواج خط سیریلیک در روسیه بعد از انقلاب، استفاده از این خط به مرور در برخی جمهوری‌های اتحاد شوروی و کشورهای وابسته به آن رسمیت یافت. از آن پس در تاجیکستان، الفبای سیریلیک با اصلاحات و افزودنی‌های کوچکی با زبان فارسی تطبیق داده و خط تاجیکی نامیده شد. در تاجیکستان امروز، در کنار خط رسمی تاجیکی از خط فارسی نیز بیش از پیش استفاده می‌شود (عکس شماره ۴۴).

همخوان‌ها تاجیکی Б б Ч ч Ч ч Д д Ф ф Г г Ж ж К к Л л М м Н н П п F
ف فارسی ب ج چ د ذ ظ ق [ویرایش] ک ژ ک
ل م ن پ غ ر س ص ث ش ت و ع ء [خ ه ح ی ز ذ ض ظ ق] (مثل آرام) یاء
مجهول، مانند خورشید، زیبا آ (مثل اندک) ی، یه یا کسره (مانند پسر)، «یای
معلوم» مانند دیدن، حمید ضمه (مانند «سُخن»)، «و» معلوم (مانند «بودن») یاء

مجهول اول واژه، مانند ایران «و» مجهول (مثل دوست) یاء معلوم در پایان کلمات، مانند زیبایی، فارسی، علی در واژه هایی که از روسی وام گرفته شده‌اند Ю ю برای یو بکار می‌رود. در تاجیکی صدای کسره اضافه (ـِ) را با حرف и نشان می‌دهند و «ی» نسبت با й نشان داده می‌شود و «یای نکره» با e.

برای نمونه:

• گل زیبا Гули Зебо

• گلی زیبا Гуле Зебо

• زیبایی Зебой [ویرایش] نمونه

• فارسی: تمام آدمان آزاد به دنیا می‌آیند و از لحاظ منزلت و حقوق با هم برابرند. همه صاحب عقل و وجدانند، باید نسبت به یک‌دیگر برادروار مناسبت نمایند.

• سیریلیک: Тамоми одамон озод ба дунё меоянд ва аз лиҳози

манзилату ҳуқуқ бо ҳам баробаранд. Ҳама соҳиби ақлу виҷдонанд, бояд нисбат ба якдигар бародарвор муносабат намоянд.

• لاتین: Tamomi odamon ozod ba dunjo meojand va az lihozi

manzilatu huquq bo ham barobarand. Hama sohibi aqlu viçdonand, boyad nisbat ba jakdigar barodarvor munosabat namojand

خط سیریلیک تاجیکی خط فارسی با زیر و زبر خط فارسی

Ба ниодам аъзон як пайкаранд, ки дар офариниш зи як гавҳаранд

Чу узве ба дард оварад рӯзгор, дигар узвхоро намонад қарор.

Саъдӣ

• بنی آدم اعضای یک پیکرند که در آفرینش ز یک گوهرند

چو عضوی به درد آورد روزگار دگر عضوها را نماند قرار

• سعدی: بنی آدم اعضای یک پیکرند، که در آفرینش ز یک گوهرند. چو

عضوی به درد آورد روزگار، دگر عضوها را نماند قرار. سعدی

Мурда будам, зинда шудам; гиря будам, ханда шудам. Давлати ишк
омаду ман давлати поянда шудам. Мавлавӣ

• مُرده بدم، زنده شدم؛ گریه بدم، خنده شدم

دولتِ عشق آمد و من دولتِ پاینده شدم. مَوْلوی

• مرده بدم، زنده شدم؛ گریه بدم، خنده شدم

دولت عشق آمد و من دولت پاینده شدم. مولوی

آموزش الفبای سیریلیک در آسیای میانه

در دهه ۱۹۲۰ الفبای سیریلیک جایگزین الفبای فارسی شد. الفبای سیریلیک که عمدتاً در روسیه و برخی از کشورهای اروپای شرقی استفاده می‌شد؛ پس از تأسیس دولت شوروی در دهه ۱۹۲۰ در قلمرو آسیای میانه نیز رواج یافت. به این ترتیب، فارسی زبانان آسیای میانه به جای استفاده از الفبای فارسی، در نوشته‌های خود حروف سیریلیک را به کار گرفتند. در تاجیکستان که بیشتر مردم به زبان فارسی سخن می‌گویند، الفبای سیریلیک به الفبای زبان تاجیکی معروف است. در الفبای سیریلیک، برخلاف الفبای فارسی که در اکثر نوشته‌های امروز به کار می‌رود و در آن مصوت‌های کوتاه معمولاً حذف می‌شود، همهٔ آواها (یا مصوت‌ها) دارای حروف خاص خود هستند و کلمات به همان‌گونه که تلفظ می‌شوند نوشته می‌شوند. به عبارت دیگر، در الفبای سیریلیک مصوت‌های زبر، زیر و پیش با حروف خاص استفاده می‌شوند. تفاوت دیگر بین این دو نوع الفبا در این است که در الفبای سیریلیک، برای نشان دادن برخی صامت‌ها که دارای تلفظ واحد هستند، تنها از یک حرف استفاده می‌شود؛ اما در الفبای فارسی با حرف متفاوتی نشان داده می‌شوند.

این موضوع عمدتاً مربوط به آن دسته از حروف عربی‌ای است که فارسی‌زبانان آن‌ها را کمابیش به یک نوع تلفظ می‌کنند مانند ص، س و ث یا ز، ذ، ض، ظ یا ت، ط یا ه و ح و هم‌چنین الف و عین.

در زیر حروف سیریلیک را با استفاده از مثال معرفی می‌کنیم. حروف سیریلیک مانند حروف لاتین دو شکل نوشتاری دارند:

حروف بزرگ و حروف کوچک حروف صامت و نحوه تلفظ آنها

А а /ع ادب адаб

Б б /علامت аломат

В в /ب ببر

Г г /ووبا

Гов F f /گ گاو

Говго Д д /غوغا

Е е /دوا

Её Ё ё /يه /بيد

Ж ж /يار

З з /ژاژ

И и /ظاهر /зарурат /заковат /зебо /заковат /зохир

Й й /ид /пой /ийгит /к /К /Кабк /к /Кабк

К к /Кабк

Л л /قد

М м /لب

Н н /مиз

О о /نمک

П п /ع اداب /одоб /عاشق /ошиқ

Р р /падида /пидер /падар

С с /роз /бар

Т т /сабр /сабад /сабр /ثابت /соби́т

У у /тир /طول /тул

Умр /дуд /ع /ع /умр

Ф ф /дӯст /дӯст

ف فریاد Фарёд Х х

خ خبر Хабар Х х

ه / ح همه / حیاط / хама Ч ч ҳаёт

چ چهره Чехра Ч ч

ج جان / موج / чон / Ш ш мавҷ

ش شب / شاد / шод й / شاب

ی شاهی / خالی / холий / шоҳӣ ь

ع / ء شعر Э шеър

ای / ی / ایران / Эрон Я я

یة یحیی / یک / Яҳё Ю ю

یو مایوس / یوسف / маъюс Юсуф

در زبان فارسی شش مصوت داریم که سه مصوت زیر، زبر و پیش، مصوت‌های کوتاه هستند و سه مصوت او، ای و آ مصوت‌های بلند.

در الفبای سیریلیک این آواها به شکل زیر نوشته می‌شود:

A, a - حرف الف با مصوت کوتاه زبر در کلماتی مثل امیر (амир)، امر (амр)،

یا علامت زبر در کلماتی مثل در (дар)، تر (тар)، ادب (адаб)، برگ (барг)،

مستند (мустанад)؛ یا حرف ع با زبر در کلمه‌های عجب (аҷаб)، عدالت

O, o - حرف الف در واژه‌هایی مثل آزاد (озод)، آباد (обод)، باد (бод)،

تلاس (талаш / У, у)

- حرف واو به نشانه مصوت بلند "او"؛ در واژه‌های دود (дуд)، دور (дур)،

زود (зуд)، نور (нур)، سود (суд)

علامت پیش در کلماتی مثل بردن (бурдан)، دزد (дузд)، شهرت

(шухрат)، مدت (муддат)، درشت (дурушт)، مفید (муфид)

- حرف ی به نشانه مصوت بلند "ای یا ئی" است در کلماتی مانند تیر

(тир)، قیر (қир)، تدبیر (тадбир)، تسخیر (тасхир)، مفید (муфид)؛ علامت

زیر است در واژه‌هایی نظیر دبستان (дабистон)، زمستان (зимистон)، مورد (маврید)، شگفت (шигфит). حرف الف است با آوای زیر در اول کلماتی از قبیل اجبار (ичбор)، امکان (имкон)، اطمنان (итминон)، امسال (имсол ӣ)، - حرف ی بلند است در آخر کلمه‌هایی مثل خالی (холӣ)، شالی (шолӣ)، اجباری (ичборӣ)، زمستانی (зимистонӣ) ( )

- حرف ی است در کلمه‌هایی مثل سبیل (сел ӣ)، (бед، نشیب (нишеб) آوای e در کلمه‌هایی مثل تعداد، شعر، معاد هم جای "ع" ملفوظ را می‌گیرد.
Э, э - این حرف برای افادهٔ الف با زیر در اول کلمه‌هایی مانند اعلام (эълوم)، اعتقاد (эътикод)، اعدام (эъдом)، انرژی (энержӣ) استفاده می‌شود.
حرف э هم‌چنین برای افادهٔ ترکیب "ای" در کلمه‌های ایران و ایرج به کار گرفته می‌شود: ایران (Эрон)، ایرج (Эрч, ӯ, ӯ) - حرف واو یا مصوت بلند "او" است در کلمه‌هایی مثل روز (рӯз)، زور (зӯр)، روشن (رӯشان)، روغن (рӯған) این حرف در کلمات با اصالت فارسی نوشته می‌شود.

ضرب‌المثل‌های رایج

- در میان مردم تاجیک نیز مانند دیگر ملل و اقوام ضرب‌المثل‌هایی وجود دارد که در این جا به برخی از آنها می‌پردازیم:
- ۱- اول پرسش بعد کوشش..
  - ۲- اول خویش بعد درویش.
  - ۳- اول چه بودی؟ گربه؟ که لنج (لب) تو ورم کرده (مگر اول چه هنری داشتی که حالا نداری و ناراحتی).
  - ۴- عیب در دیگ است، یا در کف لیس (قاشق بزرگ) (عیب مربوط به خود فرد است نه کسی دیگر).
  - ۵- عیب را که کند؟ معیب (کسی که خودش عیب دارد بر دیگران عیب می‌گیرد).

- ۶- غلم موسی را از عیسی گرفت (زورش به شخصی که با او دشمن است نمی رسد، تلافی اش را سر دیگری در می آورد).
- ۷- من در چه خیالم و فلک در چه خیال (آرزویی داری ولی عکس آن اتفاق می افتد).
- ۸- انگور، انگور را دیده چشمک می زند (دو چیز همسان یا دو نفر که از هر نظر به هم نزدیک هستند یک دیگر را جذب می کنند).
- ۹- انگور خور و باغش را مپرس (کنجکاو بی مورد نکن).
- ۱۰- کور عصایش را یک بار گم می کند (آدم دانا زیاد اشتباه نمی کند).
- ۱۱- زمین را آب ویران می کند و آدم را آدم.
- ۱۲- پشت من و تبر قصاب (به التماس و اصرار کسی گوش ندادن).
- ۱۳- کاری که به صلح در نیاید دیوانگی در او بیايد.
- ۱۴- من از آسیاب می آیم تو می گویی دلو خالیه (کنایه از این که شخصی نادان از یک انسان فرهیخته و دانشمند عیب گیری کند).
- ۱۵- از اسب دو (دویدن) از صاحبش جو..
- ۱۶- اگر داری، طرب کن و اگر نداری، طلب.
- ۱۷- آن ریش که در دست زنان است (چیزی که به کار نیاید نبودنش بهتر است).
- ۱۸- خر باربر به از شیر مردم در.
- ۱۹- دست تنگی سخت تر از دل تنگی است.
- ۲۰- زخم تبر بر تن است و زخم زبان بر جان.
- ۲۱- سگ حق شناس به از آدم ناسپاس.
- ۲۲- صاحب کرم همیشه مفلس است.
- ۲۳- طلعت زیبا به از خلعت زیبا.
- ۲۴- فریاد سگان کم نکند رزق گدا را.

۲۵- فلک زده را از هر طرف سنگ آید.

۲۶- مشتی که بعد از سنگ آید بر سر خود باید زد.

۲۷- یا مرد باش، یا در خدمت مرد.

۲۸- یک من علم را ده من عقل می‌خواهد.

۲۹- هر جا دودی است آتش در قفاست.

اصطلاحات در زبان تاجیکان

زبان تاجیک فارسی است و با فارسی ایران اندکی تفاوت دارد. تفاوت آن در این است که نسبت به فارسی ایرانی دست‌نخورده باقی مانده و البته واژگان روسی و ازبکی در آن وارد شده است. این کشور حدود ۷۰ سال تحت سلطه روس‌ها بوده است، لغات و اصطلاحات زیادی وارد این زبان گردیده و در مقایسه با زبان رسمی، زبان مردم لغات روسی بیشتری دارد. ناگفته نماند روستاییان از لغات روسی کمتری استفاده می‌کنند.

زبان‌های مهمی که در این کشور استعمال می‌گردد عبارتند از: تاجیکی، روسی، ازبکی، ترکی و برخی زبان‌های دیگر.

مسافران ایرانی ناگزیر از تعامل و گفت‌وگو با مردم مختلف تاجیکستان هستند، برای آشنایی بیشتر آن‌ها برخی از لغات و اصطلاحات مورد نیاز در زیر آورده می‌شود.

• آب سنبری: آب معدنی

• آچه: مادر (ازبکی)

• آدمگری: انسانیت

• آش خانه: آشپزخانه، رستوران، سالن‌های غذاخوری

• آمده ایستاده است: دارد می‌آید

• آفیس: اداره یا ارگان دولتی

• آب بازی کردن: حمام کردن

- آپتکا: داروخانه (روسی)
- آتا (أته): پدر (ترکی)
- آتیارکه: پیچ گوشتی
- آستاخانه: تعمیرگاه
- آپه: خواهر بزرگ‌تر (ترکی)
- اداره آویر: اداره گذرنامه
- از قید برآمدن: از مالکیت خارج کردن
- آکه: برادر بزرگتر
- ایجادکار: شاعر
- آلیش کردن: تعویض کردن
- بای: ثروتمند
- برآمد کردن: سخنرانی کردن، برنامه اجرا کردن
- بروقت: زود
- بیگاه: عصر
- پامیدور: گوجه فرنگی (روسی)
- یگاه: صبح
- پوره: تمامی، به تمام و کمال، کاملاً
- پیچکه: بخاری
- تخم: تخم مرغ
- ترمه: زندان
- تریزه: پنجره
- تیز (تیز): زود، سریع
- تغای: دایی
- تنغری آمدن: به صرفه بودن، درست بودن

- تفتیشات پیشکی: تحقیقات مقدماتی
- تَنگه: پول خرد
- تَوی: جشن عروسی (ازبکی)
- تَیَار کردن: آماده کردن
- تیرماه: پاییز
- جورَه: دوست (در صورتی که آن دوست بسر یا مرده باشد)
- چِه خِل: چه طوری
- چیسناک: سیر
- حاجت خانه: توالت، توالت عمومی
- حافظ: خواننده شش مقام
- حَولی: خانه ویلایی
- حَب شو، حَب کن: ساکت شو
- خَفَه شدن: ناراحت شدن
- حُنک خوردن: سرما خوردن
- دادز: برادر کوچک
- در کار است: لازم است
- دَستر خوان: سفره
- دوکارده: قیچی
- دوگانه: دوست زن، زنی که با زنی دیگر دوست است
- رفته ایستاده است: دارد می‌رود
- بَرنیتسه: بیمارستان
- ریمانند کردن: تعمیر کردن
- زَپ رَف گَه: پمپ بنزین
- زردک: (سبزی): هویج
- زَواد: کارخانه

- سیوت: برق
- سومکه: کیف
- شرف: روسری
- شیفتیر: کمد
- عنعنه: رسم، سنت
- فسان: زیبا، خوب
- گرتوشکه: سیب زمینی
- گشتن: خاموش کردن
- کینا: فیلم سینمایی
- گریان کردن: روشن کردن
- ملیتسه: پلیس
- منع کردن: نگه داشتن
- می فرایم: فرود می آیم
- نسکی: جوراب
- وپشه: هرگز نمی شود، اصلا
- هی کردن: راندن وسیله نقلیه

آداب و رسوم

مردم تاجیک بسیار پایبند سنت‌های اصیل و کهن خود هستند. کوچک‌ترها به بزرگ‌ترها سلام می‌کنند. مردان هنگام سلام کمی کمر خود را خم کرده، دست چپ را به روی سینه می‌گذارند و سپس دست می‌دهند. برای دست دادن، هر دو دست را در حالی که در هم رفته، بالا می‌آورند؛ یا هنگام سلام کردن هم دیگر را در آغوش می‌گیرند. این نشانه‌ای از صمیمیت و یک‌رنگی بسیار زیاد است. زنان و دوشیزگان دست بزرگ‌تر خانواده را در دست گرفته و کف دستش را می‌بوسند.

هنگامی که کسی عطسه می‌کند تاجیکان جمله «سلامت باشید» را با نیت دعای خیر بر زبان می‌آورند.

هنگام رفتن به مهمانی، بانوان تاجیک حتماً روسری بر سر می‌بندند و «شیدا» (شلیطه) یا «کورته» (پیراهن بلند) می‌پوشند. سعی می‌کنند مقداری غذا یا خوردنی دیگری در ظرفی گذاشته، آن را درون دسترخوان (سفره) بپیچند و با خود به خانه میزبان ببرند.

آن‌ها به سنت‌های قدیمی غذا، میوه و انواع نان و تنقلات را در سفره‌ای روی زمین پهن می‌کنند یا روی میز می‌چینند. بسیار مهمان‌دوست هستند. رسوم و سنت‌های ایرانی در جای‌جای زندگی مردم خود را می‌نمایاند. هنگام چیدن سفره، مهمان به پشتی تکیه می‌زند و جایش را ترک نمی‌کند. پس از صرف غذا خرده‌های آن را روی زمین نمی‌ریزند. در واقع نوعی بی‌حرمتی به دادهٔ پروردگار و میزبان است. میزبان برای احترام در آفتابه و لگن دست‌های مهمان را می‌شوید.

عید نوروز و اعیاد مذهبی مانند سایر جمهوری‌های آسیای مرکزی گرامی داشته می‌شود. پس از استقلال جمهوری‌های شوروی سابق، توجه به مسائل فرهنگی و بازگشت به اصل خویش در اکثر جمهوری‌ها به ویژه جمهوری‌های مسلمان‌نشین مورد توجه قرار گرفت. به طوری که توجه به خط نیاکان سرعت گرفت و برای طبقات روشن‌فکر تکلم به این زبان ارزش تلقی شد. هم‌چنین عید سعید فطر و قربان در صدر اعیاد قرار گرفته و آداب و سنن نیاکان از جمله احیای جشن‌های مهرگان، سده و نوروز مورد توجه مردم قرار گرفت.

آداب خاک‌سپاری

تاجیکان مواردی را برای تدفین مردگان ضروری می‌دانند. آنان مانند دیگر مسلمانان به هنگام مرگ شهادتین را بر زبان جاری می‌کنند. پس از آن دست راست مرده را روی دست چپ و دو دست را روی شکم قرار می‌دهند، پاها را دراز کرده دو انگشت شست را به هم می‌بندند. فک مرده را با پارچه‌ای به سر می‌بندند تا دهان باز نماند.

سپس نماینده‌ای از طرف داملاها (damolla روحانی مذهبی) می‌آید و از خانواده نزدیک متوفا کمک می‌گیرد تا مرده را غسل دهد. لباس‌های مرده را با قیچی می‌برند؛ چراکه پاره کردن آن را عیب می‌دانند. (لباس‌ها را نگه می‌دارند و پس از مدتی می‌سوزانند). مرده را با آب ریحان و سدر می‌شویند و در کفن می‌پیچانند بدون این‌که کفن را با نخ و سوزن بدوزند.

مرده را در تابوتی روی‌باز قرار می‌دهند و کنار قبر می‌برند. معمولاً قبرها را از پیش آماده می‌کنند، امروزه چهار طرف قبر را با آجر می‌چینند. میت را با کفن در قبر می‌گذارند. پس از گذاشتن سنگ لحد روی آن خاک می‌ریزند. قبر را با سنگ‌های بزرگ می‌پوشانند. پس از دفن روی قبر می‌نشینند و فاتحه می‌خوانند. در مراسم عزاداری مردان روی سر، تاقه (کلاه و سرپوش) می‌گذارند و کرته (لباس نیم‌تنه) می‌پوشند. البته زنان لباس سیاه و کبود می‌پوشند و روسری سفید بر سر می‌گذارند.

در گذشته برای مردگان مراسم یادبود سوم، هفتم، بیستم، چهلم، شش‌ماه و سالگرد برپا می‌کردند. اکنون بر اساس قانون فقط مراسم سوم، چهلم و سالگرد برگزار می‌شود. معمولاً بنا به دستور حکومت مراسم جشن و عزا را در روزهای شنبه و یک‌شنبه برگزار می‌کنند. سالگرد متوفا در عید قربان یا یکی از روزهای ماه رمضان است. خانواده متوفی تا روز سوم به نیت مرده نان یا حلوا خیرات می‌کنند و عصرها در میان همسایگان توزیع می‌کنند. در شهر دوشنبه و نیز جنوب تاجیکستان تا مراسم سالگرد، خانواده متوفا هر عصر پنج‌شنبه در محل زندگی مرحوم جمع می‌شوند، نان و غذا می‌پزند و بین همسایه‌ها و بستگان تقسیم می‌کنند.

تاجیکان بر اساس سنت اسلامی وصیت‌نامه می‌نویسند. در وصیت‌نامه، فرزندان را به آرامش و انجام فرایض دینی دعوت می‌کنند. اکثر مردان اداره امور زندگی پس از خود را به همسرشان واگذار می‌کنند. اموال مردگان بر اساس قوانین شرع و با توجه به وصیت‌نامه تقسیم می‌شود.

آداب عروسی

مراسم ازدواج کم و بیش مشابه رسم‌های رایج در ایران است. خواستگاری از سوی پدر و مادر یا عمو و دایی داماد انجام می‌شود و بر اساس عقد اسلامی و مقررات کشوری صورت می‌پذیرد. قانون رسمی تاجیکستان به مردان اجازه ازدواج مجدد را نمی‌دهد؛ اما در عمل چنین نیست. در مراسم عروسی جشن و سرور به طور گسترده برگزار می‌شود. در گذشته این مراسم در منزل یا رستوران‌ها با هزینه‌های بالا برگزار می‌شد. در چند سال اخیر به فرمان دولت این نوع مراسم به صورت محدود برگزار می‌شود. جشن و عزا (مجلس خدایی) و رسم و رسوم جمعی مردم این دیار در این دو روز انجام می‌شود. تاجیکان می‌گویند که «این دستور حکومتی است، تا به کارهای روزمره مردم خللی نرسد».

وقت عروسی، قوم و خویشان و تمام اهالی آبادی، به صاحب مجلس کمک می‌کنند و -یاردم- می‌شوند. پول و تحفه وسایل زندگی، کمک به زوج جوان است. یکی می‌گوید: «قانون جدید حکومتی ست که در وقت طلاق و جدایی، مرد وسایلش را به زن و فرزندش باید بدهد». خبر برایم تازگی دارد و این همان قانونی ست که زنان بی‌سرپرست بی‌صبرانه در انتظارش هستند.

شخصی در جشن عروسی حضور داشت و از این مراسم چنین گزارش کرده است: بر روی ایوان خانه خیرالله می‌نشینیم. دسترخوان پهن است و چای، نان، تربوز (هندوانه) و انگور در میان. سعیداحمد هم وارد می‌شود. صندلی‌های سفید و آبی برای مهمانان مرتب شده‌اند. صدای طوطی به گوش می‌رسد... و زمین ساییده می‌شود. صدای کودکان و اهالی در سکوت روستایی به گوش می‌رسد: «امشب شب سرتراشان، سر شه (داماد) را می‌تراشیم». صدا و موسیقی در کوچه‌های خرسندی می‌پیچد، خواننده (حافظ) یک‌ریز و مرتب می‌خواند.

موسیقی مراسم عروسی، همه (پره) با ساز برقی و صدای گوش‌خراش است. این شیوه موسیقی در ایران باشد یا تاجیکستان ره‌آورد موسیقی غرب است و تندی،

بلندی و ضرب‌آهنگ آن مجال خوب شنیدن را از گوش می‌گیرد. این شیوه از موسیقی بیشتر همه‌ساز است، وقتی که ضرب‌آهنگ خواننده تند می‌شود، طبل و فلوت با ساز برقی همراه می‌شود: «من از جبر و جفای دل فدا خواهم شد...».

مهمانان در سه سوی تخت شاه‌داماد نشسته‌اند و اهالی روستا به صف در پشت ایستاده‌اند، کودکان در جلو و بزرگ‌ترها پشت سرشان. لحظه به لحظه حلقه‌های جمعیت در مجلس بیشتر می‌شود... سینی از گردو، بادام، کاکائو و سه تخم مرغ روی میز قرار دارد. سعید می‌گوید: «تخم مرغ نشانه فراوانی نسل است و شکولات هم برای شیرین‌کامی زندگی شاه‌داماد و عروسش». دو دستمال نخی با نقش ساده‌ای از گل سورمه‌ای رنگ که روی تنقلات قرار دارد. خیرالدین می‌گوید: «این دستمال تازه را می‌گیریم، برایمان شگون دارد. این تحفه برای سفیدی و چشم‌روشنی ست که فرزندان ما هم سفیدبخت شوند».

اگر خواهی چون انسان زنده باشد مرا چون حافظی عاشق نگاه‌دار

عروس و داماد، هرچند دقیقه، می‌ایستند و به احترام تعظیم می‌کنند. دو ساق‌دوش (شاهدان) در دو سوی عروس و داماد قرار دارند و در تمام مراسم از آغاز تا همراهی خانه بخت به همراه شه و عروس - می‌مانند... «ناز نکن، نازنین مرا نرنجان». موسیقی آرام می‌گیرد. گوینده‌ای حرف‌هایش را با شعر، توصیه و دعا بیان می‌کند. حرف زدن بزرگ‌ترها یکی از سنت‌های عروسی ست. مراسم عروسی تاجیکی با ورود شیوه‌های فرهنگی زمانه هنوز هم مانده است. «آوتله» غذای اول مجلس است که در کاسه‌های چینی بر سر میز می‌آید. غذای دوم، چیزی شبیه به خورش قیمه است که گوشت، پیاز و سیب‌زمینی دارد و لپه ندارد. این غذا در زبان روسی گاراخ نام دارد. خورش با نان خورده می‌شود. روستاییانی که ایستاده‌اند در خوراک شرکت ندارند. تعداد مهمانان ۲۰۰ نفر است. می‌گویند: «فرمان دولت ۱۵۰ نفر است، اما نمی‌شود، این‌جا تا ۲۰۰ نفر دعوت هستند». در خواب ناز بودی، من بیدارت کردم... حافظ یک‌سره می‌خواند:

بام بلند، بام کیه؟ بام ما/ یار زیبا، یار کیه؟ یار ما
ای خدا، از عروس ما پسر شود/ نام پسر، نام پیغمبر شود.
رسم است که در مجلس چند نفر کوتاه سخن می‌گویند. در چند جمله کوتاه به
شاه و عروس تبریک می‌گویند.

غروب آفتاب است و در محوطه قصر صدای ساز و دهل می‌آید. این سنت
مراسم عروسی ست که داماد (شهمرد) با عروس و چند کس دیگر به بیرون
می‌زنند. با ماشین‌های لوکس چرخی در شهر می‌زنند و به پای مجسمه بزرگی
در شهر یا باغ گلستان می‌روند.

در خجند نیز به حیاط و سرای قصر ارباب می‌آیند. چندین گروه عروس و
داماد از راه می‌رسند و لحظاتی توقف می‌کنند. فیلمی به یادبود می‌گیرند و باز
می‌گردند. همانند بهرام و منیژه که امروز به حیاط قصر ارباب آمده‌اند تا با
فیلمی عروسیشان را ثبت کنند.

مراسم تولد اولین فرزند

معمولاً پس از تولد اولین فرزند، در منزل جشنی برپا می‌کنند. خانواده
عروس برای نوزاد گهواره‌ای هدیه می‌آورند و کودک را در گهواره قرار می‌دهند.
این سنت را گهواره‌بندان می‌گویند. اگر نوزاد پسر باشد مراسم ختنه‌سوران
برگزار می‌شود.

موسیقی تاجیک

هنر موسیقی در مراکز متعددی آموزش داده می‌شود: دانشگاه عالی موسیقی
ملی تاجیکستان، دانشکده دولتی هنر میرزا ترسون‌زاده، دانشگاه جمهوری فرهنگ
دانشگاه هنر احمد باباقولواو شهر دوشنبه، دانشگاه هنر صادرخان حافظ شهر خجند،
دانشگاه جمهوری گروه کر، فرهنگ و هنر کرامت‌الله قربان اف شهر کولاب، مکتب
(مدرسه شبانه‌روزی) جمهوری زیادالله شهیدی مخصوص موسیقی، مکتب
(شبانه‌روزی) جمهوری ملکه صابراوه (مخصوص موسیقی). سال ۱۹۴۰ اتحادیه

آهنگ‌سازان تاجیکستان تشکیل شد که در آن بهترین موسیقی‌دان‌های کشور گرد آمدند. «گلشن»، «زیبا»، «جهان‌آوا»، «لاله»، «فلک»، «الهام»، «سامانیان»، «جوانی»، «دریا»، «گنجینه»، «نسیم کوهسار»، «شش‌مقام»، «گلریز» و... از معروف‌ترین گروه‌های هنری جمهوری هستند.

در این کشور موسیقی و هنرهای نمایشی (سینما و تئاتر) بیش از سایر هنرها رواج دارد به ویژه موسیقی که اکثر قریب به اتفاق مردم تاجیکستان علاقه‌مند به آن هستند. موسیقی این کشور به چند بخش تقسیم می‌شود که یکی از آن‌ها شش مقام است.

شش مقام

یکی از مهم‌ترین انواع موسیقی تاجیکان شش مقام است که خوانندگان و راویان آن را حافظ می‌نامند و سخت مورد توجه عموم مردم است. برخی از حافظان شش مقام جایزه‌های بزرگ دولتی را کسب کرده‌اند. یکی از آن‌ها جوربیک مرادف است که دربارهٔ این نوع موسیقی مطالبی را بیان فرموده‌اند: شش مقام اصالت این نوع موسیقی قدیمی تاجیکان و ویژگیهای خاص آن این چنین است: شش مقام موسیقی سنتی تاجیکان است، که از درازای دورترین تاریخ این ملت تا امروز در رهگذر مشکلات و گردبادها و نبردهای روحی و مادی تاریخ به سلامت و چون سحر مبین رسیده است. تاریخ اصلی پیدایش این نوع هنر حرفه‌ای تاجیکان را دقیقاً نمی‌توان بیان کرد. ارادتمندان این موسیقی والاگوهر معتقدند که امکان دارد، اصالت آن با شکوه هنر باربد مروزی پیوند داشته باشد. شاید در گسترهٔ فرهنگ بشر ملتی به اندازهٔ تاجیکان صاحب وسایل نوازشی موسیقی نباشد. همین تنوع اسباب‌های موسیقی سبب شد، که در پهنای ادبیات فارسی اصطلاحات موسیقی، مخصوصاً شش مقام بسیار استفاده شده است و شعرا جلوه‌های خوب و خوشی به نوع‌های ارکان آهنگ‌سازی و آهنگ ایجاد (شعری) بخشیدند. به نظر سرچشمه‌های پژوهشی تاریخی موسیقی تاجیکان، این

شش‌مقام تا ۵۰۰ سال قبل ۱۲ مقام بوده و در قرن ۱۵ به شش‌مقام تبدیل شده است. نمایندگان برجسته ادبیات و موسیقی تاجیکان، چون حسین سیداحمدی غزکی، علی تنبوری، شادی سمرقندی، درویشعلی چنگی، غلام شادی، عبدالله نواهی، کوبی بخارای، عبدالرحمان جامی و دیگران هم از لحاظ نظری و هم از دیدگاه عملی برای رواج این نوع هنر ملی نقش روشن گذاشتند. بعدتر در مسیر فرهنگی تاجیکان هنرمندانی چون خواجه عبدالعزیز، صادیرخوان حافظ خجندی همچون استادان شش‌مقام در ترویج این سنت فرهنگی ملی تاجیکان در فرارودان نقشی مؤثر گذاشتند.

در دوره شوروی ناوابسته به انحصار تفکر سیاسی و معنویت ستیز با اهتمام خادم نمایان علمی و جمعیتی کشور، مورخ صاحب‌نام، که سال‌های زیاد مأمور ریاست حزبی کمونیستی تاجیکستان بعداً پژوهشگاه خاورشناسی اتحاد شوروی باباجان غفوراف جهت احیا و نت‌گری شش‌مقام خدمت‌های شایسته به انجام رسانید. در این کار عارفان نام‌آور اصالت شش‌مقام باباقول فیزولایوف، فضل‌الدین شهاباف اهتمام وافر ظاهر نموده، در حفاظت این پدیده بزرگ فرهنگ ملی تاجیکان نقشی مؤثر داشتند. حتی ابتکارات باباجان غفوراف در این راستا تا جایی مؤثر آمد، که معاون منشی وقت حزب کمونیست شوروی آغای‌بیسه‌یوف به تاجیکستان تشریف آورده در انجام به موقع این کار راهنمایی کردند.

در مسیری استقلالیت هم توجه به احیای این نوع سنت ملی تاجیک توجه شد. طبق فرمان رئیس جمهور تاجیکستان گروه‌های هنری شش‌مقام در مقام‌های مختلف کشور، از جمله، در مرکز تاجیکستان- شهر دوشنبه، شهرهای مختلف، خاصه بلدهای قدیمی مملکت تأسیس یافتند، که گروه شش‌مقام‌سرایان «نور خجند» هم حاصل همین سیاست است. شهر خجند یکی از شهرهای قدیمی تاجیکان، که آن مهد شش‌مقام پنج سال فعالیت دارد. فزون بر این، در کشور تاجیکستان طبق یک فرمان دگر رئیس جمهور ۱۲ می هر سال چون روز شش‌مقام تجلیل می‌شود.

در مورد موسیقی شش مقام باید یادآور شوم، که آن مطابق به عنوانش از شش مقام تهیه شده است و این مقامها مسماً بر بزروک، راست، نوا، دوگاه، سیگه و عراق می‌باشند. هریکی از این مقامها بخش‌های مختلف خود را صاحب است، که در وسعت آنها باز هم موسیقی‌های افزونی هست آنرا بازتاب می‌بخشند. گاه برای اجرای یک بخش کوچک اندروبی این مقامها لازم است، که هنرمند بدون تنفس تا سی دقیقه سرود خواند، که مجموع این سرودها از متن شعرای کلاسیک از رودکی تا نقیخان طغرل برگزیده شده‌اند. شش مقام هم جنبه غیبی دارد و آهنگ‌های آن مثل از آن بامداد جذابیتی را در خود گنجایش داده، از فراسوها در ذهن و هستی هنرمندان شاعر نازل شده است. برای همین، معیار اصلی شناخت هنرمند بسته به آن است، که او تا چه اندازه قادر به اجرای موسیقی شش مقام می‌باشد، زیرا شش مقام از هنرمند زحمات افزون، هنر عالی اجرای سرود، ذهنیت بلند درک مضمون شعرا خواستار است. هنرمند باید به مضمون و هم آهنگ شش مقام وارد شود و از اندرون اتصال محکم این دو عنصر اصلی صدا برآرد تا هر سه توأم گردیده، اعجاز این موسیقی عرشی را بازتاب بخشند.

در مجموع، در کسوت فرهنگی بشری همگی چند کشور هست، که با داشتن نوع مقام در پهنای موسیقی سنتی خود امتیاز دارد. به نظر من، در این رهگذار شش مقام تاجیک از جایگاهی ویژه برخوردار بوده، به وجه احسن افتخار این ملت کهن در مسیر تاریخ بشری محسوب می‌شود. پس، می‌سزد بگویم که در کنار آن مللی که به تاریخ تمدن بشری انواعی از هنر اهدا کرده‌اند، تاجیکان هم با وجود شش مقام خود مجسمه بزرگی در وسعت آباد تاریخ و ابدیت گذاشته‌اند.

نکاتی برای اقامت در شهر دوشنبه

لازم می‌دانیم به برخی از نکات ضروری و کاربردی برای سکونت در شهر دوشنبه اشاره نماییم.

۱- بهترین محل برای سکونت، مرکز شهر دوشنبه میدان سامانی، چهارراه دامپیچت و در اطراف سفارت جمهوری اسلامی ایران در خیابان تهران است.

۲- همهٔ منطقه‌های این شهر کم و بیش در استفاده از آب، برق و گاز دچار مشکل هستند.

۳- برای اجارهٔ منزل بنگاه خاصی وجود ندارد و باید از دلان دوره‌گرد و افراد دیگر یاری گرفت. این امر سبب افزایش اجاره‌بهای منازل تا چند برابر اجاره‌بهای واقعی می‌شود.

۴- در شهر دوشنبه هتل‌هایی وجود دارد که مسافران می‌توانند برای اقامت از آن‌ها استفاده کنند. برخی از هتل‌های شهر دوشنبه عبارتند از: هتل دوشنبه در میدان عینی، گراند هتل آسیا در خیابان ترسون‌زاده، هتل‌وخش در خیابان رودکی و ...

۵- آب گرم شهری یکی از مزیت‌های این شهر است که در برخی منطقه‌های این شهر وجود دارد.

۶- تمام منازلی که اجاره داده می‌شود مبله است و همهٔ وسایل لازم را دارد.

۷- از مهم‌ترین محسنات این شهر وضعیت امنیتی آن است؛ اما در بازارهای شلوغ و هنگام مسافرت با اتوبوس‌های درون شهری احتمال سرقت بسیار است.

۸- مهم‌ترین محل تجمع ایرانیان مقیم در ایام و مناسبت‌های مختلف سال، مسجد سفارت جمهوری اسلامی ایران در شهر دوشنبه است. در بیشتر مناسبت‌ها، بخش فرهنگی سفارت جمهوری اسلامی ایران به همراه دیگر کارکنان نهادهای زیر مجموعه، تجار و... مراسمی برپا می‌کند. لازم به ذکر است که در ایام محرم در عزاداری سالار شهیدان امام حسین (ع) بسیاری از اتباع کشورهای دیگر مانند تاجیکان و افغان‌ها شرکت دارند و بسیار فعال هستند. به همت بخش فرهنگی سفارت جمهوری ایران و رایزنی فرهنگی، همه ساله از مبلغین، واعظان و قاریان برجسته بین‌المللی دعوت می‌شود.

۹- لازم به ذکر است که بیمارستان‌ها و درمانگاه‌های شهر دوشنبه امکانات بسیار بالایی ندارند. البته به تازگی بیمارستان قلب ابن‌سینا مجهز به دستگاه‌ها و تجهیزات مدرن پزشکی به همت ایرانیان در این شهر تأسیس گردید.

در صورت نیاز، مکان‌های زیر مهم‌ترین مراکزی هستند که در دوشنبه می‌توان به آن‌ها مراجعه کرد:

۱- درمانگاه هلال احمر جمهوری اسلامی ایران در خیابان ترسون‌زاده

۲- بیمارستان قره‌بالا در خیابان ۸۲

۳- درمانگاه «شفا» نزدیک بازار سبز

۴- درمانگاه کمیته امداد حضرت امام خمینی (ره) واقع در این نهاد در

خیابان رودکی جنب پارک رودکی

۵- بیمارستان روبه‌روی رایزنی فرهنگی ایران معروف به مدگردوک

۶- بیمارستان زرّزنی

۷- بیمارستان مچی‌تان مخصوص بیماری‌های واگیردار.

۸- بیمارستان اطفال جنب سفارت هندوستان، چهارراه دامپيچت.

مقررات سفر به تاجیکستان

کسانی که می‌خواهند از ایران به تاجیکستان سفر کنند، ابتدا باید از سفارت تاجیکستان در تهران واقع در پشت کاخ نیاوران یا دفاتر و آژانس‌های مسافرتی

ویزا دریافت کنند. مسافران برای اقامت در این کشور بر اساس مدت و نوع اقامت نرخ ویزا پرداخت می‌کنند.

مسافران پس از ورود به این کشور باید ظرف سه روز به ادارهٔ آویر (گذرنامه) جنب بازار سبز (زیلونی بازار) مراجعه کنند. آن‌ها محل اقامت و آدرس خود را گزارش داده و با سپردن مبلغی اقامت خود را تمدید می‌کنند. این کار برای تمام افرادی که به صورت آزاد وارد این کشور می‌شوند انجام می‌شود. البته افرادی که ویزای توریستی دارند مشمول این قانون نمی‌شوند.

جابه‌جایی مسافر از طریق خطوط هوایی در روزهای شنبه و سه‌شنبه (تهران-دوشنبه و بالعکس) به وسیلهٔ شرکت هواپیمایی «تاجیک ایر»؛ و در روزهای پنج‌شنبه (مشهد-دوشنبه و بالعکس) به وسیلهٔ شرکت هواپیمایی ایرانی «آسمان» انجام می‌شود.

لازم به ذکر است مسافرت از راه خشکی به این کشور فقط با وسایل نقلیهٔ شخصی میسر است. اما حمل و نقل کالا با کامیون و قطار منظم انجام می‌شود. در مورد مسافرت از طریق زمینی باید گفت که مسافران از کشورهای ازبکستان و ترکمنستان گذشته، از مرز سرخس یا مرز باجگیران وارد کشور ایران می‌شوند. گرچه مسیر کشور افغانستان نزدیک‌تر است ولی به علت مسائل امنیتی عملاً غیر ممکن است.

در راه‌های زمینی کشور ازبکستان و ترکمنستان با نهایت دقت رانندگی باید نمود، چراکه قسمت‌هایی از آسفالت راه‌ها فرسوده شده است.

در عین حال با مسافرت از راه زمینی از شهرهای تاریخی بخارا، سمرقند، تاشکند، مرو یا ماری و عشق‌آباد (در کشور ترکمنستان) و برخی مناظر طبیعی می‌توان دیدن نمود. هنگام مسافرت از راه زمینی ویزای ترانزیت کشور ازبکستان قبل از سفر باید تهیه شود. برای این کار از حدود یک ماه قبل باید اقدام نمود. برای تهیهٔ ویزای کشور ترکمنستان در مرز این کشور نیز می‌توان اقدام کرد.

روابط دوجانبه ایران با تاجیکستان

روابط تهران و دوشنبه از ابتدای استقلال تاجیکستان در سال ۱۹۹۱ همواره در حال افزایش است. ایران اولین کشوری بود که استقلال تاجیکستان را به رسمیت شناخت و با آن روابط دیپلماتیک برقرار کرد. در جریان جنگ‌های داخلی این کشور، ایران میزبان چندین دور مذاکرات صلح تاجیکان بود و در کنار روسیه و سازمان ملل متحد تلاش‌های زیادی برای برقراری صلح در این جمهوری انجام داد.

ایران در زمان بازسازی تاجیکستان حضور پررنگی در صحنه اقتصاد این کشور داشته و دارد که روشن‌ترین نمود این مسئله ساخت تونل انزاب، کارخانه تراکتورسازی تاجیران، سد و نیروگاه سنگ توده ۲ و ده‌ها واحد صنعتی است که با سرمایه‌گذاری ایرانیان در این جمهوری بهره‌برداری شد.

جمهوری اسلامی ایران نخستین کشوری بود که پس از استقلال تاجیکستان در این کشور سفارتخانه دایر کرد. اولین سفارتخانه در هتل تاجیکستان مستقر بود

سفارتخانه ایران فعلا شامل امور کنسولی امور اقتصادی، سیاسی، فرهنگی است که مسولیت هماهنگی نهادهای ایرانی مستقر در تاجیکستان را نیز به عهده دارد با توجه به طرح جامع شهر دوشنبه قرار است ساختمان سفارتخانه به مکان دیگری انتقال یابد به همین خاطر ایران زمینی برای ساخت سفارتخانه جدید تهیه کرده، اما عملیات اجرایی آن هنوز آغاز نشده است.

رایزنی فرهنگی ایران نیز از دیگر دستگاه‌های اجرایی است که در شهر دوشنبه فعالیت می‌کند عمده فعالیت رایزنی چاپ کتاب‌های اندیشمندان تاجیک (سالانه ۳ تا ۴ عنوان کتاب) برگردان کتاب‌های فارسی به سرلیک اهدا کتاب به کتابخانه‌ها و اتاق‌های ایران است (۳۰ کتابخانه ایرانی تاکنون در دانشگاه‌ها و مؤسسات علمی تاجیکستان راه‌اندازی شد) این نهاد نشریه رودکی را نیز به

صورت فصلنامه و به زبان فارسی چاپ می‌کند که در آن موضوعات فرهنگی در قالب مقالات اندیشمندان تاجیک و ایران انتشار می‌یابد.

کمیته امداد امام خمینی ۱۵ سال قبل با هدف کمک به اقشار محروم تاجیکستان آغاز به کار کرد و اکنون ۶ هزار خانوار تاجیک را زیر پوشش دارد. این نهاد اکنون با برگزاری دوره‌های آموزشی رایگان نظیر تراش سنگ‌های قیمتی، خیاطی، دامداری، الکترونیک و برخی مشاغل خرد سعی در ایجاد اشتغال و قطع وابستگی مالی مددجویان تاجیک به خود را دارد این کارگاه‌ها اکنون در دوشنبه، خجند و سغد دایر است و سالانه حدود ۱۵۰ نفر در این کارگاه‌ها آموزش می‌بینند.

هلال احمر جمهوری اسلامی ایران نیز از ۱۴ سال قبل در شهر دوشنبه نمایندگی دایر کرده است این نمایندگی با دارا بودن یک کلینیک به تاجیکان خدمات پزشکی ارائه می‌دهد و به مناسبت‌های گوناگون نیز با اعزام گروه‌های پزشکی و امدادرسان به بیماران یا خسارت‌دیدگان سوانح طبیعی کمک‌های بشر دوستانه می‌کند هلال احمر جمهوری اسلامی ایران بناست یک کلینیک مجهز درمانی در شهر دوشنبه دایر کند.

صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران نیز در تاجیکستان فعالیت رسانه‌ای خود را از ۱۵ سال قبل آغاز کرد این نمایندگان ویژه برنامه‌های خبری و تولیدی را در تاجیکستان برای پخش از شبکه‌های سراسری ایران تهیه می‌کند و علاوه بر این فیلم‌ها و سریال‌های ایرانی را برای پخش از شبکه‌های تاجیکستان در قالب قراردادهای همکاری در اختیار آن‌ها قرار می‌دهد که تاکنون صدها فیلم و سریال ایرانی نظیر یوسف پیامبر، پدر سالار، سربداران، دردسر والدین، حس سوم و... در اختیار این شبکه‌ها قرار گرفته است. علاوه بر واحد مرکزی خبر، شبکه خبر، پرس‌تی‌وی و رادیو تاجیک نیز در این کشور فعالیت می‌کند. در حوزه رسانه دیجیتالی نیز خبرگزاری فارس و ایرنا در تاجیکستان نمایندگی دارند.

مجتمع آموزش امام جعفر صادق(ع) نیز تنها مدرسه ایرانیان است که در شهر دوشنبه فعال است و اکنون حدود ۱۳۰ دانش آموز ایرانی در مقاطع ابتدایی راهنمایی و دبیرستان در آن مشغول به تحصیل هستند. در حوزه اقتصادی نیز دو بانک ایرانی(بانک تجارت و کفالت بانک) در دوشنبه به ایرانیان مقیم این کشور و تاجیکان خدمات مالی ارائه می دهد.

تاجیکستان نزدیک ترین شریک اقتصادی و همبازی ایران در آسیای مرکزی است. پس طبیعی است که رشد تاجیکستان باعث می شود، تا یک شریک کم نیروی منطقه ای ایران به شریکی قدرتمند و تاثیرگذار در آسیای مرکزی تبدیل شود که این بی شک به نفع ایران است.

- تاجیکستان دروازه ورود محصولات و تکنولوژی ایرانی به بازارهای آسیای مرکزی است. زیرا این کشور در نقطه ای قرار دارد که در صورت استفاده از راه های زمینی می تواند ایران را با چین، قزاقستان و شرق روسیه متصل کند.

- تاجیکستان از مؤسسان سازمان همکاری های شانگهای بود و گاهی در تصمیم گیری های این سازمان نقش مهمی را بر عهده می گیرد. از این رو می تواند برای عضویت ایران در این سازمان و جلب رضایت دیگر اعضای آن مساعدت نماید.

- تاجیکستان مهم ترین تولیدکننده آلومینیوم و یکی از تولیدکنندگان مهم نخ پنبه در آسیای مرکزی است و در مقابل ایران وارد کننده هردوی این محصولات است.

- تاجیکستان و ایران با چند تهدید مشترک روبه رو هستند که مهم ترین آن ها قاچاق مواد مخدر است. وقتی تهدید مشترک است، پس موفقیت هر دو کشور در مبارزه با آن موفقیت دیگری را در پی خواهد داشت.

از زمان برقراری روابط سیاسی تا کنون چندین بار رئیس جمهوری تاجیکستان برای دیدار دوجانبه به جمهوری اسلامی ایران سفر کرده است.

مقابلاً رؤسای جمهوری ایران چندبار دیدار رسمی دوجانبه از تاجیکستان داشته‌اند. تا کنون بیش از ۱۵۰ سند همکاری در زمینه‌های مختلف بین دو کشور به امضاء رسیده است (عکس شماره ۴۵).

از ژوئن سال ۲۰۰۸ تاکنون بیش از ۴۰ هیئت سیاسی، فرهنگی و اقتصادی و رؤسای شرکت‌های دولتی و نیمه‌خصوصی از کشورمان به تاجیکستان سفر کرده‌اند.

ارزش‌یابی مدارک تحصیلی

مدارک تحصیلی دانش‌آموختگان ایرانی در تاجیکستان تا قبل از اول ژانویه ۲۰۰۹ چنین است:

ماده ۱: در این مجموعه، واژه‌ها و عبارات زیر به جای مفاهیم مشروح مربوط به کار می‌روند:

۱-۱- وزارت: وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

۱-۲- اداره کل: اداره کل امور دانش‌آموختگان وزارت.

۱-۳- مؤسسه: هر یک از دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی و پژوهشی خارج از کشور.

۱-۴- ارزش‌یابی: تعیین ارزش علمی مدارک تحصیلی صادره از مؤسسات خارجی به مأخذ یکی از مقاطع رسمی مورد تأیید وزارت متبوع.

۱-۵- اعتبارسنجی: تعیین اعتبار علمی مؤسسات خارجی.

۱-۶- طول تحصیل: زمان متعارف برای تکمیل دوره‌های کاردانی، کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری که به ترتیب دو، چهار، دو و سه سال در نظر گرفته می‌شود.

۱-۷- تحصیلات حضوری: تحصیلاتی که برای انجام آن، مدت حضور دانشجو در محل تحصیل (به استناد گذرنامه) بیش از دو سوم طول تحصیل باشد.

نکاتی برای اقامت در شهر دوشنبه • ۱۳۷

۸-۱- تحصیلات نیمه‌حضوری: تحصیلاتی که برای انجام آن، مدت حضور دانشجو در محل تحصیل (به استناد گذرنامه) بین یک سوم الی دو سوم طول تحصیل باشد.

۹-۱- تحصیلات غیرحضوری:

الف: تحصیلات مکاتبه‌ای ۱- از راه دور، ۲- مجازی، ۳- الکترونیکی، ۴- مبتنی بر اینترنت ۵- مانند آن‌ها.

ب: تحصیلات با مدت اقامت دانشجویی کمتر از یک سوم طول تحصیل.

انجمن اسلامی دانشجویان ایرانی مقیم تاجیکستان

یکی از نهادهای ایرانی در تاجیکستان، انجمن اسلامی دانشجویان است که در سال ۱۳۸۷ تأسیس شد. عمده فعالیت‌های آن ارائه خدمات علمی، فرهنگی، مذهبی، سیاسی و اجتماعی به ایرانیان به ویژه دانشجویان مقیم تاجیکستان است.

مراکز آموزش عالی

تعداد ۱۶ دانشگاه و مرکز آموزش عالی دولتی در شهر دوشنبه و چهار مرکز در این استان دایر می‌باشد. همچنین تعداد هفت مرکز آموزش عالی غیرانتفاعی در شهر دوشنبه و پنج واحد نیز در استان سغد مشغول فعالیت هستند. در مجموع تعداد دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی در این کشور ۳۲ مرکز می‌باشد.

سال تحصیلی ۲۰۰۸-۲۰۰۷ در تاجیکستان ۳۹۱۰ مدرسه تحصیلات همگانی فعالیت می‌کرد. از این تعداد ۷۶ مدرسه تحصیلات متوسطه و ۵۵ مدرسه مکتب خصوصی بود. تعداد عمومی دانش‌آموزان ۱/۶۸۱/۹۸۹ نفر بود که ۷۳/۷٪ آن‌ها به زبان تاجیک، ۲۲/۵٪، به زبان ازبکی، ۲/۲٪ به زبان روسی، ۶٪ به زبان قرقیزی، ۲٪ به زبان ترکمنی و ۰/۰۴٪ به زبان انگلیسی تحصیل می‌کردند. در ۵۰ مدرسه متوسطه فنی‌حرفه‌ای ۴۰۷۰۰۰ دانش‌آموز مشغول

فعالیت بودند. ۲۸ دانشگاه عالی وجود داشت که در آن‌ها ۱۲۳ هزار دانشجو تحصیل می‌کردند. ۴۲۶ نفر از دانشجویان تاجیک در سال تحصیل ۲۰۰۹-۲۰۰۸ در دانشگاه‌های عالی کشورهای خارجی تحصیل می‌کردند.

نظام آموزشی^۱

تحصیلات پیش از دانشگاه

آموزش ابتدایی عمومی در کشور تاجیکستان از هفت سالگی آغاز می‌شود و به مدت چهار سال ادامه دارد. سپس دانش‌آموزان دوره پنج ساله آموزش، پایه عمومی حرفی را طی می‌کنند. سرانجام وارد دوره دو ساله آموزش متوسطه عمومی یا حرفی می‌شوند. از این رو طول تحصیلات پیش از دانشگاه در این کشور یازده تا دوازده سال می‌باشد.

تحصیلات دانشگاهی

مراکز آموزش عالی در کشور تاجیکستان به چهار دسته شامل دانشگاه‌های دولتی، مراکز کارآموزی تخصصی، کالج دولتی و مؤسسات آموزش عالی خصوصی تقسیم می‌شوند.

مراکز آموزش دولتی شامل دانشگاه، دانشگاه‌های صنعتی، مؤسسات کشاورزی، مؤسسات حقوقی، مؤسسات و مراکز پزشکی، تربیت‌معلم و غیره می‌باشند.

پذیرش دانشجویان در دانشگاه به وسیله کمیته دولتی مربوطه انجام می‌شود. متقاضیان ورود به دانشگاه، مدرک دیپلم دبیرستان باید داشته باشند و در امتحان ورودی قبول شوند. امتیاز به دست آمده در امتحان ورودی نیز در پذیرش دانشجویان نقش عمده دارد. تحصیلات رایگان دانشگاهی فقط شامل افرادی می‌شود که حد نصاب لازم را در امتحان ورودی دانشگاه مربوط کسب

۱- نظام آموزشی فوق شامل کشورهای فدراسیون روسیه، بلاروس، اوکراین، ارمنستان، آذربایجان، تاجیکستان، قرقیزستان، قزاقستان، گرجستان، ازبکستان و ترکمنستان می‌باشد.

کرده باشند. تصمیم‌گیری برای پذیرش دانشجویان خارجی، به عهدهٔ مراکز آموزش عالی است. دانشجوی خارجی یک سال دورهٔ پیش دانشگاهی را که اصولاً بر فراگیری زبان کشور محل تحصیل و دروس عمومی و علمی پیش‌نیاز تکیه دارد طی می‌کند. وی ملزم به پرداخت شهریه برای تحصیل می‌باشد.

دورهٔ تحصیلی

۱. **Bakalavr**: شامل سه و نیم تا چهار سال تحصیل است. دانشجویان در این دوره، آموزش پایه را در رشتهٔ علوم فنی-مهندسی، علوم انسانی و هنر می‌گذرانند و مهارت حرفه‌ای کسب می‌کنند. در کنار آن، دورهٔ تخصصی نیز وجود دارد. در پایان تحصیل مدرک دیپلم تخصصی ارائه می‌شود. زمان تدریس بر حسب ساعت می‌باشد. سال تحصیلی در اغلب دانشگاه‌ها شامل دو نیم سال ۱۶-۱۷ هفته‌ای است.

۲. **Magister/Diploma**: شامل پنج تا شش سال تحصیلی است.

این دوره نیز با شرط داشتن مدرک کارشناسی برگزار می‌شود. این دوره شامل مجموعه‌ای از دروس تعیین شده و همراه با ارائهٔ پایان‌نامهٔ تحصیلی است. ۳. **Ph.D**: شامل سه تا چهار سال تحصیلی است.

برای ورود به این دوره مدرک کارشناسی‌ارشد لازم است. این دوره، پژوهشی و آموزشی است و در پایان دانشجویان رسالهٔ پژوهشی دفاع می‌کند.

نحوهٔ ارزش‌یابی مدارک تحصیلی

۱. مدارک **Bakalavr** صادره از دانشگاه‌های معرفی شده، با حداقل چهار سال تحصیلی به شرط دارا بودن دیپلم ۱۲ سالهٔ دبیرستان یا پیش‌دانشگاهی، پس از بررسی علمی معادل مدرک «کارشناسی» است. این بررسی علمی شامل آزمون کتبی یا مصاحبهٔ علمی است. همچنین پس از احراز تسلط متقاضی تحصیل در کشور خارجی (شامل قابلیت گفتاری و نوشتاری به زبان رسمی تحصیل، نیز زبان رسمی کشور محل تحصیل)، مدرک ارائه می‌شود.

تبصره: مدارک تحصیلات نیمه‌حضوری و غیرحضوری در مقطع کارشناسی صادره از دانشگاه‌های کشورهای مستقل مشترک‌المنافع و آسیای میانه (چنانچه تاریخ شروع به تحصیل بعد از اول نوامبر ۲۰۰۸ باشد) «غیر قابل ارزش‌یابی» خواهد بود. (هم‌چنین حضور متقاضی (به استناد گذرنامه) در تاریخ مورد اشاره و گواهی شروع به تحصیل نموده با استناد گذرنامه، پس از اول نوامبر ۲۰۰۸ در کشور محل تحصیل حضور یافتند، تعداد واحدهای لازم جهت اخذ آزمون توسط کمیسیون تعیین می‌گردد).

۲. مدارک *magister/specialist diploma* صادره از دانشگاه‌های معرفی شده با توجه به دوره تحصیلی قبل از دانشگاه و محتوای دروس دانشگاهی، با حداقل پنج سال تحصیل و به شرط دارا بودن دیپلم ۱۲ ساله دبیرستان یا پیش‌دانشگاهی، مدرک کارشناسی معتبر با حداقل یک الی دو سال تحصیل معادل مدرک کارشناسی ارشد است. پس از بررسی علمی که شامل آزمون کتبی یا مصاحبه علمی است و بررسی تسلط متقاضی به زبان تحصیل در کشور خارجی (شامل قابلیت‌های گفتاری و نوشتاری به زبان پایان‌نامه، نیز زبان رسمی کشور محل تحصیل) مدرک ارائه می‌شود. در صورتی که مدارک مقاطع *Bakalavr* و *Magister* (یا *specialist diploma*) از دانشگاه‌های این حوزه جداگانه ارائه می‌شود، اخذ آزمون از هر مقطع به طور مستقل الزامی است. در مورد مدارک کارشناسی ارشد پیوسته نیز اخذ آزمون از هر دو مقطع کارشناس و کارشناسی ارشد الزامی است. اگر متقاضی با ارائه تقاضای کتبی، خواستار ارزش‌یابی مدرک *Magister* (یا *specialist diploma*) خود به مأخذ «کارشناس» باشد، آزمون در سطح کارشناسی به عمل خواهد آمد. در چنین حالتی، متقاضی بعداً تقاضایی برای بررسی مدارک خود در سطح کارشناسی نمی‌تواند ارائه نماید.

۳. مدارک *Ph.D*: صادره از دانشگاه‌های کشورهای مستقل‌المنافع و آسیای میانه است. شروع تحصیل دوره مربوط به آن بعد از اول نوامبر ۲۰۰۸ باید باشد

و حداقل دو مقاله کامل در نشریات معتبر علمی-پژوهشی، در کشوری غیر از کشورهای مستقل مشترک‌المنافع و آسیایی میانه باید منتشر شود.^۱ حداقل یکی از مجله‌ها نمایه بین‌المللی باید داشته باشد. پس از احراز تسلط متقاضی ارزش‌یابی مدارک تحصیلی خارجی به زبان تحصیل در کشور خارجی (شامل قابلیت‌های گفتاری و نوشتاری به زبان رساله، نیز زبان رسمی کشور محل تحصیل)، با رعایت سایر ضوابط و مقررات قابل بررسی و ارزش‌یابی است. ضمناً رساله دکتری باید توسط شخص متقاضی (نه از طریق مترجم) نگاشته و ارائه شده باشد.

تبصره: هر مقاله دارای شرایط ذیل باید باشد:

- در زمان تشکیل پرونده ارزش‌یابی به چاپ رسیده باشد (مقالات ارائه شده در کنفرانس- هر چند که نمایه بین‌المللی داشته باشند- پذیرفته نمی‌شود)

- دانش‌آموخته، مؤلف اصلی آن باشد.

- موضوع آن در راستای رساله دکتری باشد.

- مقالات توسط حداقل دو عضو هیئت علمی متخصص در رشته مربوط بررسی و تألیف آن به وسیله متقاضی احراز شده باشد.

تبصره: مدارک تحصیلات غیرحضوری در مقطع دکتری (چنانچه تاریخ شروع به تحصیل بعد از نوامبر ۲۰۰۸ باشد) «غیر قابل ارزش‌یابی» خواهد بود. همچنین حضور متقاضی (به استناد گذرنامه) در تاریخ مورد اشاره در گواهی شروع به تحصیل صادره از دانشگاه محل تحصیل الزامی می‌باشد. در خصوص

۱- چاپ مقاله در نشریات علمی- پژوهشی دارای نمایه (Index) بین‌المللی و ضریب تاثیر (Impact factor) منتشره در کشوری فدراسیون روسیه، جمهوری بلاروس، جمهوری اوکراین، لهستان، رومانی، بلغارستان، جمهوری چک، اسلواکی، اسلونی، لتونی و لیتوانی، مشروط به این که متقاضی، دانش‌آموخته منتشره کننده نشریه نباشد نیز بلامانع است.

آن دسته از متقاضیان ادامه تحصیل در مقطع دکتری که به صورت غیرحضوری اقدام به اخذ گواهی شروع به تحصیل نموده و به استناد گذرنامه، پس از اول نوامبر ۲۰۰۸ در کشور محل تحصیل حضور یافتند، علاوه بر لزوم انتشار حداقل یک مقاله برگرفته از رساله دکتری در نشریات علمی-پژوهشی و حرفه‌ای شرکت در آزمون جامع یا برگزاری جلسه دفاعیه الزامی است.

تبصره: اگر تاریخ شروع به تحصیل قبل از نوامبر ۲۰۰۸ باشد، ارزش‌یابی مدارک تحصیلی صادره از دانشگاه یا حوزه یادشده در مقطع دکتری منوط به ارائه حداقل یک مقاله کامل علمی برگرفته از رساله دکتر در نشریات علمی - پژوهشی است. این مقاله در کشوری غیر از کشور مستقل مشترک‌المنافع و آسیای میانه و در مجله‌ای دارای نمایه بین‌المللی با رعایت شرایط مندرج در تبصره باید منتشر شود.

تبصره: دانشجویان بورسیه وزارت علوم، تحقیقات و فناوری ملزم به ارائه مقاله موضوع بند ۳ نیستند. چراکه در گزینش علمی مربوط قبول شده و در طول تحصیل تحت نظارت علمی اداره بورس و اعزام و نماینده علمی وزارت متبوع بودند.

منظور از نظارت علمی، ارائه گزارش منظم پیشرفت علمی شش‌ماهه به نماینده علمی وزارت علوم مستقر در سفارت جمهوری اسلامی ایران در مسکو (شش گزارش در طول دوره تحصیل دکترا) و تأیید مشاور علمی مستقر در اداره کل بورس و اعزام است.

تبصره: مدارک موضوع بندهای یک، دو و سه صادره از دانشگاه‌هایی که نامشان در فهرست ذیل آورده نشده است نیز بر اساس معیار مذکور در همان بند بررسی و ارزش‌یابی می‌شوند. به شرط آن که تاریخ اتمام تحصیلات قبل از ژانویه ۲۰۰۲ باشد.

معرفی دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی تاجیکستان

معرفی دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی تاجیکستان مورد تأیید وزارت علوم، تحقیقات و فناوری ایران عبارتند از:

۱- دانشگاه ملی تاجیکستان

(Tajik State National University)

۲- دانشگاه دولتی علوم آموزشی تاجیکستان

(Tahik State Pedagogical University)

۳- دانشگاه دولتی کشاورزی تاجیکستان^۱

(Tajik State Agricultural University)

۴- آکادمی علوم تاجیکستان^۲

(Tajik State Academy Of Sciences)

۵- دانشگاه دولتی خویاند^۳

(Khujand State University B Gafurov)

۶- آکادمی علوم آموزشی تاجیکستان^۴

(Tajikistan Academy Of Pedagogical Aciences)

۷- مؤسسه تربیت بدنی تاجیکستان

(Tajik Physical Training Institute)

۸- دانشگاه فناوری تاجیکستان

(Tajik Technical University)(M.S.Osimi)

۹- دانشگاه دولتی بازرگانی تاجیکستان^۵

(Tajik State University Of Commerce)

۱- ردیف ۱-۳ در کلیه مقطع تحصیلی

۲- صرفاً در مقطع دکترا

۳- در کلیه مقطع تحصیلی صرفاً رشته شرق‌شناسی، در سایر رشته‌ها صرفاً تا سطح کارشناسی ارشد

۴- صرفاً در مقطع دکترا و ۵- ردیف ۵ و ۶ صرفاً تا سطح کارشناسی ارشد

۱۰- دانشگاه تاجیکستان - روسیه ۱

(Russian-Tajik(Slavonic)University)

۱۱- موسسه دولتی زبان تاجیکستان ۲

(Tajik State Institute Of Languages)

جدول چگونگی ارزشیابی مدارک تحصیلی دانشگاهی تاجیکستان

مدارک	شرایط	ارزشیابی
Bkalavr(bachelor)	چهار سال تحصیل در مؤسسات معتبر، داشتن دیپلم ۱۲ ساله (دبیرستان یا پیش دانشگاهی)	موفقیت در آزمون علمی ۲، کارشناسی
Specialist Diploma / Magister(Master)	۶-۵ سال تحصیل پیوسته در مؤسسات معتبر، داشتن دیپلم ۱۲ ساله (دبیرستان یا پیش دانشگاهی) ۲-۱ سال تحصیل در مؤسسات معتبر و داشتن مدرک کارشناسی معتبر	موفقیت در آزمون علمی ۳، «کارشناسی ارشد»
Kandidar Nauk(Ph.D.)	حداقل سه سال تحصیل در مؤسسات معتبر و داشتن کارشناسی ارشد معتبر	شروع بعد از اول نوامبر ۲۰۰۸، انتشار دو مقاله از رساله دکتری در نشریات معتبر علمی-پژوهشی غیر از کشورهای غیر از کشورهای مشترک المنافع و آسیای میانه دارای نمایه (Index) بین المللی، موفقیت در آزمون علمی ۴، دکتری

۱- صرفاً تا سطح کارشناسی ارشد در علوم انسانی

۲- صرفاً تا سطح کارشناسی

۱- دورهٔ پیش‌دانشگاهی و آمادگی زبان جزو سنوات تحصیل محسوب نمی‌شود.
۲- آزمون علمی از برخی دروس اصلی و تخصصی رشتهٔ مربوط در سطح «کارشناسی» به عمل می‌آید.

۳- آزمون علمی از برخی دروس اصلی و تخصصی رشتهٔ مربوط در سطح «کارشناسی ارشد» به عمل می‌آید. در صورتی که مدارک مقطع Bakalavr و Magister یا (Specialist Diploma) از دانشگاه حوزهٔ یاد شده جداگانه ارائه شود، اخذ آزمون از هر مقطع به‌طور مستقل الزامی است. در صورتی که مدارک مقاطع یاد شده یک‌جا ارائه شود؛ اخذ آزمون از Magister یا (Specialist Diploma) کافی است. همچنین اگر متقاضی با ارائهٔ تقاضای کتبی، خواستار ارزش‌یابی Magister یا (Specialist Diploma) خود به‌ماخذ «کارشناسی» باشد، آزمون در سطح کارشناسی به عمل خواهد آمد.

مدارک تحصیلات نیمه‌حضوری و غیرحضوری در مقاطع کارشناسی و کارشناسی ارشد صادره از دانشگاه‌های کشورهای مستقل‌المنافع و آسیای میانه (اگر تاریخ شروع به تحصیل بعد از نوامبر ۲۰۰۸ باشد) «غیرحضوری ارزش‌یابی» خواهد شد. همچنین مدارک تحصیلات غیرحضوری مقاطع دکترا (اگر تاریخ شروع به تحصیل بعد از نوامبر ۲۰۰۸ باشد) «غیر ارزش‌یابی» خواهد بود.

دانشگاه‌های مورد قبول ایران همگی در شهر دوشنبه پایتخت این کشور قرار دارند و از شرایط علمی و تحصیلی خوبی برخوردارند. دانشگاه‌های مورد قبول ایران عبارتند از:

۱- دانشگاه دولتی تاجیکستان^۱

این دانشگاه در سال ۱۹۴۷ در شهر دوشنبه پایتخت تاجیکستان تأسیس گردید. دانشگاه دولتی جمهوری تاجیکستان با دانشگاه‌های دولتی مسکو،

کلگین فورت اتریش، مانتون آمریکا و دانشگاه قبرس رابطه دو جانبه دارد. ساختمان‌های این دانشگاه در نقاط مختلف شهر دوشنبه واقع شده‌اند. ساختمان اصلی در خیابان رودکی، قسمتی دیگر در نزدیکی بازار سبز و قسمتی در جزیره واقع است.

دانشکده‌ها

در حال حاضر این دانشگاه از ۱۴ دانشکده تشکیل شده است: مکانیک، ریاضی، بیولوژی، شیمی، معدن، تاریخ، حقوق، زمین‌شناسی، شرق‌شناسی، روزنامه‌نگاری، اقتصاد و مدیریت، دارایی و اقتصاد، الکترونیک اقتصادی، فلسفه.

اعتبار مدرک

در تمام مقاطع لیسانس، کارشناسی‌ارشد و دکترا مورد تأیید وزارت علوم، تحقیقات و فناوری جمهوری اسلامی می‌باشد.

۲- دانشگاه دولتی کشاورزی تاجیکستان

این دانشگاه از جمله نخستین مراکز آموزشی آسیای میانه است. در سال ۱۹۳۱ تأسیس شد و اکنون ۲۱ رشته در مقطع کارشناسی، تخصصی و کارشناسی ارشد دارد. بر اساس آمار سال ۲۰۰۱ این دانشگاه هر ساله تعداد ۶۰۰ نفر فارغ‌التحصیل دارد. این دانشگاه با مؤسسات علمی و تحقیقاتی کشورهای مستقل مشترک‌المنافع، نیز با آمریکا، ایران، ژاپن، هندوستان، افغانستان، لهستان، آلمان، انگلستان و هلند روابط علمی و تحقیقاتی دارد. این دانشگاه نیز فضایی مناسب در اوایل خیابان رودکی در محله‌ای به نام ودّنه ساز دارد.

دانشکده‌ها

در حال حاضر این دانشگاه از ۱۲ دانشکده زیر تشکیل شده است: مهندسی کشاورزی، باغداری و بیوتکنولوژی، تجارت کشاورزی، زراعت و کشاورزی، مهندسی دام، دام‌پزشکی، اقتصاد، آبیاری، مکانیزه کردن کشاورزی، دانشجویان خارجی، دانشکده غیر حضوری، دانشکده تحصیلات تکمیلی.

اعتبار مدرک

در تمامی مقاطع کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکترا مورد تأیید وزارت علوم، تحقیقات و فناوری جمهوری اسلامی ایران است.

وبسایت

برای کسب اطلاعات بیشتر به وب سایت رسمی این دانشکده می‌توانید

مراجعه نمایید: www.tahagroun.tj

۳- آکادمی علوم تاجیکستان

این آکادمی عمده‌ترین مرکز و عالی‌ترین مرجع علمی جمهوری تاجیکستان محسوب می‌گردد. دانشمندان معروف کشور در مؤسسه‌ها و شعبه‌های این آکادمی فعالیت دارند. آکادمی علوم جمهوری از اعضای پیوسته و وابسته تشکیل می‌شود. اکنون پژوهشی عمده در رشته علوم مختلف طبیعی و جامعه‌شناسی، هم‌چنین تنظیم و تطبیق مطالعات علمی در قلمرو جمهوری از جمله وظایف آن می‌باشد.

آکادمی علوم تاجیکستان در سال ۱۹۵۱ به عنوان شعبه تاجیکستانی آکادمی علوم اتحاد جماهیر شوروی سابق تأسیس گردید. پژوهش و مطالعات آکادمی در دهه ۵۰ عمدتاً به رشته نجوم، زلزله‌شناسی، زمین‌شناسی، شیمی، زیست‌شناسی و سلسله مسائل علوم جامعه‌شناسی اختصاص داشت. در دهه ۶۰ تحقیقات علمی در رشته ریاضیات، فیزیک عملی و نظری، مسائل نفت و ترکیبات طبیعی شیمی، فیزیولوژی و بیولوژی نباتات، اقتصاد، تاریخ و فلسفه، خاورشناسی نیز ابعاد گسترده‌ای پیدا نمود.

آکادمی علوم، مستقیماً تابع هیئت وزیران جمهوری تاجیکستان است و ارگان عالی آن، جلسه عمومی شامل اعضای پیوسته و وابسته آکادمی محسوب می‌گردند. این آکادمی در خیابان رودکی، نزدیکی میدان آپراباله و دانشگاه ملی

مستقر است. آکادمی علوم تاجیکستان هم اکنون سه شعبه و جمعاً ۱۹ پژوهشگاه دارد:

۱- شعبه علوم فیزیک، ریاضیات، زمین شناسی و شیمی

۲- شعبه علوم پزشکی اجتماعی

۳- شعبه علوم اجتماعی

۴- دانشگاه دولتی آموزگاری تاجیکستان

دانشگاه دولتی آموزگاری صدرالدین عینی تاجیکستان ۱۸ ژانویه ۱۹۳۱ با نام انستیتوی عالی اگروپداگوگی (کشاورزی و آموزگاری) شروع به کار کرد و در سال ۱۹۹۲ به اکراین ت.گ.شفچنکو تغییر یافت. با استقلال تاجیکستان نام دانشگاه در سال ۱۹۹۲ به نام دانشگاه دولتی آموزگاری قندل جورهاف تغییر یافت. در سال ۲۰۰۷ به نام کنونی تبدیل شد.

این دانشگاه در خیابان رودکی، اصلی‌ترین خیابان دوشنبه قرار دارد. دانشگاه دارای یازده دانشکده: فیلولوژی، تاریخ، آموزگاری، ریاضی، جغرافیا، فیزیک، بیولوژی، شیمی، تکنولوژی و صاحب‌کاری، زبان خارجی (انگلیسی، فرانسه و آلمانی)، زبان و ادبیات روس می‌باشد. در بیش از ۳۳ رشته متخصص تربیت می‌کند. در این دانشگاه شعبه دکترا و فوق دکترا نیز فعالیت دارد. روی هم رفته بیش از ۵۰۰ استاد مشغول به تعلیم و تربیت دانشجویان هستند که از این میان ۱۵۰ استاد دکترا و نامزد علم فعالیت دارند.

این دانشگاه یکی از مهم‌ترین مراکز علمی برای تعلیم و تربیت مدرسان بلندپایه در تاجیکستان به حساب می‌رود و تحصیل به سه زبان تاجیکی، روسی و ازبکی صورت می‌گیرد. در این دانشگاه یک مرکز زبان روسی و مرکز آموزش و فراگیری معلمان زبان انگلیسی وجود دارد که هر کدام به ترتیب با همکاری سفارت روسیه و بریتانیا در این دانشگاه راه‌اندازی شده است. نیز در این

دانشگاه اتاق ایران و تاجیک به همت سفارت جمهوری اسلامی برای گسترش ارتباطات به وجود آمده است که تعدادی کتاب، تجهیزات کامپیوتری و... دارد.

امکانات دانشگاه

دانشگاه کتابخانه‌ای با گنجینه‌ای مفید از کتاب‌های خطی و نادر دارد. از این بین ۵۲ کتاب خطی به زبان عربی، ترکی و هندی، دست‌خط‌هایی از آثار میرزا عبدالقادر بیدل، جامی، کمال خجندی، سعدی، حافظ شیرازی و جلال‌الدین رومی را می‌توان نام برد.

دانشگاه دارای چاپ‌خانه هم‌چنین مجله علمی (پیام دانشگاه) و روزنامه (آموزگار جوان) می‌باشد، خوابگاهی در نزدیکی دانشگاه است که تقریباً از لحاظ امکانات برای اقامت دانشجویان خارجی و داخلی مناسب است.

اعتبار مدرک

در تمامی مقاطع کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکترا مورد تأیید وزارت علوم، تحقیقات و فناوری جمهوری اسلامی ایران می‌باشد.

۵- دانشگاه دولتی تجارت تاجیکستان

دانشگاه دولتی تاجیکستان در ساختار تعلیمات، عالی‌ترین دانشگاهی است که متخصصانی در زمینه حسابداری، دارایی، اقتصاد، مدیریت فروش و صنایع غذایی، اقتصاد جنبی، روابط تجاری اقتصاد بین‌المللی، بازاریابی در بازار بین‌المللی و خدمات، امور گمرکی، تکنولوژی محصولات غذایی و ساختار اطلاعاتی در اقتصاد، فارغ‌التحصیل دارد.

دانشکده

اقتصاد و مدیریت

اقتصاد جنبی و حقوق

تجارت و گمرک

تحصیلات غیر حضوری

سطح فعالیت

دانشگاه تجارت با انستیتوی اقتصاد، مدیریت و امور اقتصادی قزاقستان، دانشگاه اقتصادی قزاقستان، دانشگاه بین‌المللی تجارت آلماتی، دانشگاه دولتی تجارت مسکو، آکادمی اقتصادی مسکو، دانشگاه تعاون مصرف ناواسبیرسک و دانشگاه اتحاد حسابداران و بازرسی حرفه‌ای آسیای مرکزی همکاری نزدیک دارد.

اعتبار مدرک

در تمامی مقاطع کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکترا مورد تأیید وزارت علوم، تحقیقات و فناوری جمهوری اسلامی ایران است.

۶- دانشگاه فنی دولتی تاجیکستان

در دانشگاه فنی تاجیکستان شش دانشکده انرژی، مکانیک و تکنولوژی، مدیریت، مهندسی و تجارت، حمل و نقل و راه‌سازی، ساختمان و معماری و تکنولوژی شیمی فلزات فعالیت دارد. دانشگاه تکنیکی جمهوری اسلامی تاجیکستان با دانشگاه‌های دولتی فنی تاشکند، دانشگاه الکترونیک مخابرات تاشکند، دانشکده اتومبیل و راه‌سازی تاشکند، دانشکده ساختمان و معماری تاشکند، دانشکده تکنولوژی صنایع سبک بخارا، دانشکده برق مسکو، دانشگاه زمین‌شناسی مسکو، دانشگاه امور ساختمان مسکو، دانشگاه دولتی ولادیمیر، دانشکده اتومبیل و راه‌سازی سیبی (آمسک)، دانشکده حمل و نقل اوکراین و کالج عالی تکنولوژی اینچان (کره جنوبی) رابطه و همکاری دارد.

سطح فعالیت

این دانشگاه با اتحادیه مدارس عالی فن کشوری عضو CIS، اتحادیه مدارس عالی ساختمانی کشوری عضو CIS، اتحادیه مدارس عالی فنی اورال، سیبری و آسیای مرکزی و اتحادیه مدارس عالی معماری کشوری عضو CIS همکاری

می‌کند. نیز دانشگاه فنی تاجیکستان عضو اتحادیه دانشگاهی سیستم یونسکو می‌باشد.

۷- دانشگاه اسلونی

دانشگاه روسیه و تاجیکستان در سال ۱۹۹۶ طبق قرارداد حکومتی تاجیکستان و فدراسیون روسیه تأسیس شد. هدف از تشکیل این دانشگاه پشتیبانی از ساکنان روسی تاجیکستان و ایجاد شرایط لازم برای تحصیلات آنان می‌باشد. تحصیل در این دانشگاه طبق استاندارد و برنامه آموزشی روسیه صورت می‌گیرد و کلاس درس به زبان روسی برگزار می‌شود.

این دانشگاه در خیابان تُرسون‌زاده تقریباً در نزدیکی سفارت جمهوری اسلامی ایران در تاجیکستان می‌باشد.

دانشکده‌ها و رشته‌های این دانشگاه را در زیر معرفی می‌کنیم:

دانشکده زبان

زبان و ادبیات روس، زبان آلمانی، انگلیسی، چینی و روزنامه‌نگاری

دانشکده اقتصاد

مدیریت، دارایی و وام، سیستم اطلاعات اقتصادی

دانشکده تاریخ و روابط بین‌المللی

تاریخ، فرهنگ‌شناسی، روابط بین‌الملل

دانشکده حقوق

هم‌چنین بخش آمادگی، پیش‌دانشگاهی و دو سال آخر دبیرستان در این دانشگاه وجود دارد. در تمام رشته‌های تخصصی، زبان فارسی تاجیکی به عنوان واحد درسی غیر تخصصی تدریس می‌شود. در دانشگاه مذکور به آموزش زبان فارسی تاجیکی خیلی توجه می‌شود. همه ساله قبل از نوروز یک هفته به نام

هفته زبان تاجیکی نام‌گذاری شده و همایش‌های باشکوهی به مناسبت جشن نوروز و بزرگداشت شعرای ایرانی برگزار می‌گردد.

اعتبار مدرک

در تمامی مقاطع کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکترا مورد تأیید وزارت علوم، تحقیقات و فناوری جمهوری اسلامی ایران می‌باشد.

اطلاعات تکمیلی

مدارک لازم برای اخذ روادید دانشجویی

- ۱- اصل و کپی پاسپورت از تمام صفحات
- ۲- اصل نامه پذیرش از دانشگاه
- ۳- آخرین وضعیت تحصیلی
- ۴- دو قطعه عکس
- ۵- مبلغی برای صدور روادید دانشجویی.

مدارک مورد نیاز ثبت نام دوره دکترا

- ۱- ترجمه روسی دانش‌نامه کارشناسی و کارشناسی ارشد
- ۲- ترجمه روسی ریز نمرات کارشناسی و کارشناسی ارشد
- ۳- ترجمه روسی صفحه اول شناسنامه
- ۴- ترجمه روسی صفحه اول گذرنامه
- ۵- ترجمه روسی گواهی تأیید دوره کارشناسی (گواهی تأیید دانشگاه محل تحصیل دوره کارشناسی باید از وزارت علوم دریافت شود)
- ۶- ترجمه روسی گواهی تأیید دانشگاه محل تحصیل دوره کارشناسی ارشد (گواهی تأیید دانشگاه محل تحصیل دوره کارشناسی ارشد باید از وزارت علوم دریافت شود)

- ۸- دریافت کارت تأیید مدارک از مؤسسهٔ وک در مسکو
۹- گرفتن شهادت‌نامه (فرمانی که وزیر معارف-وزیر علوم و تحقیقات - کشور تاجیکستان برای ثبت نام دانشجویان خارجی در دانشگاه‌های کشور تاجیکستان صادر می‌کند)

۱۰- تهیهٔ proposal (پیشنهادیهٔ رسالهٔ دکتری) متناسب با رشتهٔ تحصیلی.

مدارک مورد نیاز برای دریافت تأییدیهٔ وک

- ۱- ترجمهٔ روسی دانش‌نامهٔ کارشناسی و کارشناسی ارشد
۲- ترجمهٔ روسی ریز نمرات کارشناسی و کارشناسی ارشد
۳- ترجمهٔ روسی صفحهٔ اول شناسنامه
۴- ترجمهٔ روسی صفحهٔ اول گذرنامه
۵- ترجمهٔ روسی گواهی تأیید دانشگاه دورهٔ کارشناسی (گواهی تأیید دانشگاه محل تحصیل دورهٔ کارشناسی باید از وزارت علوم دریافت شود)
۶- ترجمهٔ روسی گواهی تأیید دانشگاه محل تحصیل دورهٔ کارشناسی ارشد (گواهی تأیید دانشگاه محل تحصیل دورهٔ کارشناسی ارشد باید از وزارت علوم دریافت شود).

چگونگی گرفتن شهادت‌نامه

- ۱- متقاضی ابتدا مدارک ترجمه شده (بهتر است سه نسخه از مدارک ترجمه شده) را به کنسولگری سفارت ایران برده، مهر می‌کند. اصل مدارک تحصیلی برای مطابقت لازم است.
۲- مدارک را به هتل تاجیکستان (نزدیک میدان سامانی) برده و مهر می‌کند.
۳- مدارک مهر شدهٔ سفارت را به ناتاریوس (ناتاریوس در واقع نوعی بسته بندی مدارک است) باید برد. محل ناتاریوس نزدیک سفارت ایران است.

۴- مدارک را به ساختمان مجاور وزارت معارف - بعد از بازار شاه منصور- می برد. مدارک را همراه با عریضه‌ای (در خواست برای انجام کار مورد نظر به دبیرخانه اداره عمومی وزارت معارف) تحویل می‌دهد و یک شماره ثبت دریافت می‌کند.

۵- بعد از مدتی به ساختمان ذکر شده در بند ۳ رفته، با ارائه شماره ثبت مراحل پیشرفت کار را پیگیری می‌کند. با آمدن مدارک، از دبیرخانه وزارت معارف، درخواست می‌کند که فرمان صادر شود، با صادر شدن فرمان بعد از مدتی شهادت نامه ارائه می‌شود.

۶- همه مراحل حدود ۱۰ روز کاری طول می‌کشد و هزینه‌ای بالغ بر ۴۵۰ سامانی دارد.

چگونگی ثبت نام

۱- متقاضی در عریضه‌ای تمایل به تحصیل در رشته و مقطع مورد نظر را اعلام می‌کند.

۲- مسئول روابط بین‌الملل، وی را به مدیر گروه رشته مربوطه ارجاع می‌دهد.

۳- مدیر گروه متناسب با Proposal استاد راهنما معرفی می‌کند.

۴- با مراجعه به استاد راهنما موضوع رساله تأیید و در شورای عالمان (استادان) تأیید نهایی می‌شود. در برخی رشته‌ها برای Proposal جلسه دفاع برگزار می‌شود.

۵- کپی شهادت‌نامه، عریضه، تأییدیه استاد راهنما درباره موضوع، شش قطعه عکس، نتیجه آزمایش ایدز، رزومه‌ای یک صفحه‌ای (شامل شرح حال، سوابق تحصیلی، آزمایشی و پژوهشی) و یک پوشه را به مسئول روابط بین‌الملل می‌دهد تا پرونده تشکیل و قرارداد منعقد شود.

۶- پس از انعقاد قرار داد شهریه پرداخت می‌شود.

۷- مناسب است پس از ثبت نام گواهی اشتغال به تحصیل را نیز از مسئول روابط بین‌الملل دریافت کند.

نکته: برای کاهش هزینه و وقت، مناسب است کسانی که هنگام سفر به تاجیکستان شهادت‌نامه خود را دریافت نکرده اند، هر دو مرحله دریافت شهادت‌نامه و ثبت نام در دانشگاه را با هم طی کنند.

چگونگی برگزاری امتحانات

در دانشگاه‌های تاجیکستان سه درس فلسفه، زبان و یکی از درس‌های تخصصی (متناسب با رشته تحصیلی) را همه باید بگذرانند.

۱- **امتحان فلسفه:** درس فلسفه شامل مجموعه سؤالاتی است که از کتاب‌های فلسفه، علم استخراج شده است. از میان مجموع سوالات، تعدادی انتخاب می‌شود و آزمون به صورت کتبی و شفاهی به زبان فارسی برگزار می‌شود. ممکن است سؤال‌های امتحان شفاهی از مجموعه سؤال ولی خارج از سؤال‌های انتخابی باشد. هم‌چنین متقاضی از میان موضوعات پیشنهادی گروه فلسفه موضوعی را انتخاب و تحقیق ارائه می‌دهد. تحقیق حدود ۲۵-۲۰ صفحه و شامل فهرست مطالب، چکیده، مقدمه و فهرست منابع است. در صفحه اول تحقیق مشخصات کامل متقاضی شامل نام، نام خانوادگی، دانشگاه محل تحصیل، سال ثبت نام، رشته تحصیلی و موضوع تحقیق درج می‌شود.

۲- **امتحان زبان:** امتحان Conversation, Listening, Speaking (شفاهی)، و ترجمه انگلیسی به فارسی به صورت کتبی برگزار می‌شود. هم‌چنین متنی مرتبط با رشته تحصیلی انتخاب و ترجمه می‌شود. ترجمه شامل فهرست مطلب، چکیده، مقدمه، فهرست منابع است. در صفحه اول تحقیق مشخصات کامل متقاضی شامل نام، نام خانوادگی، دانشگاه محل تحصیل، سال ثبت نام، رشته تحصیلی و موضوع تحقیق درج می‌شود.

۳- امتحان درس تخصصی: امتحان این درس از مجموعه دروس تخصصی رشته تحصیلی است.

چگونگی نوشتن مقاله

هر دانشجو هنگام دفاع از رساله دو مقاله از رساله خود باید استخراج و منتشر کند که بسته به نوع دانشگاه تعداد مقالات متفاوت است (به طور مثال دانشجویان دانشگاه دولتی ملی تاجیکستان سه مقاله باید ارائه کنند) و در مجله‌های علمی دانشگاه‌های تاجیکستان (نظیر پیام دانشگاه) چاپ کنند.

چگونگی نوشتن رساله دکتری

نحوه نوشتن رساله بسته به نوع رشته تحصیلی، روش تحقیق و استاد راهنما تغییر می‌کند؛ ولی عموماً شامل سه تا پنج باب است. در باب اول کلیات و جنبه‌های متدولوژی تحقیق (مقدمه) بیان می‌شود. در باب دوم، روند متغیرها و تجربه کشورها، در باب سوم نحوه ارزیابی و برآورد مدل و نتایج مدل و در باب چهارم جمع‌بندی و پیشنهادات ارائه می‌شود. مطلب هر باب به طور پیوسته نوشته می‌شود. در دسته‌بندی موضوعها تنها زمانی که نوع موضوع مورد بحث عوض می‌شود شماره گذاشته می‌شود. رساله باید در حدود ۲۰۰-۱۵۰ صفحه فارسی یا سیریلیک باشد.

چگونگی دفاع

در کل دوره تحصیل استاد راهنما دو دفترچه مشابه تکمیل می‌کند که روند تحصیلی دانشجو را گزارش می‌کند. به طور مثال امتحان‌های گذرانده شده، فصول نوشته شده در هر سال و... این دفترچه‌ها نزد معاونت دانشجویی نگهداری می‌شود و هنگام دفاع سیر مراحل که دانشجو گذرانده را نشان می‌دهد.

برای دفاع دو شورا برگزار می‌شود. ابتدا یک جلسه پیش‌دفاع (شورای اول) سپس دفاع نهایی در شورای عالی برگزار می‌شود. در صورتی که در جلسه دفاع

دو سوم اعضا به رساله رأی مثبت بدهند، رساله تایید می‌شود. در پایان دفاع از استاد راهنما تقریظ (نظر مثبت استاد راهنما نسبت به رساله) گرفته می‌شود.

نظام آموزشی

نظام آموزشی تاجیکان دو دورهٔ مدرسه و دانشگاه است:

مدارس

کودکان از شش سالگی به مدرسه می‌روند. دورهٔ ابتدایی از کلاس اول شروع می‌شود و چهار سال ادامه دارد. دورهٔ میانه (تقریباً برابر دورهٔ راهنمایی) کلاس‌های پنجم تا نهم و دورهٔ متوسطه کلاس‌های دهم و یازدهم است. در تاجیکستان به هر سال تحصیلی صنف می‌گویند؛ مثلاً صنف ده یعنی دانش‌آموز کلاس ده. تحصیل در دوره‌های ابتدایی تا مکتب میانه (متوسطه) صنف (سال) نهم اجباری است.

دروس دورهٔ ابتدایی: آموزشی، حروف الفبا، زبان تاجیکی، ورزش، محنت (تعلیم کسب‌آموزی)، ریاضی، ادبیات (خوانش) و موسیقی (سرود).

از صنف پنج تا ۱۱ درس‌های ریاضی، فیزیک، شیمی، زیست و زبان‌های تاجیکی، ادبیات تاجیک، زبان خارجی (انگلیسی، روسی و آلمانی) و از کلاس پنجم، هفته‌ای یک ساعت الفبای نیاکان (خط فارسی) و هفته‌ای یک ساعت درس نظامی، آموزش داده می‌شود. دختران به جای دروس نظامی، امدادگری می‌خوانند.

برابر برنامه‌های پیشنهادی و مصوب از سال ۲۰۱۴ دوره‌های آموزشی تا متوسطه، ۱۲ ساله می‌شود.

دانشگاه

تحصیلات عالی در تاجیکستان پنج ساله و معادل کارشناسی ارشد در ایران است. برای ورود به دورهٔ تحصیلات عالی، هر دانشگاه جدا دانشجو می‌پذیرد. متقاضیانی که ثبت نام کرده‌اند در آزمون تستی شرکت می‌کنند.

تحصیل در دانشگاه‌ها به دو صورت حضوری و غیرحضوری است. هر سال تحصیلی برای دانشجویان حضوری دو ترم است و حدود ۱۰ ماه طول می‌کشد. ثبت نام آغاز سال تحصیلی از سپتامبر (اواسط شهریور) شروع می‌شود. شیوه ارزش‌یابی دانشگاه‌ها با نمره‌های یک تا پنج است. اگر دانشجویی نمرات بالا (۴ و ۵) داشته باشد می‌تواند در دوره کارشناسی ارشد شرکت کند. اگر کسی نمره کمتر از سه کسب کند، ادامه تحصیل نمی‌تواند بدهد.

فهرست منابع

- ۱- انوشه، حسن، دانشنامه ادب فارسی، ج ۱، تهران، سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ویراست دوم، ۱۳۸۵
- ۲- بارتولد، ولادیمیر واسیلی، ترکستان نامه، تهران، آگام، ۱۳۶۶
- ۳- تاریخ ایران کمبریج، ج ۵-۳
- ۴- رسولیان، عبدالقهار، تاجیکستان، دوشنبه، چاپ دوم، ۲۰۰۹
- ۵- شکورزاده، میرزا، تاجیکستان، آریایی‌ها و فلات ایران، تهران، ۱۳۸۳
- ۶- گروه مؤلفان، ادبیات خلقی تاجیکستان، دوشنبه، عرفان، ۱۹۸۷
- ۷- وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی ایران، تاجیکستان، تهران، مرکز چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه، ۱۳۸۷
- ۸- یری، بچکا، ادبیات فارسی در تاجیکستان، ترجمه محمود عبادیان، تهران، ۱۳۸۰

منابع لاتین

1. Economic Review of Tajikestan, International Monetary Fund, Washington D.C.s
2. Des Ethnis aux nation en Asie Central, REMMM59-6, Edisud September 1991.
3. <http://www.msre.ir>

تبرستان

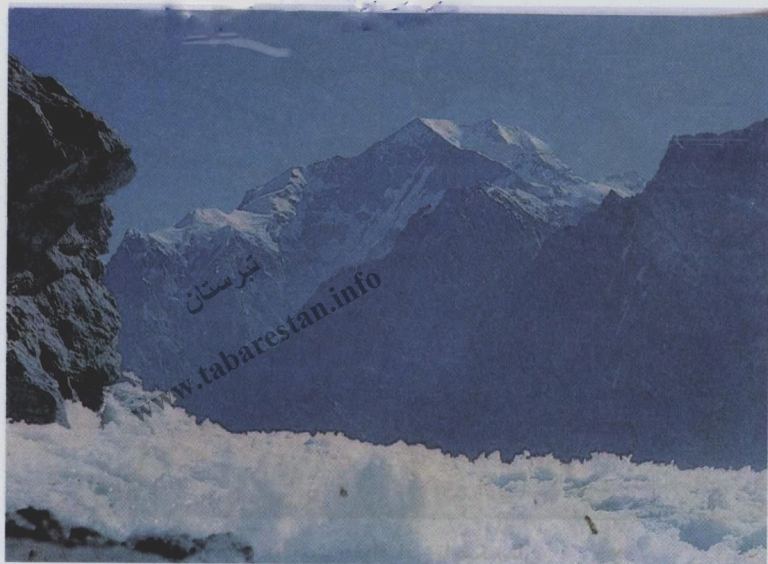
www.tabarestan.info

۱- موقعیت جغرافیایی تاجیکستان

۲- آب و هوا

۳- یخچال‌ها

۴- سد‌ها و آب‌بندان‌ها

۵- رودخانه‌ها (دریاها)

۶- نباتات

۷- حیوانات گله قوچ کوهی در ارتفاع ۴۹۰ متری

۸- معادن (ثروت‌های) طبیعی

۹- تندیس امیر اسماعیل سامانی، میدان سامانی

۱۰- میدانی در خجند، استان سغد

۱۱- شهر دوشنبه

۱۲- منظره عمومی شهر دوشنبه

۱۳- ساختمان مجلس (میدان سامانی)

۱۴- کاخ ملت (کاخ ریاست جمهور)

۱۵- پرچم دولتی تاجیکستان

۱۶- ابوالقاسم لاهوتی

۱۷- صدرالدین عینی

۱۸- امامعلی رحمان رئیس جمهور تاجیکستان

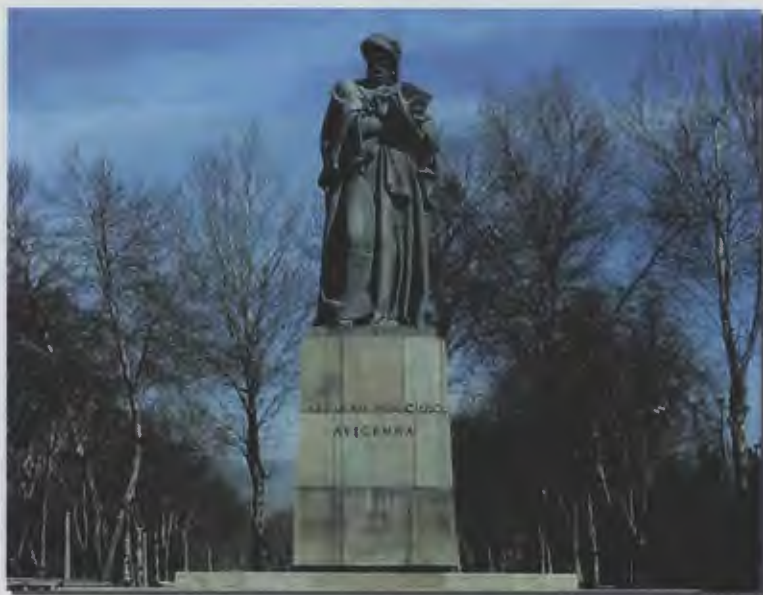
۱۹/۱ - مراسمی از یک جشن

۱۹/۲ - مراسمی از یک جشن (میدان سامانی)

۲۰- میرزا نورسون زاده

۲۱- تندیس ابن سینا در دانشگاه پزشکی ابن سینا

۲۲- فعالیت‌های اقتصادی

۲۳- کشاورزی

۲۴- دانشگاه ملی جمهوری تاجیکستان

۲۵- دانشگاه ملی جمهوری تاجیکستان

۲۶- نمایی از ساختمان اتحادیه نویسندگان

۲۷- تندیس رودکی

۲۸- نمایی از ساختمان تئاتر جوانان

۲۹- نقاشی

۳۰- نمای بیرونی ساختمان کتابخانه ملی به نام ابوالقاسم فردوسی

۳۱- نمای بیرونی بنای موزه ملی باستانی

۳۲- آثار تاریخی و فرهنگی

۳۳- شهرها و شهرک‌های باستانی

۳۴- قلعه حصار

۳۵- مدرسه نو، حصار

۳۶- نمای بیرونی مسجد جامع شهر دوشنبه

۳۷- آرامگاه رودکی، پنجکینت، استان سغد

۳۸- مزارها مولانا چرخى

۳۹- میدان صدرالدین عینی، دوشنبه

۴۰- چایخانه راحت شهر دوشنبه

۴۱- بازار شاه منصور (زلونی) دوشنبه

۴۲- تصویر پول یک سامانی (تورسون زاده)

۴۳- تصویر پول ده سامانی (بوعلی سینا)

۴۴- نمونه الفباى تاجيکى

۴۵- روابط دوجانبهٔ جمهوری اسلامی ایران با جمهوری تاجیکستان

۴۶- از چپ به راست: مولف کتاب دکتر رضانی، دکتر عبدالقادر رستم، دکتر زین العابدین درگاهی، دکتر رجبی، دکتر شمس‌الدین محمدی، دکتر روزی رجبی (تاجیکستان، بهار ۱۳۸۹)

Tajikistan

Familiar Territory

D.r.Ali Ramezani pachi

عناصر پیوند دهنده‌ی ملتها و اقوام بسیاری از مهم‌ترین آن زبان و نژاد است. همانندی بسیاری بین ساکنان خراسان بزرگ، ایرانیان و تاجیکان وجود دارد که البته بر کسی پوشیده نیست. مردم این دو سرزمین میراث‌دار زبان فارسی هستند، آیین‌های مذهبی، آداب و رسوم مردمی، خلق و خوی اجتماعی، سنت‌های زندگی خانوادگی و بسیاری از مسائل فرهنگی بین آنان همانندی وجود دارد. وجود مرزهای سیاسی و جغرافیایی، مردم ایران و تاجیکستان از یکدیگر بیگانه نیستند و این نکته را هر سفر کرده به تاجیکستان به آسانی درمی‌یابد.

